

Tietämättömyyden ilmaukset IRC-keskustelussa

Pro gradu -tutkielma

Petri Ukskoski

Helsingin yliopisto

Suomen kieli

Toukokuu 2017

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos	
Tekijä – Författare – Author Ukskoski, Petri Markus			
Työn nimi – Arbets titel – Title Tietämättömyyden ilmaukset IRC-keskustelussa			
Oppiaine – Läroämne – Subject suomen kieli			
Työn laji – Arbetets art – Level pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year toukokuu 2017	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 118 s.
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tutkielmassa tarkastellaan tietämättömyyden ilmausten <i>emmä tiiä</i>, <i>emt</i> ja <i>en tiiä</i> merkityksiä eräässä synkronisen verkkokeskustelun alalajissa, IRC-keskustelussa. Tutkielma on tehty keskustelunanalyttisellä metodilla ja sen aineistona on vuosina 2006–2013 IRC-kanavilla #elektroniikka ja #ohjelmointiputka käytyjä keskusteluja. Aineistosta on valittu satunnaisesti tutkielmaa varten yhteensä 90 tietämättömyyden ilmausta, 30 kappaletta jokaista tutkittavaa tietämättömyyden ilmauksen varianttia.</p> <p>Tietämättömyyden ilmaus esiintyy yleensä responsiivisessa vuorossa. Melkein joka toinen aineiston tietämättömyyden ilmaus on tietämätön vastaus kysymykseen. Nämä tapaukset jaetaan tutkielmassa kahtia Pomerantzin (1980) jaottelun mukaisesti: tyyppiin 1, joissa puhujalla on oikeus ja velvollisuus olla kysymykseen ensikäden tietoa, ja tyyppiin 2, joissa puhujan oletetaan tietävän vastauksen havainnoinnin tai päättelyn kautta. Tyyppin 1 tietämättömyydessä on kyse (ainakin enimmäkseen) jostakin muusta kuin kirjaimellisesta tiedonpuutteesta; vastaajalla on tiedot itseensä liittyvistä asioista, ja tietämättömyyden ilmaisu jälkijäsenenä tyyppin 1 kysymykseen heijastaa jonkinlaista muuta kysymyksen vastattavuuteen liittyvää ongelmaa kuin tiedon puutetta. Tyyppin 2 tietämättömyyden ilmauksissa taas on yleensä kyse todellisesta tiedon puutteesta. Tyyppin 2 kysymykseen tietämätön responsi on vähemmän ongelmallinen kuin tyyppin 1, sillä tyyppin 2 tietämättömyys viesti tyypillisesti ennemmin kyvyttömyyttä kuin haluttomuutta tarjota vastaus.</p> <p>Episteemisessä epävarmuudessa tietämättömyyden ilmaus esiintyy aineistossa 18 kertaa. Myös epävarmuudet sijoittuvat usein kysymyksen jälkijäsenen. Merkittävä ero aiempaan tutkimukseen on, että aineistossa episteeminen epävarmuus esiintyy lähes ainoastaan epävarmuudettavan tiedon jäljessä, ei sen edessä – tämä voi hyvinkin olla nimenomaan kirjoitetulle keskustelulle tyypillinen piirre.</p> <p>Kirjaimellisen tiedonpuutteen ilmaisun ohella tietämättömyyden ilmauksella on usein erilaisia pragmaattisia funktioita. Niistä tyypillisimpiä ovat kasvojen suojelu, puheenaiheen välttely tai vähättely sekä eksplisiittisen erimielisyyden välttely.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords keskustelunanalyysi, verkkokeskustelu, IRC-keskustelu, episteemisyyt, tietämättömyys, epävarmuus, kieltoilmaukset			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopisto, suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

SISÄLLYS

1 Johdanto	1
1.1 Tutkittavat variantit <i>emmä tiä, emt ja en tiä</i>	4
1.2 Metodi	9
1.3 IRC-keskustelun piirteitä	10
1.4 Aineisto	17
2 Aiempi tutkimus	20
2.1 Episteemisyys.....	20
2.2 Tietämättömyys ja kiellot.....	22
2.3 Affiliatiivisuus, kasvot ja preferenssi	27
3 Tietämättömyyden ilmaukset kysymyksen jälkijäsenissä.....	29
3.1 Tyypin 1 tietämättömyys	33
3.1.1 Vääräksi eksplikoitu oletus tietävyydestä	34
3.1.2 Vääräksi implikoitu oletus tietävyydestä	38
3.1.3 Puheenaiheen vähättely ja välttely	46
3.1.4 Yhteenveto tyypin 1 tietämättömyydestä.....	52
3.2 Tyypin 2 tietämättömyys	53
3.2.1 Laajennuksen sisältävä responssi	55
3.2.2 Responssi ilman laajennusta	60
3.2.3 Puheenaiheen vähättely ja välttely	63
3.2.4 Yhteenveto tyypin 2 tietämättömyydestä.....	67
3.3 Episteemiset epävarmennukset	69
4 Tietämättömyyden ilmaukset muissa sekventiaalisissa asemissa	73
4.1 Episteemiset epävarmennukset	74
4.2 Tietämättömyyden osoituksena käsky- tai väitelauseen jälkijäsenenä.....	79
4.3 Initiatiiviset tietämättömyyden ilmaukset	85
4.4 Samanmielisyyden ja erimielisyyden välttelijänä	94
4.5 Vastakannanotot	97
5 Lopuksi.....	105
Lähteet.....	113

1 Johdanto

^{76*}F
tietää (tietämätön, tietävä, tietääkseen ks. erikseen) (eräät taivutusmuodot tav. verbistä tietä)

1. olla selvillä, perillä, tietoinen jstak; tuntee jk; olla vakuuttunut, varma jstak. – –
"Milloin hän tulee?" "En tiedä." / "Mitä arvelet ehdotuksesta?" "Enpä tiedä
[= en ole varma]." – – (Kielitoimiston sanakirja.)

Tämä sitaatti Kielitoimiston sanakirjasta sisältää vain yhden *tietää*-verbin merkitysryhmistä. Sanakirja listaa ensimmäiselle merkitysryhmälle useita eri erikoiskäyttöjä ja lisäksi viisi muutakin merkitysryhmää.

Kuten lainauksesta voi huomata, tietämättömyyden ilmauksia ei ole lainkaan helppoa tulkita. Jos puhuja B esimerkiksi ilmaisee sanoilla ”en tiedä”, ettei osaa kertoa puhuja A:lle, milloin tietty henkilö tulee, jää epäselväksi, eikö B:llä ole asiasta minkäänlaista tietoa vai onko hän kenties vain epävarma. Yllä olevan lainauksen jälkimmäisessä esimerkissä tämä ongelma onkin jo eksplikoitu: ”Enpä tiedä” ei sanakirjan mukaan tarkoita esimerkissä täydellistä tiedonpuutetta vaan epävarmuutta. Välttämättä kyse ei kuitenkaan ole niinkään epävarmuudesta, vaan keskustelijoiden kasvojen suojelun kannalta ongelmallisen mielipiteen etiäisestä – tutkimuskirjallisuutta sekä aineistoani tutkituani uskallan väittää, että esimerkin ”Enpä tiedä” on todennäköisemmin etiäinen ehdotukseen nuivasti suhtautuvasta kannanotosta kuin kirjaimellisesti tulkittava tiedon tai varmuuden puutteen ilmaus. Jo tässä vaiheessa on saatu esimakua siitä, kuinka monenlaisia merkityksiä tietämättömyyden ilmaukset voivat keskustelussa kantaa. Seuraavien reilun sadan sivun aikana sukellan aiheeseen vielä syvemmälle.

Tietää on suomen kielen kognitioverbeistä ylivoimaisesti yleisin (Laury & Helasvuo 2016: 82). Sitä on pidetty transitiivisena eli yleensä – muttei välttämättä aina – objektin saavana verbinä (ISK § 460–461). ISK (§ 461, § 1561) kategorioi *tietää*-verbin ensinnäkin mentaaliverbiksi ja mentaaliverbeistä edelleen propositionaalista asennetta ilmaisevaksi verbiksi, jollaiset ilmaisevat kognitiivista suhdetta proposition eli lauseen sisältöön (§ 461). Myönteisessä käytössä *tietää* implikoi lausetäydennyksen olevan totta (§ 1561). Ymmärränkin tietämisen varmuudeksi (ks. myös Kielitoimiston sanakirjan *tietää*-sanakirja-artikkeli), josta loogisesti seuraa, että tietämättömyys voi olla paitsi täydellistä puutetta tiedosta, myös epävarmuutta. Niinpä puhuessani tietä-

mättömyyden ilmauksen kirjaimellisesta merkityksestä tarkoitan laajaa episteemisen asenteen skaalaa täysin tietämättömästä epävarmaan.

Kirjaimelliset tietämättömyyden ilmaukset voi jakaa edelleen kahtia spesifeihin ja skemaattisiin. Spesifiä tietämättömyyden ilmausta voi pitää prototyypin: esimerkiksi sanakirja-artikkelin ”Milloin hän tulee?” -kysymyksen jälkijäsen ”En tiedä” on spesifi, sillä tietämättömyyden kohde on helppo spesifioida eli rajata: puhuja ei tiedä, koska tietty henkilö tulee. Sen sijaan skemaattisen tietämättömyyden ilmauksen kohdetta ei ole helppoa rajata; tietämättömyys kohdistuu vaikeasti määriteltävään asiintilaan tai tietämättömyyteen kokonaisella aihealueella. Transitiivisuudesta spesifisyys ja skemaattisuus eroavat siis siten, että siinä missä transitiivisuudella tarkoitetaan syntaktista objektia (ja intransitiivisuudella sellaisen poissaoloa), tarkoitan spesifisyydellä laajemmin merkityksen tasoa – spesifillä tietämättömyyden ilmauksella on joko syntaktinen objekti tai kontekstista pääteltävä spesifi kohde, skemaattisella ei kumpakaan. Skemaattisen tietämättömyyden ilmauksen tapamme tässä työssä ensi kerran esimerkissä 4.

Tietämättömyyden ilmauksen pragmaattinen merkitys taas tarkoittaa tietämättömyyden ilmauksen episteemisyydestä vapaita funktioita: viivyttelyä, tietyn tiedon merkityksen vähättelyä, tietyn puheenaiheen välttelyä, erimielisyyden projisointia, eksplisiittisen erimielisyyden ilmaisun välttelyä ja niin edelleen. Hyvin usein tällaisissa tapauksissa on kyse myös tietämättömyyden ilmaisijan pyrkimyksestä keskustelijoiden kasvojen suojeluun. (Ks. Tsui 1991.) Kun vierusparin etujäsen aloittaa toiminnon, jossa tieto ei ole relevanttia, on jälkijäsenen sijoittuvalla tietämättömyyden ilmauksella enemmän sosiaalista kuin tiedollista merkitystä (Ihalainen 2014: 71).

Käsittelen tässä työssä tietämättömyyden ilmausten – tarkemmin sanoen tietämättömyyden ilmauksen varianttien *emmä tiä*, *en tiä* ja *emt* – käyttöä IRC-keskustelussa, eräässä synkronisen verkkokeskustelun alajissa. Pyrin työssäni vastaamaan ennen kaikkea seuraaviin kysymyksiin:

- Millä tavoin keskustelijat suhtautuvat tietämättömyyden ilmauksiin – tuodaanko keskustelussa ilmi sitä, kenen syytä (kysyjän vai vastaajan) tiedon puute on?
- Missä määrin tietämättömyyden ilmaukset ilmaisevat erilaisissa tilanteissa aitoa tietämättömyyttä, missä määrin jotakin muuta? Onko mahdollista, että kirjaimellinen merkitys, tietämättömyys, on kadonnut tietämättömyyden ilmauksesta kokonaan?

- Mihin muuhun kuin tietämättömyyden osoittamiseen tietämättömyyden ilmauksia aineistossani käytetään ts. millaisia pragmaattisia funktioita niillä on?
- Mitä muuta tietämättömyyden ilmauksen sisältäviin vuoroihin sisältyy? Miten erilais-
ten objektitäydennysten ja tietämättömyyden ilmausta seuraavien rakenneyksiköiden
tyypit eroavat toisistaan erilaisissa tapauksissa? Milloin tietämättömyyden ilmaus esiin-
tyy yksin?
- Miten tietämättömyyden ilmauksiin reagoidaan?

Hieman ”pienempiä”, silloin tällöin keskiöön nousevia tutkimuskysymyksiä ovat puo-
lestaan seuraavat:

- Kun tietämättömyyden ilmaus ei muodosta vuoroa yksin, millaisissa tapauksissa se on
tyypillisesti ”varsinaisen” jälkijäsenen edessä ja millaisissa sen jäljessä?
- Miten tietämättömyyden ilmausten käyttö aineistossani eroaa aiempien tutkimusten
kuvauksista puhutun suomen ja englannin tietämättömyyden ilmausten käytöstä?
- Edelliseen kysymykseen viitaten: Mitkä näistä eroista ovat johdettavissa siihen, että
aineistoni on puhutun sijaan kirjoitettua keskustelua?
- Miten tietämättömyyden ilmausten *emt*, *emmä tiiä* ja *en tiiä* käyttö eroaa aineistossani
toisistaan?

Tietämättömyyden ilmaus tuotetaan prototyypisimmässä tapauksessa osaksi vierus-
parin jälkijäsentä silloin, kun etujäsenenä on kysymys – aineistostani tällaisia tapauksia
on kaikkiaan lähes 60 prosenttia. Karkeasti jaotellen näistä osassa on kyse ”todellisesta”
tietämättömyydestä, osassa taas vuoroon sisältyvän vastauksen epävarmentamisesta.
Yleisimmässäkin sekventiaalisessa sijainnissaan tietämättömyyden ilmaus on kuitenkin
preferoimaton teko, sillä preferoidumpaa on tuottaa informatiivisempi vastaus (Stivers
& Robinson 2006; Keevallik 2011: 184–185). Toinen aiemmassa tutkimuksessa
tyypillisenä pidetty käyttötarkoitus liittyy keskustelussa esiintyneisiin erimielisiin
kannanottoihin: toisaalta tietämättömyyden ilmaus voi pehmentää vastakannanottoa,
toisaalta se voi esiintyä vastakannanottoa seuraavassa vuorossa ja viedä topiikka kohti
lopetusta (Weatherall 2011: 323). Tietämättömyyden ilmauksia käytetään aiempien
tutkimusten mukaan kuitenkin moniin muihinkin käyttötarkoituksiin: väheksymään
tiedon tärkeyttä tai kiinnostavuutta, välttelemään samanmielisyyttä ja erimielisyyttä,

viivyttämään vastauksen antamista ja niin edelleen. Käsittelen aiempien tutkimusten osoittamia tietämättömyyden ilmausten erilaisia funktioita tarkemmin aluvuossa 2.2.

Oleelliseksi kysymykseksi tutkimuksessani on noussut se, missä määrin tietämättömyyden ilmaus on paennut kirjaimellista merkitystään (vrt. Ihalainen 2014: 1). Aiemmassa tutkimuksessa englannin ilmauksesta *I don't know* on pohdittu jonkin verran sitä, missä määrin tietämättömyyden ilmaus voi esiintyä ilman sen kirjaimellista merkitystä, tiedon puuttumista. Beachin ja Metzgerin mukaan (1997: 563) tietämättömyyden ilmauksella *I don't know* voi olla vähän tai ei ollenkaan tekemistä tiedon puutteen kanssa; kirjaimellisesti tiedonpuutetta ilmaisemalla voidaan suorittaa monia eri puhetekoja. Myös Weatherallin (2011: 321) mukaan tietämättömyyden ilmauksella on jälkijäsenenä kirjaimellisen merkityksensä ohella muitakin tehtäviä. Kiinnostukseni tietämättömyyden ilmauksiin heräsi juuri tästä kysymyksestä: tietämättömyyden ilmaukset esiintyvät puhekielessä usein, mutta kiinnitin huomiota siihen, kuinka paljon muitakin tehtäviä kuin tiedonpuutteen ilmaiseminen tietämättömyyden ilmauksilla on. Kuljetan tätä näkökulmaa mukana analyysissä läpi työn ja palaan asiaan kokoavasti päätösluvussa. Työn nimestä lähtien tutkimukseni kohteena ovat tietämättömyyden *ilmaukset*, tietyt kiteytyneet rakenteet, joilla voidaan ilmaista muutakin kuin tietämättömyyttä; tietämättömyyden *ilmaisemiseen* keskittyessään tutkimus olisi koko lailla toisenlainen ja jättäisi tietämättömyyden ilmausten pragmaattiset funktiot pieneen sivurooliin ellei peräti kokonaan ulkopuolelleen.

Tietämättömyyden ilmaus voi sijoittua vuoron alkuun tai loppuun: tiedon epävarmuuden ilmaisijana se voi olla joko annetun tiedon edessä tai jäljessä. Aineistossani se muodostaa pienessä osassa tapauksia yksinään viestin, joskus jopa kokonaisen vuoron, mutta tyypillisempää kuitenkin on, että viestissä on muitakin. Episteemisissä epävarmuuksissa on paljon yleisempää, että tietämättömyyden ilmauksen edellä on samassa vuorossa muita rakenneyksikköjä, mutta muissa funktioissa tietämättömyyden ilmaus on useimmin vuoron alussa.

1.1 Tutkittavat variantit *emmä tiää*, *emt* ja *en tiää*

Valitsin tietämättömyyden ilmauksista tutkittavaksi variantit *emmä tiää*, *emt* ja *en tiää* sillä perusteella, että uskoin niiden olevan yleisimmät. Jotta tutkimusaihe ei kasvaisi liian suureksi, vaan käsiteltävien tietämättömyyden ilmausten perinpohjainen tutkimi-

nen olisi mahdollista pro gradu -tutkielman puitteissa, halusin keskittyä nimenomaan verbialkuisiin tietämättömyyden ilmauksiin. Tavoitteenani on myös ollut ottaa selvää siitä, onko tietämättömyyden ilmausten eri varianteilla merkityseroja ja esiintyvätkö tietyt variantit toisia useammin tietyissä sekventiaalisissa asemissa. Tämän tavoitteen täyttymiseksi jokaisesta tutkittavasta variantista oli otettava riittävän suuri aineisto, minkä vuoksi en voinut ottaa tutkimukseen mukaan kovin suurta määrää eri variantteja.

Seuraava taulukko kuvaa kolmen tutkimani variantin esiintymismääriä IRC-kanavilla #ohjelmointiputka ja #elektroniikka satunnaisesti valittuina kuukausina vuosina 2006–2013.

Taulukko 1. Tutkimieni tietämättömyyden ilmauksen varianttien esiintymiskerrat satunnaisesti valittuina kuukausina aineistoni IRC-kanavilla vuosina 2006–2013. Alimman rivin prosenttilukemat näyttävät variantin osuuden näiden kolmen variantin yhteismäärästä ko. kanavalla valittuina kuukausina.¹

kuukausi	#ohjelmointiputka			#elektroniikka		
	<i>emmä tiä</i>	<i>emt</i>	<i>en tiä</i>	<i>emmä tiä</i>	<i>emt</i>	<i>en tiä</i>
elo 2006	61	356	129	5	35	10
marras 2007	18	198	69	1	18	4
heinä 2008	53	206	157	2	17	14
loka 2009	17	65	73	2	47	30
maalis 2010	16	74	60	1	28	29
touko 2011	15	42	67	2	51	19
huhti 2012	9	52	114	0	34	18
kesä 2013	2	32	42	1	47	7
yhteensä	191 (10 %)	1025 (53 %)	711 (37 %)	14 (3 %)	277 (66 %)	131 (31 %)

Taulukosta voidaan nähdä, että *emt* on näistä kolmesta variantista selvästi yleisin ja että myös *en tiä* on paljon yleisempi kuin *emmä tiä*. Lisäksi on mahdollista tehdä muutamia havaintoja pitkän, seitsemän vuoden mittaisen tutkimusjakson aikana tapahtuneista muutoksista ja huomata joitakin eroja näiden kahden IRC-kanavan kesken. Kanavalla #ohjelmointiputka *emt* oli näistä ilmauksista ylivoimaisesti käytetyin vuosina 2006–

¹ Haut on tehty lokitiedostoista Notepad++-ohjelmalla käyttäen vain kokonaiset sanat -asetusta. Näin hakutuloksiin ei lasketa esimerkiksi sanaparia *sen tiään* yhdeksi *en tiä* -osumaksi. Sen sijaan välimerkki sanan perässä (esimerkiksi *emt*;) ei estä lasketuksi tuleamista.

2008, mutta kahdelta seuraavalta vuodelta tarkasteltuina kuukausina *emt* ja *en tiiä* esiintyivät hyvin tasaväkisesti. Vuosina 2011–2013 taas *en tiiä* on kolmena tarkasteltuna kuukautena esiintynyt kanavalla yhteensä 223 kertaa – lähes sata kertaa useammin kuin *emt*. Kanavalla #ohjelmointiputka on siis seitsemän vuoden aikana tapahtunut vähittäinen muutos etenkin variantin *emt* käytössä: sen käyttö on selvästi vähentynyt suhteessa *en tiiä* -variantin käyttöön.

Sen sijaan kanavalla #elektronikka vastaavaa trendiä ei ole nähtävissä, vaan *emt*- ja *en tiiä* -esiintymien suhde on pysynyt suurin piirtein samana koko tutkimusjakson ajan. Variantin *emmä tiiä* käyttö on ollut molemmilla tutkituilla kanavilla muihin tutkittuihin vaihtoehtoihin verrattuna varsin vähäistä koko tutkimusjakson ajan lukuun ottamatta #ohjelmointiputkan elokuuta 2006 ja heinäkuuta 2008. Kanavalla #elektronikka *emmä tiiän* käyttö on koko tutkimusjakson ajan ollut hyvin vähäistä.

Yhteenvetona voidaan sanoa taulukon lukemien antavan jonkinlaisen kuvan siitä, kuinka usein mitäkin tietämättömyyden ilmausta käytetään tietotekniikkaan suuntautuneiden keskustelijoiden kesken synkronisessa verkkokeskustelussa. Tarkempia päätelmiä koskien synkronista verkkokeskustelua ylipäätään tai vuosina 2006–2013 tapahtunutta muutosta eri tietämättömyyden ilmausten käyttötaajuuksista ei näiden lukujen pohjalta kuitenkaan voi tehdä. Tämän voi todeta esimerkiksi vertailemalla kanavan #ohjelmointiputka lukemia heinäkuulta 2008 ja lokakuulta 2009: *emmä tiiän* käyttö on edellisessä jälkimmäiseen verrattuna noin kolminkertaista ja *en tiiänkin* yli kaksinkertaista, kun taas *emt*:n käyttö on pysynyt lähes samana. Tämä kuvastaa sitä, kuinka esimerkiksi kanavalla kulloinkin vaikuttavat tiettyjä ilmauksia käyttämään tottuneet keskustelijat ja muut satunnaistekijät saavat aikaan lukujen runsasta epäsäännöllistä vaihtelua eri kuukausina.

Kieltoverbin, persoonapronominin ja kieltomuotoisen ja puhekielisen pääverbin liitto on vakiintunut ortografiseen muotoon *emmä tiiä*, joka esiintyy aineistossani kohtalaisen usein. Ilmauksen vakiintuneisuudesta kertoo, että kieltoverbin ja persoonapronominin välinen puheessa esiintyvä assimilaatio on siirtynyt tavaksi myös kirjoitettuun kieleen. Esimerkiksi kirjakielisempi variantti *en mä tiedä* on aineistossani erittäin harvinainen: kahdesta tutkimastani kuukaudesta kanavalla #ohjelmointiputka se esiintyi elokuussa 2006 kolme kertaa ja maaliskuussa 2010 kahdesti. *Emmä tiiä* sijoittuu usein viestin alkuun ja on osana lyhyttä viestiä.

En tiiä on *emmä tiiää* lyhyempi, ilmisubjektiton ja aineistossani huomattavasti

yleisempi tietämättömyyden ilmaus kuin *emmä tiiä*. Ilmisubjektittomuus luo tiettyjä merkityseroja, kuten myöhempanä nähdään, mutta ennen kaikkea *en tiiän* yleisyyttä selittää sen sekventiaalinen monikäyttöisyys: *en tiiä* esiintyy usein initiatiivisena keskeillä pidempiä lauseita ja viestejä (kuten esimerkissä 25), kun taas kaikki tutkimani variantit esiintyvät varsin tasapäisesti erilaisissa responsiivisissa ja lyhyemmissä viesteissä.

Akronyymi *emt* on aineistoni ylivoimaisesti käytetyin tietämättömyyden ilmaus. *Emt* voi omien havaintojeni perusteella esiintyä myös puhekielessä, etenkin tietotekniikkaan suuntautuneiden tai esimerkiksi juuri IRC-keskustelua harrastavien välillä. Kuitenkin *emt:tä* voi pitää erityisesti chat-keskustelulle tyypillisenä ilmaisuna, jota intuitioni mukaan ei puheessa esiinny lainkaan samassa mittakaavassa kuin omassa verkkokeskusteluaineistossani. *Emt* on lyhenne kokonaisesta, kolme syntaktista yksikköä käsittävästä tietämättömyyden ilmauksesta: *e* edustaa kieltoverbiä, *m* yksikön ensimmäistä persoonapronominia ja *t tietää*-verbiä; kirjainyhdistelmä *et* 'sinä et; että' on puhekielessä jo kahdessa muussa käytössä, joten yksikön ensimmäisen persoonan tietämättömyyden ilmauksen lyhentäminen kahteen kirjaimeseen ei olisi välitettävän asian yksiselitteisyyden kannalta optimaalista. Lyhyenä ja epämuodollisena tietämättömyyden ilmausta *emt* voi pitää nopeatempoiseen synkroniseen verkkokeskusteluun erityisen hyvin sopivana.

Emt:n kaltaiset akronyymit ilmaisevat kirjoitetussa keskustelussa toistuvia asioita, ja tullakseen ymmärretyiksi niiden on oltava riittävän vakiintuneita (Jung 2003: 12; Nurmikari 2014: 67–68). Jo se, että tietämättömyyden ilmaukselle on olemassa IRC-keskustelussa erittäin vakiintunut akronyymi, on merkki tietämättömyyden ilmausten yleisyydestä vuorovaikutuksessa. Puhekielinen assimilaatio *en mä* → *emmä* esiintyy omassa aineistossani yleensä hyvin yleisten verbien, kuten *olla*, *voida*, *haluta* tai *tietää* edessä. Myös englannissa redusoitunut *don't* esiintyy useimmin juuri *know*-verbin edessä, ja muita yleisiä pääverbejä ovat paljon käytetyt verbit *think* ja *want* (Scheibman 2000: 111–114). Kieltoverbi redusoituu nimenomaan lauseissa, joissa subjektina on yksikön ensimmäinen persoona (mas. 111). Myös suomen kielessä *tietää*-verbi esiintyy yleisimmin yksikön ensimmäisessä persoonassa, ja juuri yksikön ensimmäisessä persoonassa se on hyvin paljon yleisempi kielteisenä kuin myönteisenä (Laury & Helasvuo 2016: 82). Suomen kieleenkään ei ole vakiintunut esimerkiksi akronyymiä **est* 'et sä tiedä', eikä ole vaaraa, että *emt* tulkittaisiin merkityksessä 'emme me tiedä', vaikka myös *me*-pronomini alkaa *m*-kirjaimella. Assimiloitunutta *etsä* 'et sinä' -sanaa ei

myöskään juuri esiinny: esimerkiksi kanavalla #ohjelmointiputka käytettiin elokuussa 2006 yhteensä 390 kertaa sanaa *emmä*, mutta vain kahdesti sanaa *etsä*. Formaalisissa, asynkronisissa verkkokeskusteluissa *emt* ei käsitykseni mukaan ole yhtä yleinen kuin chat-keskusteluissa.

Tutkiakseni muiden kuin näiden kolmen variantin yleisyyttä tein pistohakuja kanavan #ohjelmointiputka keskusteluista elokuulta 2006 ja maaliskuulta 2010. Hypoteesini siitä, että tutkittavaksi valitsemani kolme varianttia olisivat aineistoni käytetyimmät tavata ilmaista eksplisiittisesti tietämättömyyttä, osoittautui vääräksi. Variantti *en tiedä* esiintyi #ohjelmointiputka-kanavalla 96 kertaa elokuussa 2006 ja 39 kertaa maaliskuussa 2010. Yhteensä se esiintyi näinä kahtena kuukautena keskustelussa siis lähes kaksi kertaa useammin kuin *emmä tiiä*, mutta kuitenkin selvästi harvemmin kuin puhekielisempi *en tiiä*. Ihalaisen tutkimuksessa subjektipronominin *en tiiä* oli sen sijaan verrattain harvinainen, ja suurin osa hänen aineistostaan koostui tietämättömyyden ilmauksista muotoa *en minä tiiä/tiedä* (2014: 37).

Sen sijaan muut kuviteltavissa olevat tietämättömyyden ilmaukset olivat aineistossani hyvin harvinaisia tai eivät esiintyneet ollenkaan. Kirjakielisen ilmisubjektin sisältävä *en minä tiedä* esiintyi kanavalla #ohjelmointiputka elokuussa 2006 yksitoista kertaa ja maaliskuussa 2010 kerran. *Emmä tiedä* -muotoa käytettiin näinä kahtena kuukautena yhteensä kahdeksan kertaa (kaikki elokuussa 2006). Sekä *en mä tiedä*- että *emmää tiiä* -tapauksia oli mainittuna kahtena kuukautena yhteensä viisi; englanninkielinen *dunno* esiintyi kerran ja muut keksimäni kieltoalkuiset mahdollisuudet (esim. *en mää*, *emmää*, *en mie* tai *emmie* yhdistettynä pääverbiin *tiiä* tai *tiedä*) korkeintaan kerran.

Pronominiaalkuisia tietämättömyyden ilmauksia ei juuri käytetty; *mä en tiiä* esiintyi mainittuina kuukausina yhteensä 13 ja *mä en tiedä* kuusi kertaa, muut variantit vielä harvemmin. Hakulisen (2012: 26) tutkimuksessa nykykeskustelun aineistossa 76 prosenttia kieltolauseista alkaa kiellolla. Hakulinen (mas. 30) mainitsee kaikkein odotuksenmukaisimmaksi kieltoalkuisen lauseen sekventiaaliseksi sijainniksi vaihtoehtokysymyksen jälkijäsenen, ja omasta aineistostani yli kolmasosassa tietämättömyyden ilmaus esiintyykin juuri vaihtoehtokysymyksen jälkijäsenessä.

Käytän läpi työn käsitettä tietämättömyyden ilmaus kaikista eksplisiittisistä tietämättömyyden ilmauksista. Esimerkiksi Ihalainen (2014) on päätenyt toisenlaiseen ratkaisuun; hänen valintaansa mukaillen voisin puhua esimerkiksi EN TIIÄ -ilmauksista

tai -lausumista, mutta pitäisin tätä harhaanjohtavana, sillä aineistossani on syntaktiselta rakenteeltaan ja kirjoitusasultaan toisistaan hyvin suuresti poikkeavia tietämättömyyden ilmauksen variantteja. Tietämättömyyden ilmauksen käsitteessä on tosin se heikko puoli, että sillä tulen implikoineeksi, että tietämättömyyden ilmauksiksi kutsumillani sanoilla tai rakenteilla ilmaistaisiin aina tietämättömyyttä. Siksi korostankin, ettei valintani ole kannanotto tietämättömyyden ilmausten kantamiin merkityksiin, vaan ”tietämättömyyden ilmauksilla” on myös mahdollista olla ilmaisematta tietämättömyyttä.

1.2 Metodi

Sovellan tutkimuksessani keskusteluanalyttistä tutkimusmenetelmää. Lähtökohtana on ajatus siitä, että keskustelu on kontekstista käsin tulkittavaa (Hakulinen 1997: 14): jokaisen vuoron pohjana on edeltävä vuoro, josta uusi vuoro on aina tulkinta. Jokainen vuoro yhtä aikaa tulkitsee ja luo kontekstia. Omassa tutkimuksessani tämä tarkoittaa sitä, että tietämättömyyden ilmauksen sisältävän vuoron lisäksi analysoin myös sitä, millaiset muiden keskustelijoiden puheteot ovat johtaneet tietämättömyyden ilmaiseamiseen ja minkälaisilla puheteoilla tietämättömyyden ilmauksiin reagoidaan – projisoi-ko tietämättömyyden ilmaus esimerkiksi kysymyksen uudelleenmuotoilua tai puheenvaihtoa.

Monet esittämistäni esimerkeistä ovat hyvin hienosyisiä, ja tietämättömyyden ilmauksen kantamien merkityksien osoittaminen vaatii yksityiskohtaista analyysiä. Onkin syytä muistuttaa, etten analyyseilläni väitä keskustelijoiden pohtineen keskustelun kulkua tietoisesti yhtä analyttisellä tasolla. Esimerkiksi Labov ja Fanshel (1977: 346) ovat esittäneet, että mitä tarkemmin tutkija tiettyä vuorovaikutustilannetta analysoi, sitä kauemmas hän itse tilanteesta lipuu. Keskusteluanalyttisellä metodilla on kuitenkin kyetty osoittamaan, että ihmisten välinen vuorovaikutus on rakenteiltaan erittäin yksityiskohtaisesti järjestäytyntä. Siihen, kuinka tietoisesti vuorovaikutustilanteita itse tilanteissa analysoidaan, ei keskusteluanalyttisessä tutkimuksessa ole tapana ottaa kantaa, mutta jo intuitiivisestikin voi arvioida tiedon olevan pitkälti tiedostamatonta. Käyttäessäni keskusteluanalyttistä metodologia pyrin pukemaan sanoiksi tätä tiedostamatonta tietoa ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta ja laajan aineiston avulla selvittämään yksittäisiä tilanteita yleisempää tietoa.

Aineistona keskusteluanalyttisessä tutkimuksessa käytetään yleensä aitoja,

ilman tutkimustarvettakin tapahtuvista vuorovaikutustilanteista koottuja keskusteluaineistoja, jotta keskustelu esiintyisi tutkimusaineistossa mahdollisimman luonnollisena ja suunnittelemattomana, tavallisen arkikeskustelun kaltaisena. Tyypillisesti puhutun aineiston keräämiseen on kuitenkin etukäteen kysytty lupa osallistujilta, joten he ovat olleet tietoisia roolistaan aineistoa tuottaessaan. Omassa aineistossani on kyse julkisesta verkkokeskustelusta, johon kuka tahansa olisi halutessaan päässyt reaaliaikaisesti mukaan. Osallistujilla ei ole ollut keskusteluhetkellä tietoa siitä, että keskustelut päätyvät tieteellisen tutkimuksen aineistoksi. Minullekin se on valjennut vasta kauan itse keskustelutilanteiden jälkeen.

Keskustelunanalyysi jäsentää keskustelua kolmella eri perusjäsenyyksellä, jotka ovat vuorottelujäsenyys, sekvenssijäsenyys ja korjausjäsenyys (Hakulinen 1997: 16). Lyhyesti sanottuna vuorottelujäsenyyksellä tarkoitetaan vuorojen jakautumisen ja vuoronvaihdon rakenteita keskustelijoiden välillä, sekvenssijäsenyyksellä erilaisia puhetoimintoja sisältävien vuorojen järjestymistä keskustelussa ja korjausjäsenyyksellä puhumisessa, puheen kuulemisessa ja kuullunymmärtämisessä tapahtuvien ongelmien korjaamista. Keskustelunanalyttisessä tutkimuksessa niin ikään oleellista ja omalle tutkimusaiheelleni erittäin tärkeää preferenssijäsenyyttä esittelen hieman tarkemmin alaluvussa 2.3.

Keskustelunanalyttistä metodologiaa ovat suomenkielisten IRC-keskustelujen tutkimuksessa hyödyntäneet ainakin Laihanen (1999), Kulkula (2003), Vauras (2006), Blyth (2010), Meriläinen (2011) ja Nurmikari (2014). Lähtevänoja (2002) ja Kotilainen (2007) taas ovat käyttäneet aineistonaan selainpohjaisia chat-keskusteluja ja Harle (2011) Messenger-sovelluksen välityksellä käytyjä keskusteluja. Synkroninen verkkokeskustelu ei siis ole suomenkielisessäkään keskustelunanalyttisessä tutkimuksessa aivan uusi aluevaltaus, mutta kovin paljoa sitä ei ole tutkittu.

1.3 IRC-keskustelun piirteitä

Tietokonevälitteinen kirjoitettu viestintä jaetaan asynkroniseen eli eriaikaiseen ja synkroniseen eli samanaikaiseen viestintään, jota IRC-keskustelu edustaa. Esittelen tässä alaluvussa lyhyesti verkkokeskustelun, sen alakäsitteen synkronisen verkkokeskustelun ja sen alakäsitteen IRC-keskustelun piirteitä keskittyen keskustelunanalyttisen tutkimuksen ja etenkin oman tutkimusaiheeni kannalta oleellisiin asioihin. Tavoitteenani tiet-

kin on, että verkkokeskusteluun täysin vihkiytymätönkin kykenee lukemaan työtäni ongelmitta. Yksityiskohtaisemman kuvauksen IRC:stä ja sen piirteistä verrattuna muihin chat-palveluihin ovat kirjoittaneet esimerkiksi Laihanen (1999: 7–13) sekä Paolillo ja Zelenkauskaitte (2013: 115–117). Aloitan lyhyellä pohdinnalla synkronisen verkkokeskustelun eroista keskusteluanalyysin perinteiseen tutkimuskohteeseen, puhuttuun keskusteluun.

Puhutussa keskustelussa on sanojen ohella suuri merkitys para- ja non-verbaalisella viestinnällä. Paraverbaalisella viestinnällä tarkoitetaan sitä, kuinka ääni tuotetaan, siis esimerkiksi prosodiaa ja painotuksia. Nonverbaalinen viestintä tarkoittaa puolestaan keholla tuotettuja viestejä kuten ilmeitä ja eleitä. (Vauras 2006: 16, 42.) Kasvokkaiokeskustelussa käytävissä ovat sekä para- että nonverbaalinen ulottuvuus, puhelinkeskustelussa vain paraverbaalinen. Verkkokeskustelussa voidaan viestiä paraverbaalisesti esimerkiksi huuto- ja kysymysmerkein sekä kirjoittamalla kapiteelein, mutta siinä missä puheessa voidaan tuottaa paraverbaalisin keinoin hienojakoisesti erilaisia merkityksiä (ks. esim. Walker 2013), kirjoitetun keskustelun paraverbaaliset keinot ovat huomattavasti vähäisemmät. Nonverbaalisen viestinnän puutetta paikataan kirjoitetussa keskustelussa esimerkiksi tunneikonein ja parenteesein (parenteeseista ks. Vauras 2006: 47). Synkronisen verkkokeskustelun kielessä lekseemit, taivutusmuodot ja rakenteet ovat usein puhekielisiä. Sekä leksikaaliset että syntaktiset muodot tapaavat redusoitua. (Mts. 50.)

Synkronisessa verkkokeskustelussa keskustelijat ovat samanaikaisesti kirjautuneena keskusteluohjelmaan tai -palveluun (Paolillo & Zelenkauskaitte 2013: 109). Viestit ovat tyypillisesti lyhyitä, ja vastaanottaja saa viestit luettavakseen heti, kun ne on lähetetty. Vastaavasti asynkronisessa verkkokeskustelussa – esimerkiksi sähköpostissa ja keskustelupalstoilla – viestit ovat tyypillisesti paljon pidempiä ja muodoltaan formaalimpia, eikä tavoitteena tyypillisesti ole, että vastaanottaja lukisi viestin heti sen tultua lähetetyksi. Synkroninen verkkokeskustelu on siis tempoltaan nopeampaa ja siten enemmän puhutun arkikeskustelun kaltaista kuin asynkroninen. Kuitenkaan puhutusta kielestä saatua tutkimustietoa ei voida sellaisenaan pitää paikkaansa pitävänä myös chat-keskustelussa.

Käytän tässä työssä käsitteitä *synkroninen verkkokeskustelu* ja *chat-keskustelu* toistensa synonyymeinä. Chat-keskustelun alakäsitteinä näen IRC-keskustelun lisäksi esimerkiksi keskustelun erilaisilla pikaviestiohjelmilla, Facebook-keskustelun ja

keskustelun erilaisissa verkkopeleissä. Näillä keskustelunlajeilla on niin paljon yhteistä, että olisi vaikea perustella päätöstä olla sijoittamatta niitä yhden kattotermin alle; esimerkiksi Paolillon ja Zelenkauskaiten chat-keskustelun määritelmä (2013: 109) sopii niihin kaikkiin. Erojakin toki on: esimerkiksi Facebook-keskustelu ja pikaviesti-keskustelut ovat prototyypillisesti kahdenkeskisiä ja IRC-keskustelu monenkeskistä, mutta toisaalta monenkeskiset Facebook-keskustelut tai kahdenkeskiset IRC-keskustelut eivät ole millään muotoa harvinaisia. Puhutun keskustelun tapaan chat-keskustelujen osallistujamäärä voi siis vaihdella. Eräänä erona esimerkiksi IRC-keskusteluun voi mainita Facebook-keskustelun mahdollisuuden nähdä, jos kanssakeskustelija on kirjoittamassa viestiä, mikä on varmasti esimerkiksi vuoron- ja topiikinvaihtoon vaikuttava piirre.

Lisäksi voi intuitiivisesti arvella, että IRC:tä käyttävät ovat keskimäärin tietotekniikkaa paremmin tuntevia kuin Facebook-keskustelijat. Facebookin käyttö on vanhempiinkin ikäryhmiin ulottunutta valtavirtakulttuuria, kun taas IRC:tä käyttää huomattavasti pienempi, nuorempi ja tietotekniikkaan perehtyneempi ihmisjoukko – mistä oman aineistoni ohjelmointiin ja elektroniikkaan suuntautuneet keskustelukanavat ovat tietyllä tapaa ääriesimerkki. Vaikka tieteellistä tutkimusta mainittujen chat-keskustelun alalajien eroista ei ole kantautunut silmiini eikä oman tutkimusaiheeni kannalta oleellisia genre-eroja ole helppoa määritellä, on turvallisinta olla yleistämättä liikaa ja puhua oman tutkimukseni kohdalla spesifisti IRC-keskustelusta eikä laajemmin chat-keskustelusta.

Puhutusta arkikeskustelusta on suomalaisessa keskusteluanalyttisessä tutkimuksessa puhuttu perinteisesti vain ”keskusteluna”. Selvyiden vuoksi kirjoitan itse *puhutusta keskustelusta* tai *arkikeskustelusta*, joista jälkimmäinen jättää institutionaalisen puhutun keskustelun ulkopuolelleen.

Noudattelen Markmanin (2013) tekemää selvää terminologista jakoa erottamaan enter-näppäimellä lähetettyjä kirjoituksia ja useammassa osassa lähetettyjä kokonaisia vuoroja. Termillä *post* Markman kutsuu yksikköä, jonka käyttäjä lähettää chatiin enterin painalluksella, *turn* taas on ”kokonainen idea”, jonkinlainen asiakokonaisuus, jonka käyttäjä saattaa jakaa useampaankin viestiin (mas. 542). Puhutussakin kielessä vuoro voi sisältää useamman lausuman – jos *turn* onkin helppo suomentaa *vuoroksi*, ei sen lähikäsitteeksi kuitenkaan tässä yhteydessä oikein sovi puheeseen viittaava *lausuma*. Esimerkiksi Kotilainen (2007) ja Niemi (2013) taas ovat käyttäneet chat-aineistojensa

”lausumista” sanaa *repliikki*. Itse käytän Markmanin *post*-termistä tässä työssä suomen-
nosta *viesti*, joka ilmaisee läpinäkyvästi, että kyse on nimenomaan kirjoitetun kielen
yksiköstä. Oleellisinta termissä joka tapauksessa on, että se rajautuu käyttäjän enterillä
suorittamaan tekstiyksikön lähetykseen.

Chat-keskustelu on IRC-palvelussa yksisuuntaista: viestit tulevat lähetetyiksi,
kun käyttäjä pitää niitä valmiina ja lähettää viestin enterin painalluksella (Paolillo &
Zelenkauskaitte 2013: 110). Kirjoittaja voi siis korjata itseään jo ennen viestin
lähettämistä toisin kuin kaksisuuntaisessa chatissa, jossa jokainen kirjoitettu merkki
tulee vastaanottajalle välittömästi nähtäväksi (mp.). Toisin kuin esimerkiksi Facebookin
chat-toiminnossa, IRC:ssä kirjoittaja ei näe, ovatko muut kirjoittamassa viestejä, millä
on myös vaikutuksensa vuorovaikutuksen kulkuun. Yksittäinen lähetetty viesti on
yksikkö, joka ilman selvää merkintää vuoron jatkamisesta (esim. viesti *Kotikokki He-
sasta*: antaa kaksoispisteen ansiosta odottaa, että seuraavaan viestiin on tulossa jotakin,
mitä ”kotikokki Hesasta” on sanonut) on mahdollista tulkita valmiiksi yksiköksi.

Pitkien vuorojen jakaminen useammaksi viestiksi on chat-keskustelussa tyypil-
listä, mutta selvää merkintää jatkosta (kuten vuoron loppumisestakaan) ei yleensä tehdä.
Vuoron ja topiikin loppu on siis vaikeammin hahmotettavissa kuin puhutussa keskus-
telussa, sillä keskustelijan 1 vielä kirjoittaessa jatkoa vuorolleen saattaa keskustelija 2
olla tulkinnut vuoron (ja mahdollisesti topiikinkin) jo päättyneeksi ja kirjoittaa uuden,
mahdollisesti toista topiikkia käsittelevän vuoron ennen kuin keskustelija 1 on saanut
viestinsä lähetetyksi. (Ks. Markman 2013.) Toisaalta useat samanaikaiset topiikit ovat
suuren määrän läsnä olevia keskustelijoita käsittävässä chat-huoneissa tavanomaisia,
eikä niihin esimerkiksi omassa aineistossani suhtauduta ongelmallisina; monta saman-
aikaista topiikkia tosin vaatii puhuttuun keskusteluun verrattuna runsasta vastaanottajan
eksplisiittistä merkitsemistä, kuten huomaamme hieman myöhemmin esimerkissä 2.

Havainnollistaakseni vuoron ja viestin käsitteiden sekä topiikinvaihdon paikal-
listamisen ongelmallisuutta esitän esimerkin 1.² Edellinen keskustelunaihe on ennen
näytteen alkua juuri päättynyt – siihen ei enää osallistuta yhdelläkään viestillä. Näytteen
ensimmäisellä rivillä Juho aloittaa uuden, sulakkeita käsittelevien topiikin, johon
Herkko, Armas ja Esa lähtevät mukaan. Hieman myöhemmin Herkko aloittaa uuden
topiikin, joka käsittelee tietoteknistä ongelmaa – kaikki Herkon aloittamaan topiikkiin

² Esimerkeissä esiintyvät nimimerkit eivät ole aitoja, vaan pseudonyymejä – perustelen tämän ratkaisun
aineiston esittelevässä aluvuussa 1.4.

kuuluvat viestit olen lihavoinut. Seuraavalla minuutilla Alfred aloittaa kolmannen topiikin (alleviivaamani vuoro), mutta hänen vuoroonsa ei reagoi kukaan.

(1)

22:17 < Juhu> Keksiikö joku mitä kivaa voisi tehdä sulakkeilla?

22:17 < Herkko> syö ne

22:18 < Juhu> No hell

22:18 < Armas> Sitä minäkin ajattelin ehdottaa.

22:18 < Herkko> heitä seinään ja nauti räksähyksestä

22:18 < Armas> Anna ne lahjaksi Korttityölle/Neiti A:lle!

22:19 < Juhu> Pitäisivät mua friikkinä. :)

22:19 < Esa> pistä ne sulakekaappin

22:19 < Herkko> niin

22:19 -!- Alfred has joined #ohjelmointiputka

22:19 < Herkko> kaveri yrittää poistaa mun ohjelman nii tulee lukee että "Yhteiskäyttövirhe - Lähde tai kohdetiedostot voivat olla käytössä"

22:19 < Juhu> "Nämä kertovat kuinka paljon sinusta välitän."

22:19 < Juhu> "WTF? Sulakkeita?"

22:19 < Armas> Hahhah.

22:20 < Alfred> Voisiko joku jeesata kun olen laittanut sivujen "loginin" toimimaan niin se pitäisi nyt lisätä tuonne sivulle sitten sivupalkkiin. Niin tarvitsisin apua kun rupean lisäämään lootat sinne.

22:20 < Alfred> It is going to be painfull :)

22:20 < Iisakki> Herkko: no se prosessi pyörii silloin vielä siellä

22:21 < Herkko> ei oo kuulemma se ohjelma enää käynnissä

22:21 < Eetu> Herkko: windows yrittää vaan estää sen poiston siltä varalta jos se on tärkeä ohjelma

Herkko kirjoittaa ensin (ajassa 22:19) ilmeisesti Juhon arvioon samannielisen kommentin *niin*, mutta jatkaa jo samalla minuutilla seuraavassa kanavalle ilmestyvässä viestissä (välissä on systeemiviesti Alfredin kirjautumisesta kanavalle) uudella, tietotekniseen ongelmaan liittyvällä viestillä. Herkon viestit ovat peräkkäisiä, mutta eivät silti kuulu samaan vuoroon. Herkon topiikinaloituksen jälkeen kirjoittaa puolestaan Juhu kaksi edellistä, itse aloittamaansa topiikkia käsittelevää peräkkäistä viestiä, jotka selvästi kuuluvat samaan vuoroon: ensimmäinen viesti ("*Nämä kertovat kuinka paljon sinusta välitän.*") on repliikki kuvitellussa keskustelussa ja toinen vuoro responssi siihen. Hieman myöhemmin esimerkissä Iisakki kommentoi Herkon aloittamaa puheenaikaa ja eksplikoi vuoroonsa vastaanottajan viestinsä alussa. Iisakki olisi aivan hyvin saattanut julkaista kommenttinsa kanavalle Juhon kahden viestin välissä, mutta silti Juhon viestit olisivat tulleet tulkituiksi samaan vuoroon kuuluvina.

Esimerkki kuvastaa myös usean samanaikaisen topiikin tavanomaisuutta chatkeskustelussa. Herkon topiikinaloitusta seuraavat Juhon kaksi viestiä ja Armaksen yksi viesti, jotka kaikki käsittelevät sulaketopiikkia, ja niiden jälkeen kanavalle ilmestyy Alfredin *Voisiko joku* -alkuinen avunpyyntö. Nämä viisi viestiä julkaistaan kanavalla

noin minuutin sisällä, mutta ne käsittelevät yhteensä kolmea eri topiikkaa. Minkäänlaisia merkkejä siitä, että kukaan keskustelijoista pitäisi tilannetta ongelmallisena, ei kuitenkaan näy.

IRC:ssä uusi viesti alkaa aina uudelta riviltä. Jokaisen viestin eteen tulee lähetysajankohta (jos käyttäjä on valinnut sen IRC-asiakasohjelmansa asetuksista näkyväksi) ja kirjoittajan nimimerkki <>-merkkien sisään. Keskustelut jakautuvat IRC:ssä kanaviin, joilla on ylläpitäjiä, jotka voivat poistaa ei-toivotut käyttäjät kanavalta. Ylläpitäjien nimimerkin edessä näkyy keskustelussa @-merkki. Merkki + näkyy puolestaan niillä käyttäjillä, joille ylläpito on antanut ”voicen” – nämä käyttäjät voivat kirjoittaa kanavalle silloinkin, kun ylläpito on asettanut kanavan hiljennettyyn (*moderated*) tilaan. Käytännössä hiljennetty tila on käytössä harvoin, eikä voiceilla ole juuri käytännön merkitystä; niitä myönnetään lähinnä kanavan vakiokäyttäjille, jotka eivät ole ylläpitäjiä. Kanavat on tyypillisesti nimetty tietyn kiinnostuksenkohteen (kuten oman aineistoni kanavat #ohjelmointiputka ja #elektroniikka) tai muun yhdistävän tekijän mukaan. Kanavilla käydyt keskustelut kuitenkin käsittelevät paljon muitakin aiheita kuin vain kanavan nimen rajaamaa aihepiiriä.

Tyypillisiä IRC:ssä ovat julkiset keskustelut. Palvelu tukee myös yksityisiä kahdenkeskisiä keskusteluja, jotka käydään julkisten kanavien sijaan yksityisviestikkunoissa, mutta aineistossani ei tällaisia ole. Julkinen kanavalla käyty keskustelu voi olla kahden- tai monenkeskistä. Usein, kun läsnä on muitakin aktiivisia käyttäjiä kuin viestin tarkoitettu vastaanottaja, on tyypillistä merkitä kenelle vuoro on suunnattu kirjoittamalla viestin alkuun puhutellun nimimerkki ja yleensä sen perään kaksoispiste (ks. lihavoinnit ao. esimerkissä). Stivers ja Robinson (2006: 369) ovat huomioineet, että monenkeskisessä arkikeskustelussakin on tapana valita seuraava, vastauksen tuottava puhuja. On intuition mukaista, että chat-keskustelussa, jossa puhuteltavaa ei voida valita katseella tai muulla ei-kielellisellä keinolla, on vastaanottajan kielellinen merkitseminen vielä yleisempää kuin puhutussa keskustelussa. Tätä myös Kotilainen (2007: 13) on pitänyt chat-keskustelulle tyypillisenä piirteenä.

Esimerkin 2 kaltaisissa chat-keskustelutilanteissa, joissa on yhtä aikaa käynnissä useampia topiikkeja eri keskustelijoiden kesken – etenkin yhden keskustelijan keskustellessa eri keskustelukumppaneiden kanssa eri topiikeista – on myös muissa, vähemmänkin responsiivisella rakentavissa puheteoissa kuin kysymyksissä sekaannusten välttämiseksi yleistä nimetä puhuteltu (ks. Jacobs & Garcia 2013: 579–580). Esi-

merkissä 2 puhuteltava on nimetty kahdessa (alleviivaamassani) kysymyksessä ja kolmessa muussa (lihavoimassani) viestissä, joihin ei välttämättä enää odoteta responsia vastaanottajalta.

(2)

19:01 < Frans> \o/ saimpas desktopin käännettyä...

19:01 < Nuutti> Nohöh.

19:01 < Armas> Frans: Kivaa.

19:01 < Armas> Mutta voithan poimia kaiken ja sitten laittaa bag of holdingiin kaiken tyyppisiä esineitä.

19:01 < Frans> Nyt vois jaksaa hakea uudemman version ja kääntää uudestaan :)

19:02 < Armas> Mielenkiintoista.

19:02 < Frans> hog of balding

19:02 < Nuutti> Armas: helppoa komentoa nostaa kaikki maasta kerralla?

19:02 <@Antti_> Frans: gentoo? :)

19:02 < Armas> Nuutti: En muista sitäkään.

19:02 < Frans> Antti_: Ambient

19:02 < Nuutti> Noh =)

19:02 < Armas> Ehkä jollain patchilla.

19:02 <@Antti_> mjaa, never heard

Tämä esimerkki kuvastaa hyvin sitä, kuinka yleistä aineistossani on merkitä vastaanottaja silloinkin, kun vastaanottajalta ei odoteta responsia, ja kuinka yleistä ylipäättään on vastaanottajan nimeäminen täsmälleen hänen käyttämällään nimimerkillä. Osasyys kanssakeskustelijoiden hyvin yleiseen ja tyografisesti täsmälliseen nimeämiseen on sillä, että useimmat IRC-asiakasohjelmat auttavat keskustelijaa täydentämään kanssakeskustelijan nimimerkin.³ Usein jopa peräkkäiset, samaan vuoroon kuuluviksi tulkittavat ja samalle vastaanottajalle suunnatut viestit alkavat kaikki puhuteltavan nimimerkillä ja kaksoispisteellä.

Useilla käyttäjillä, kuten minulle aineiston antaneella henkilöllä, on jollakin IRC-palvelimella tunnus kirjautuneena käytännössä aina. Kanavilta, joilla käyttäjä on läsnä, tallentuvat keskustelut .txt-muotoisiin lokitiedostoihin, ja käyttäjällä on mahdollisuus selata aiempia keskusteluja IRC-ohjelmastaan ja lokitiedostoistaan. Huomatakseen, jos käyttäjää on hänen poissa ollessaan puhuteltu (kuten esimerkissä 13), on tyypillistä käyttää highlight-toimintoa, jonka avulla käyttäjä löytää puhuttelun helposti keskustelulokista joutumatta lukemaan koko keskustelua tarkasti läpi.

³ Jos kirjoittaja esimerkiksi haluaa puhutella nimimerkkiä Jooseppi, hän voi painaa J- ja sitten tab-näppäintä; mikäli Jooseppi on ainut läsnä oleva J-kirjaimella alkava nimimerkki, ohjelma täydentää J-kirjaimen sanaksi ”Jooseppi”. Mikäli kanavalla on Joosepin lisäksi esimerkiksi nimimerkki Jesse, ensimmäinen tabin painallus J-näppäimen jälkeen tuottaa ohjelmalta sanan ”Jesse” ja toinen sanan ”Jooseppi” (koska Jesse tulee aakkosjärjestyksessä ennen Jooseppia). Vaihtoehtoisesti käyttäjä voi kirjoittaa ”JO” ja painaa sitten tab-näppäintä, jotta ohjelma täydentää sanaksi ”Jooseppi”. Monet IRC-asiakasohjelmat lisäävät tällä tavoin kirjoitetun nimimerkin perään automaattisesti myös kaksoispisteen (esim. ”Jooseppi:”), mikäli kyseessä on viestin ensimmäinen sana.

1.4 Aineisto

Aineistona käytän IRCnetin kanavilla #elektroniikka ja #ohjelmointiputka käytyjä IRC-keskusteluja. Kanavan #elektroniikka keskustelut ovat ajanjaksolta toukokuu 2006–heinäkuu 2013 ja #ohjelmointiputkan keskustelut joulukuusta 2004 heinäkuuhun 2013. Aineistoa on yhteensä noin 570 megatavun verran, ja sen kerännyt käyttäjä on ollut kirjautuneena kanaville 24 tuntia vuorokaudessa. Viestien lähetysajankohdat näkyvät aineistossani minuuttien tarkkuudella, minkä vuoksi tarkkaa kuvaa keskustelun etenemisnopeudesta ei ole saatavilla. Tältä osin keskusteluun osallistuneilla on ollut parempaa tietoa keskustelun etenemisestä kuin tutkijalla, ja esimerkiksi yksittäisen viestin voi joissakin tilanteissa tulkita joko itsenäiseksi vuoroksi tai osaksi toista vuoroa riippuen siitä, kuinka nopeasti viesti on keskustelutilanteessa julkaistu saman kirjoittajan ja muiden kirjoittajien edellisiin ja seuraaviin viesteihin nähden. Käsittelen tätä ongelmaa tarkemmin niissä tapauksissa, joissa se nousee tutkimusaiheeni kannalta oleelliseksi.

Chat-keskusteluaineisto ei ole kovin yleinen tutkimuskohde keskusteluanalyysille; keskusteluanalyttinen metodi on kehitetty nimenomaan puhuttua keskustelua silmällä pitäen, ja erittäin suuri osa keskusteluanalyttisestä tutkimuksesta käyttää aineistonaan puhuttua, joko arki- tai institutionaalista keskustelua. Käyttämäni chat-keskusteluaineisto on kuitenkin parissakin mielessä keskusteluanalyttiselle tutkimukselle jopa tyypillistä puhuttua aineistoa otollisempi: se on keskusteluanalyysin periaatteiden mukaisesti aitoa, spontaanisti syntynyttä keskustelua, joka olisi ilman tutkimustanikin olemassa nykyisenlaisena. Keskustelijoilla ei keskusteluhetkellä ole ollut tiedossa keskustelun tutkimuskäyttö, joten keskustelijoiden tietoisuutta tutkittavana olemisesta ja sen vaikutuksista keskusteluun ei tarvitse pohtia.

Lisäksi chat-keskusteluaineisto on siirrettävissä paperille sellaisenaan. Puhutusta kielestä tehdyssä keskusteluanalyttisessä tutkimuksessa työhön on liitettävissä ainoastaan litteraatti, joka on aina ainoastaan yksi tulkinta siitä, mitä nauhoitteelta on todella kuulunut. Lukija ei loistavalla ammattitaidollakaan tehdystä litteraatista pääse aineistoon kiinni samalla tavalla kuin tutkimuksen tehnyt analysoija, ellei näe vaivaa ja etsi alkuperäistä aineistoa käsiinsä (mikäli se on edes mahdollista). Sen sijaan tekstimuotoisena käyty chat-keskustelu siirtyy lukijan saataville oleellisilta osiltaan samassa muodossa, kuin missä se on ollut alkuperäisessä keskustelutilanteessa. Visuaalisesti itse keskustelutilanne näyttää tietokoneen näytöllä luonnollisesti hieman erilaiselta kuin

esimerkiksi tässä pro gradu -tutkielmassa, mutta se näyttää erilaiselta eri keskustelijoilakin riippuen esimerkiksi käytetystä IRC-asiakasohjelmasta ja sen asetuksista.

Olen poiminut aineistostani satunnaisesti 90 esimerkkiä tutkittavaksi, 30 tapaus- ta jokaisesta kolmesta tutkittavasta variantista, jotka ovat *emmä tiiä*, *en tiiä* ja *emt*. Aineisto oli .txt-muotoisina yhden kuukauden yhdeltä keskustelukanavalta käsittävinä lokitiedostoina, joiden nimet kertoivat, miltä kanavalta tiedoston sisältämät keskustelut oli taltioitu sekä vuoden ja kuukauden; esimerkiksi #elektroniikka-kanavan vuoden 2006 kesäkuun keskustelut löytyivät tiedostosta nimeltä #elektroniikka.2006.06. Meto- dini 90 esimerkin keräämisessä oli avata tasaisesti lokitiedostoja molemmilta kanavilta koko tutkimusjakson ajalta ja etsiä hakutoiminnon avulla pitkien tiedostojen eri vaiheilta tietämättömyyden ilmauksia. Halusin, että aineistoni tapaukset eivät olisi esiintyneet keskusteluissa lähekkäin ja että aineistoni sisältäisi tietämättömyyden ilmauksia mahdollisimman monelta eri kirjoittajalta, jotta tutkimustulokset olisivat mahdollisimman yleispäteviä eivätkä yksittäisten keskustelijoiden tottumukset koros- tuisi liikaa. Aineistoni sisältääkin tietämättömyyden ilmauksia yhteensä 46 eri keskus- telijalta. Enimmillään aineistossa on yhdeltä kirjoittajalta (pseudonyymiltä Kari) yhdek- sän tietämättömyyden ilmausta. Viisi tapausta on kahdelta keskustelijalta (Hannu ja Eetu), neljä tapausta kolmelta (Seppo, Antero ja Onni).

Olen poiminut kanavien #elektroniikka ja #ohjelmointiputka väestä tietoja IRC- Galleria-sivustolta 23. lokakuuta 2015 (<https://irc-galleria.net/>). Huomautan heti, ettei kyse ole eksakteista tiedoista: läheskään kaikki kanavilla tutkimusaikana keskustelleet eivät ole rekisteröityneet sivustolle, ja tutkimusjakson pituuden vuoksi esimerkiksi kes- kustelijoiden ikäjakauma on saattanut vuosien myötä vaihdella. Joka tapauksessa eräitä huomioita on mahdollista tehdä. Ensinnäkin selviää, että molemmat kanavat ovat hyvin miesvaltaisia: molempien Galleria-yhteisöissä on 42 jäsentä, joista naispuolisia on #oh- jelmointiputkassa kolme ja #elektroniikassa pyöreästi nolla. Keskimääräinen ikä on #ohjelmointiputkassa 30,9 ja #elektroniikassa 27,7 vuotta. Kahden kanavan Galleria- yhteisöissä on pari samaa käyttäjää, mutta kanavien samankaltaisesta sukupuoli- ja ikä- jakaumasta huolimatta niillä on keskustellut lähes kokonaisuudessaan eri ihmisistä koostuva porukka.

Aineistooni päätyneistä 46 tietämättömyyden ilmauksia käyttäneestä keskus- telijasta löysin IRC-Galleriasta kaikkiaan 16. Heistä 15 oli ilmoittanut profiilissaan asuinpaikkansa, ja silmiinpistävää oli keskustelijoiden jakautuminen ympäri Suomea:

neljä asui Helsingissä ja yksi Espoossa sekä kaksi Tampereella, mutta loput kahdeksan asuivat kaikki keskenään eri paikkakunnilla.

Yleinen tapa IRC-keskustelua käsitelleissä tutkimuksissa on ollut olla muuntamatta nimimerkkejä pseudonyymeiksi. Nurmikari (2014) on kuitenkin päätenyt toisenlaiseen ratkaisuun, ja niin päädyn itsekkin. IRC-kanavilla käydyt keskustelut ovat, kuten todettua, julkisia, ja kuka tahansa olisi saattanut kirjautua esimerkiksi oman tutkimukseni käsittelemille kanaville seuraamaan keskustelua ja osallistumaan siihen. Kuitenkin monet aineistossani keskustelevista nimimerkeistä ovat rekisteröityneet esimerkiksi IRC-Galleria-sivustolle, mistä saattaa selvitä esimerkiksi heidän oikea nimensä. Vaikka on jokaisen ihmisen oma päätös avata tällä tavoin yhteys nimimerkin ja todellisen nimen välille, tuntuisi henkilöiden nimien jäljille johtavien nimimerkkien käyttö tässä työssä eettisesti jokseenkin arveluttavalta. Päätös ei siis ole laisinkaan yksinkertainen, mutta lopulta ainut peruste sen puolesta, että en muuttaisi nimimerkkejä pseudonyymeiksi, on (useimpien) nimimerkkien sukupuolineutraalius.

IRC-kanavilla käytetään nimimerkkejä, jotka poikkeavat suuresti ihmisten etunimistä (nimimerkeistä verkkoyhteisöissä ks. esim. Korkea-aho 2013). Koska uskottavien, todellisuutta vastaavien mutta todellisista eroavien nimimerkkien keksiminen olisi mielikuvitukselleni liian suuri haaste, olen käyttänyt pseudonyymeinä suomalaisia etunimiä. Kanavien miesvaltaisuuden vuoksi nämä nimet ovat miehennimiä. Yhtäkään #ohjelmointiputkan naispuolisista Galleria-yhteisön jäsenistä en ole aineistostani löytänyt, mutta on silti mahdollista, että joku työssäni miehennimen pseudonyymikseen saanut käyttäjä on todellisuudessa nainen. Valitsemini pseudonyymeihin mahtuu niin yleisiä kuin harvinaisempiakin nimiä; pyrin valitsemaan mukaan toisistaan erottuvia nimiä, sillä esimerkiksi pseudonyymien Tomi, Toni, Timo ja Tino välisen keskustelun seuraaminen voisi olla lukijalle haastavaa.

Samaa nimeä olen käyttänyt useassa eri esimerkissä vain silloin, kun useassa esimerkissä on keskustelemassa sama nimimerkki. Esimerkiksi pseudonyymi Matti on aina sama henkilö, ja kyseisen henkilön esiintyessä esimerkeissä hänen pseudonyyminsä on aina Matti. Joskus nimimerkkejä on mainittu keskustelussa myös hieman kirjoitusasusta muunnettuna: esimerkiksi pseudonyymiä Ismo on voitu huhuilla lisäämällä loppuun ylimääräinen vokaali tai pseudonyymiä Seppo on voitu kutsua leikkisästi lisäämällä etuliite ”ihku” nimimerkin eteen. Tällöin tuloksena on sellaisia aineistossa nyt näkyviä sanoja kuin ”Ismoo” ja ”ihkuseppo”. Tällaista pientä peukalointia en voinut

välttää muuttaessani nimimerkit tunnistamattomiksi.

2 Aiempi tutkimus

Tietämättömyyden ilmaukset linkittyvät luonnollisesti tiiviisti tiedollisiin asemiin keskustelussa: siihen, kuinka tiedollisten asemien epätasapainoa keskustelijoiden välillä pyritään tasaamaan ja kuinka tämä pyrkimys kuljettaa sekvenssejä eteenpäin (ks. esim. Drew 2012; Heritage 2012a, b). Alaluvussa 2.1 esittelen *tietää*-verbiä, tärkeimpiä aiempia tutkimuksia tiedollisista asemista sekä tässä työssä käyttämäni episteemisyyteen liittyvää käsitteistöä. Alaluvussa 2.2 käsitelen aiempaa nimenomaan tietämättömyyden ilmauksiin keskittyvää tutkimusta eri kielistä. Alaluku 2.3 esittelee peruskäsitteistöä affiliiativisuudesta, kasvoista ja preferenssistä.

2.1 Episteemisyyden

Tiedollisten asemien tutkimuksen lähtöpisteenä voi pitää Labovin ja Fanshelin (1977: 100) tekemää tietojen erottelua ns. A-tapahtumiin (tiedossa A:lle, muttei B:lle) ja B-tapahtumiin (tiedossa B:lle, muttei A:lle). Pomerantz (1980) puolestaan vei tätä ajatusta eteenpäin jaotteleamalla tiedot tyyppin 1 tietoihin, joihin puhujalla on oikeus ja velvollisuus olla ensikäden tietoa, ja tyyppin 2 tietoihin, jotka puhujan oletetaan tietävän havainnoinnin tai päättelyn kautta. Heritage (2012a: 5–6) määrittää episteemisyyden toimialueiksi sen mitä tiedetään, miten tiedetään ja kenellä on oikeus ja velvollisuus tietää mitään. Tiedollisten asemien yhteydessä on siis kyse myös sosiaalisista ja kulttuurisista normeista sen suhteen, kenellä on velvollisuus tietää mitään (Stivers, Mondada & Steensig 2011: 7). Tässä työssä käsitelen episteemisyttä dialogisena ilmiönä, mikä tarkoittaa, että puhujan A tiedot ovat aina suhteessa puhujan B tietoihin (ks. Niemi 2013: 208).

Stivers, Mondada ja Steensig (2011) jakavat tiedollisten asemien roolin keskustelussa kolmeen eri ulottuvuuteen, jotka ovat episteeminen pääsy (*epistemic access*), episteeminen ensisijaisuus (*epistemic primacy*) ja episteeminen auktoriteetti (*epistemic authority*; mas. 9; ks. myös Heritage & Raymond 2005). Episteemisellä pääsyyllä tarkoitetaan yksinkertaistettuna sitä, miten hyvin puhuja tuntee puheena olevan asian, kuinka

varmoja hänen tietonsa ovat ja mitä kautta tiedot on saatu. Episteeminen ensisijaisuus taas liittyy läheisesti episteemiseen auktoriteettiin, siihen, kuinka varmaa ja syvää tietoa puhujalla on oikeus esittää tietystä asiasta (ks. Stivers, Mondada & Steensig 2011: 13–14; Raymond & Heritage 2006). Episteeminen auktoriteetti linkittyy vahvasti Pomerantzin (1980) edellä esiteltyyn jakoon tyyppin 1 ja tyyppin 2 tietoihin: puhujalla on vastuu tietää omista tekemisistään ja tuntemuksistaan, kun taas muihin ihmisiin liittyvät tiedot eivät ole hänelle yhtä vahvasti selontekovelvollisuuden alaisia (Stivers, Mondada & Steensig 2011: 17).

Heritage (2012a, b) on korostanut tiedollisten asemien jatkuvaa liikettä keskustelussa, niiden jakautumista kahden selkeän vaihtoehdon sijaan tietävän ja tietämättömän väliselle jatkumolle sekä tietävyyden suhteellisuutta kontekstissaan muihin läsnäolijoihin nähden (2012a: 4). Sitä, missä määrin puhuja on tietävä (K+) tai tietämätön (K-) tai jotakin näiden kahden välisellä jatkumolla, Heritage kutsuu episteemiseksi asemaksi (*epistemic status*). Siinä missä episteeminen asema kuvaa todellista tiedon määrää, episteeminen asenne (*epistemic stance*) tarkoittaa hetki hetkeltä muuttuvia käsityksiä siitä, mitä toiset tietävät sekä sen ilmituomista, kuinka tietävä puhuja itse on. Episteeminen asema siis kuvaa ”oikeaa” asiaintilaa puhujien tiedoista, episteeminen asenne taas asemien ilmaisemista keskustelussa. (Mas. 4–7.) Heritagen käsitys näyttää olevan, että episteemisyys toimii kaikkia keskustelujia eteenpäin vievänä ”moottorina”: topiikeissa tai sekvensseissä tähdätään episteemisen epätasapainon tasaamiseen eli vähemmän tietävän osapuolen informoimiseen niin, että hänkin on lopulta tietävä (K+) puheena olleen asian suhteen, ja näin topiikki voidaan saattaa päätökseen. Kun tasa-paino on saavutettu, alkaa uusi topiikki, ja jälleen keskustelijat pyrkivät eroon episteemisestä epätasapainosta ja onnistuttuaan siinä voivat päättää topiikin. (Heritage 2012b; ks. myös Drew 2012: 62–63.) Heritagen näkemystä voi pitää radikaalina, ja esimerkiksi Drew (2012) on esittänyt kritiikkiä sitä kohtaan. Joka tapauksessa Heritagen tutkimus antaa kuvan siitä, kuinka oleellinen ja kaikkialle yltyvä voima episteemisyys on ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa.

Tietäminen ei yleensä ole mainitsemisen arvoista, mutta tiedon puute on; hyvin usein toinen keskustelija on olettanut kanssakeskustelijallaan olevan pääsyn tiettyyn tietoon, ja tämä oletus täytyy kumota. *Tietää*-verbiä käytetäänkin huomattavasti useammin kielteisessä kuin myönteisessä muodossa: esimerkiksi Lauryn ja Helasvuon aineistossa (2016: 82) *tietää*-verbi esiintyy 68 prosentissa tapauksista kielteisenä. Yksikön ensimmä-

mäisen persoonan yhteydessä kielteisen käytön osuus oli Lauryn ja Helasvuon aineistossa peräti 82 prosenttia (145 tapausta yhteensä 177:stä; mp.).

2.2 Tietämättömyys ja kiellot

Tietämättömyyden ilmauksia ei ole tietääkseni aiemmin tutkittu verkkokeskustelussa, mutta tutkimuksia erikielisistä puhutuista keskusteluista on olemassa jonkin verran. Esittelen seuraavassa aiempien tutkimusten tärkeimpiä huomioita. Erityisen tarkasti käsittelen Laura Ihalaisen (2014) sekä Ritva Lauryn ja Marja-Liisa Helasvuon (2016) tutkimuksia tietämättömyyden ilmaisemisesta suomen kielessä. Koska tietämättömyyden ilmaus sisältää aina kiellon, esittelen alaluvun lopuksi lyhyesti myös tutkimusta suomen kielen kielloista.

Kun keskustelussa tuotetaan tietämättömyyden ilmaus, on yleensä tapahtunut virheellinen oletus tietämättömyyden ilmaisijan episteemisestä asemasta: hänet on kysymyksellä tai muulla etujäsenellä oletettu tietäväksi, vaikka hän on tietämätön tai ainakin epävarma tiedostaan. Stiversin ja Robinsonin (2006: 374) mukaan valittu seuraava puhuja tekee vuorovaikutuksellista työtä pystyäkseen tarjoamaan vastauksen, jos se mitenkään on mahdollista. Jopa silloin, kun puhuteltu ei ole kykenevä tuottamaan kunnollista vastausta, hän pyrkii siihen (mp.). Jonkinlaisen muun responssin kuin vastauksen, esimerkiksi tietämättömyyden, tarjoaminen jälkijäseneksi on siis vahvasti preferoimaton teko.

Ensimmäiset suomen kielen tietämättömyyden ilmauksia laajasti käsittelevät tutkimukset ovat Ihalaisen pro gradu -tutkielma (2014) sekä Lauryn ja Helasvuon artikkeli (2016). Suomen tietämättömyyden ilmauksia ovat tutkineet heidän lisäksi ainakin Lappalainen (2006) ja Hakulinen (2012). Ihalaisen aineistona on puhelin-keskusteluja, ja hän keskittyy tutkimuksessaan toisen position tietämättömyyden ilmauksiin. Ihalainen esittää tutkimustuloksenaan, että tietämättömyyden ilmaukset responssina kysymyksiin toimivat vuoron alussa joskus epävarmentimena, joskus taas tiedollisen erilinjaisuuden esille tuovana elementtinä, jolloin tietämättömyyden ilmausta ei seuraa suora vastausehdokas vaan lisäinformaatio. Vaikka puhuja ei kykenisi tarjoamaan häneltä pyydettyä informaatiota, hän kuitenkin suuntautuu kysymyksen aloittamaan toimintoon ja pyrkii täydentämään sen muulla informaatiolla.

Tietämättömyyden ilmaus voi toimia myös kumoavassa funktiossa, kieltämässä

oletuksen siitä, että puhujalla olisi tieto, jota häneltä on pyydetty. Kumoavaa tietämättömyyden ilmausta seuraa usein selitys tiedon puuttumiselle. Ilman selitystä tietämättömyyden ilmaus implikoi Ihalaisen mukaan, että puhuja ei pidä itseään vastausvelvollisena – hän vastustaa kysymyksen sisältämiä oletuksia ja kysymyksen oikeutta keskustelussa.

Ihalainen ottaa työssään esille myös sosiaalisen identiteetin käsitteen. Hänen mukaansa erityisesti selityksetön tietämättömyyden ilmaus kumoaa oletuksen epistemisestä auktoriteetista ja samalla sosiaalisesta identiteetistä, joka puhujalle on langetettu olettamalla hänellä olevan pääsy tiettyyn tietoon. Toisaalta yhteistyöhakuisesti täydennetty tietämättömyyden ilmauksen sisältävä vuoro taas kantaa kysymyksellä vastaanottajalle oletetun sosiaalisen identiteetin hyväksyvää funktiota.

Ihalaisen tutkimuksen mukaan tietämättömyyden ilmauksia käytetään jälkijäsenenä myös ehdotuksiin, kutsuihin ja kannanottoihin. Näiden edessä esiintyvät tietämättömyyden ilmaukset voidaan vielä jakaa kahtia sen mukaan, onko niiden tehtävä ”ilmaista todellista epävarmuutta vai ylläpitää puhujien välisiä sosiaalisia suhteita”. Jopa keskustelijoille itselleen voi olla epäselvää, onko tietämättömyyden ilmaus aito epävarmennus vai pelkästään kasvojen suojelun funktiossa käytetty kieltäytymisen pehmenin. Pehmennystä kuitenkin seuraa usein eksplisiittinen kieltäytyminen. Tietämättömyyden ilmausta seuraava selitys tulkitaan implisiittiseksi kieltäytymiseksi, mutta pelkkää tietämättömyyden ilmausta ei – se antaa kysyjälle vielä mahdollisuuden muotoilla etujäsen uusiksi. Tietämättömyyden ilmaus itsessään ei siis ehdotuksen, kutsun tai kannanoton jälkijäsenenä kanna affiliatiivista eikä disaffiliatiivista merkitystä, vaan sellainen rakentuu sen mukaan, mitä muuta – jos mitään – tietämättömyyden ilmausta käyttänyt puhuja vuoroonsa sijoittaa. (Ihalainen 2014.)

Laury ja Helasvuo keskittyvät vuonna 2016 julkaistussa artikkelissaan *Disclaiming epistemic access with ‘know’ and ‘remember’ in Finnish* pohtimaan tietämättömyyden ilmausten kiteytymistä kieliopillisiksi ja vuorovaikutukselliseksi yksiköiksi. He tarkkailevat eri tavoin muotoiltujen tietämättömyyden ilmausten suorittamia keskustelutoimintoja sekä ilmausten sekventiaalista sijoittumista. Laury ja Helasvuo jakavat tietämättömyyden ilmaukset kolmeen ryhmään: kieltoverbialkuisiin (esim. *emmä tiedä*), pronomiinalkuisiin (esim. *mä en tiedä*) sekä ilmisubjektittomiin (esim. *en tiitä*; 2016: 83). Tutkimustuloksenaan he toteavat, että kieltoverbialkuinen tietämättömyyden ilmaus tyypillisesti aloittaa vuoron ja on ”taaksepäin katsova” (mp.): se kieltää epistemisen

pääsyn edellisessä vuorossa kysytyyn asiaan. Lauryn ja Helasvuon aineiston 39 kieltoverbialkuisesta tapauksesta hieman yli puolet, 22 kappaletta, toimi responsiivisessa tehtävässä edeltävään vuoroon nähden, lähes kolme neljäsosaa (27 kpl) oli vuoronalkuisia ja vain kymmenen sai objektitäydennyksen (mas. 83) – asia, jota tietämättömyys koski, oli ilmaistu juuri edellisessä vuorossa, eikä sen toistamiselle ollut tarvetta (mas. 85). Pronominalkuiset tapaukset, joita oma aineistoni siis ei sisällä, eivät Lauryn ja Helasvuon mukaan ole yleensä yhtä tiukassa yhteydessä edeltävään vuoroon, vaan sen sijaan ne kehystävät vuoronjatkon sisältämän tiedon epävarmaksi. Loogista onkin, että ne saavat komplementin paljon useammin kuin kieltoverbialkuiset tietämättömyyden ilmaukset. Pronominalkuinen tietämättömyyden ilmaus ei myöskään yleensä aloita vuoroa. (Mas. 87.) Ilmisubjektiton tietämättömyyden ilmaus toimii Lauryn ja Helasvuon mukaan lähinnä episteemisenä merkitsimenä (mas. 94). Kieltoverbialkuisista tietämättömyyden ilmauksista noin puolet ovat heidän aineistossaan redusoituneita, pronominalkuisista sen sijaan yli kolme neljäsosaa (mas. 86).

Amy B. M. Tsui on artikkelissaan *The pragmatic functions of I don't know* (1991) esitellyt ensimmäisen tietämättömyyden ilmausten eri pragmaattisiin funktioihin keskittyvän tutkimuksen. Näitä funktioita ovat Tsuin mukaan kannanoton välttely, erimielisyyden projisointi, eksplisiittisen erimielisyyden ilmaisun välttely, sitoutumisen välttely, kannanoton epäkohteliaisuuden minimoiminen ja epävarmuuden merkitseminen (mas. 607). Kuitenkin Tsuin mukaan näitä kaikkia funktioita yhdistää riittämättömän tiedon ilmituominen (mp.), eli tietämättömyyden ilmaus ei missään hänen tutkimuksensa käsittelemässä funktiossa ole kokonaan irtautunut kirjaimellisesta merkityksestään. Tsuin mukaan tietämättömyyden ilmaisemisessa on usein kyse myös itsen tai toisen kasvojen suojelemisesta (mas. 611): esimerkiksi erimielisyyden edessä tietämättömyyden ilmaus pehmentää erimielisyyden epäkohteliaista, kasvoja uhkaavaa konnotaatiota. Tsui jakaa erimielisyyttä edeltävät tietämättömyyden ilmaukset vahvoihin ja heikkoihin: pelkästään tietämättömyyden ilmaus responsina kannanottoon on vahva erimielisyyden ilmaus, kun taas tietämättömyyden ilmaus yhdessä esimerkiksi myöntävän dialogipartikkelin kanssa muodostaa heikon erimielisyyden ilmauksen (mas. 612–613).

Wayne A. Beach ja Terri R. Metzger keskittyvät artikkelissaan *Claiming insufficient knowledge* (1997) *I don't know* -ilmausten muihin kuin pelkästään tietämättömyyttä ilmaiseviin puhetekoihin. Nämä he ryhmittelevät kolmeen eri katego-

riaan, joista ensimmäinen on tietämättömyyden ilmausta seuraavan kannanoton epävarmuuden ilmaiseminen – tietämättömyyden ilmaus toimii näissä tapauksissa siis ”episteemisenä vastuuvapauslauseena” samaan tapaan kuin aloitukset *don't quote me on this* ja *I think* (mas. 580). Toiseen lokeroon menevät neutraaliutta ilmaisevat eli samanimielisyyttä ja erimielisyyttä välttelevät puheteot, joilla vältetään osallistumista topiikkiin ja viedään sitä kohti lopetusta. Kolmas kategoria on hyväksynnän viivyttäminen kutsuihin ja pyyntöihin. (Mas. 562.)

Ann Weatherallin artikkeli *I don't know* as a prepositioned epistemic hedge (2011) vetää yhteen aiempaa, toisen position tietämättömyyden ilmauksiin keskittynyttä tutkimusta, mutta käsittelee uutena asiana ensimmäisen position tietämättömyyden ilmauksia, joiden jälkeen vuoro jatkuu seuraavalla rakenneyksiköllä ilman taukoa. Weatherallin mukaan *I don't know* tuo tällaisissa tapauksissa ilmi sen, että puhuja ei ole täysin sitoutunut tietämättömyyttä seuraavan rakenneyksikön sisältämään informaatioon. Jälkimmäisen rakenneyksikön toiminnot hän jakaa kahteen kategoriaan: kannanottoihin (*assessments*) ja arvioihin (*approximations*). Kannanotto voi sisältää esimerkiksi itsekritiikkiä tai tarkoituksellista liioittelua, arviot taas liittyvät Weatherallin esimerkeissä usein ajanmääreisiin. (Mas. 326–333.)

Leelo Keevallik on artikkelissaan *The terms of not knowing* (2011) käsitellyt tietämättömyyden ilmauksia etenkin viron-, mutta hieman myös ruotsin-, venäjän- ja englanninkielisissä aineistoissa. Keevallik jaottelee tietämättömyyden ilmaukset kolmeen eri kategoriaan. Ensimmäinen on en tiedä -tyypin aloituksella varustettu jälkijäsen, jossa aloituksella alennetaan omaa episteemistä asemaa vähemmän tietäväksi ja tuotetaan aloituksen jälkeen jonkinlainen vastaus. Toiseksi tietämättömyyden ilmaus voi olla tapa vastustaa vastaamista kysymykseen ja osoittaa, että vastuu kysymyksen ongelmallisuudesta on kysyjällä. Kolmanneksi se voi olla osana responsia, jolla vastaaja tuo ilmi oman kyvyttömyytensä vastata kysymykseen, johon vastaamiseen hänen on voinut olettaa olevan kykenevä. (Mas. 195.) Keevallikin mukaan (mas. 191) englanninkielisessä aineistossa ei tietoa -vastausta on tyypillistä jatkaa jonkinlaisen informaation tarjoamisella, on se sitten kuinka vajavaista tahansa. Vironkielisessä aineistossa pelkkä ei tietoa -vastaus puolestaan implikoi, että vastuu vastaajan kyvyttömyydestä tarjota haettu tieto on ennemmin kysyjän kuin vastaajan harteilla (mp.).

Keevallik jakaa kysymyksillä etsityn tiedon Pomerantzilta (1980: 187) omaksutulla jaottelulla kahteen eri tyyppiin: tyyppiin 1 tiedot ovat tietoja vastaajasta

itsestään, ja ne vastaajan voi olettaa tietävän; tietämättömyyden ilmaus vastauksena tyypin 1 kysymyksiin ilmaisee siis suurella todennäköisyydellä jotakin muuta kuin tiedon puutetta. Tyypin 2 tiedot ovat tietoja esimerkiksi maailman tapahtumista, joita vastaaja on saattanut päätellä, nähdä, kuulla tai kokea – tällaisissa tapauksissa tiedon puutteen ilmaus voi hyvinkin ilmaista aitoa tiedon puutetta. Vuorovaikutuksen kannalta tyypin 2 tietämättömyys on siis huomattavasti vähemmän yhteistyöhaluttomuutta ilmaisevaa ja todennäköisemmin tulkittavissa episteemiseksi tiedon puutteeksi kuin tyypin 1 tietämättömyys (Keevallik 2011: 196).

Tietämättömyyden ilmauksia esiintyy keskustelussa myös muissa sekventiaalisissa ympäristöissä kuin kysymys–vastaus–vieruspareissa, esimerkiksi jälkijäsenenä vieruspareissa, joiden etujäsenenä on tarjous tai kutsu. Tällöin tietämättömyyden ilmaus projisoi usein preferoimatonta jälkijäsentä ja toimii siis eräänä tapana selitellä ja pehmentää preferoimatonta responsia, jollaisissa tyypillisesti ei esitetä asiaa suoraan nopeasti ja lyhyesti vaan hitaasti ja selitellen. En tiedä -vastauksissa on Keevallikin mukaan (2011: 206) tyypillistä olla tekemättä preferoitu teko, mutta välttää samalla preferoimaton.

Scheibman (2000: 119–120) on englannin kielen redusoituneeseen *I dunno*-ilmaukseen keskittyvässä tutkimuksessaan huomionnut, että tietämättömyyden ilmaus voi usein pitkän vuoron lopussa toimia myös merkkinä siitä, että puhuja on halukas luopumaan kertojan roolista ja päästämään kanssakeskustelijan ääneen. Scheibmanin aineistossa redusoitumaton tietämättömyyden ilmaus toimii lähes aina kirjaimellisessa merkityksessään, kun taas redusoituneemmat variantit toimivat usein myös pragmaattisissa funktioissa, kuten erimielisen kannanoton pehmentimenä tai etiäisenä ennen kieltevää vastausta pyyntöön.

Lisäksi tietämättömyyden ilmauksia on käsitelty tapaustutkimuksissa joistakin spesifeistä institutionaalisista puhetilanteista. Esimerkiksi Drew (1992) on tutkinut englanninkielisiä tietämättömyyden ilmauksia oikeuskäsittelyssä ja Hutchby (2002) lapsen käyttämiä tietämättömyyden ilmauksia terapiatilanteessa. Lappalainen (2006) on puolestaan käsitellyt lyhyesti Kelan virkailijoiden käyttämiä tietämättömyyden ilmauksia suomenkielisissä asiointitilanteissa.

Kielto edellyttää edeltävään kontekstiin joko todellista tai kuviteltua dialogia (Savijärvi 2001: 79). Niinpä kielto on tiiviimmin sidottu kontekstiin kuin vastaava myönteinen lause (Hakulinen 2012: 23). Oma tutkimukseni käsittelee ainoastaan kielto-

alkuisia tietämättömyyden ilmauksia, ja Hakulista (mp.) mukailleen voi sanoa, että kieltoalkuisissa tietämättömyyden ilmauksissa kirjoittaja tuo ilmi hänen tietävyydestään edellä esitetyn oletuksen. Kieltoalkuiset tietämättömyyden ilmaukset ovat siis erityisen vahvasti responsiivisia.

Kieltoja on usein pidetty myöntölauseita informaatioköyhempinä (Tuppurainen 1991: 96). Tuppurainen (mts. 97) ei pidä epäinformatiivisuutta kuitenkaan osuvana luonnehdintana: kiellot voivat ”aktivoida uusia kehyksiä ja tuoda runsaasti uutta informaatiota keskusteluun”. Eräät oleelliset rajoitukset kieltoja kuitenkin koskevat, eikä kielto Tuppuraisen mukaan voi esitellä täysin uutta tilannetta. Yleensä kiellon alassa esitellyt uudet tarkoitteet eivät myöskään aloita uusia topiikkeja. (Mp.) Näin vuorovaikutuksellisuus ja responsiivisuus hahmottuvat kielloille olennaisiksi piirteiksi.

2.3 Affiliatiivisuus, kasvot ja preferenssi

Tietämättömyyden ilmaus esiintyy lähes aina vuoroissa, joita voi luonnehtia preferoimattomiksi, ja varsinkin usein vuoroissa, joita voi nimittää disaffiliatiivisiksi. Kyse on lisäksi usein keskustelijoiden kasvoja uhkaavista vuorovaikutustilanteista (*face-threatening acts*; ks. Brown & Levinson 1987 [1978]: 59–60). Affiliatiivisuus liittyy läheisesti preferenssijäsennykseen: affiliatiivisilla teoilla tarkoitetaan keskustelijoiden läheisyyttä lisääviä toimintoja, ja ne ovat rakenteeltaan yleensä preferoituja. Disaffiliatiiviset eli keskustelijoita toisistaan etäännyttävät toiminnot taas esiintyvät yleensä preferoimattomien vuorojen piirteitä sisältävissä vuoroissa. (Heritage 1996: 265; Lindström & Sorjonen 2013: 350.) Koska kyse on tutkimusaiheen kannalta erittäin oleellisista ja työssäni usein esiintyvistä käsitteistä, avaan niitä hieman.

Preferenssijäsennys jakaa jälkijäsenet kahtia preferoituihin ja preferoimattomiin. Preferoitu jälkijäsen on useimpien etujäsentyypin jäljessä myös preferoimatonta yleisempi, mutta preferenssin kannalta oleellisempaa on jälkijäsenen muotoilu: tyypillistä preferoitua jälkijäsentä voi luonnehtia rakenteeltaan tunnusmerkittömäksi ja preferoimatonta vastaavasti tunnusmerkilliseksi. (Brown & Levinson 1987 [1978]: 38; Levinson 1983: 307, 332–333). Preferenssillä viitataan siis keskustelun rakenteeseen, ei siihen, millaisia haluja tai tarkoituksia yksittäisillä keskustelijoilla eri tilanteissa on (Levinson 1983: 307; Heritage 1996: 263). Preferoitu jälkijäsen on yleensä rakenteeltaan yksinkertainen ja se tuotetaan nopeasti etujäsenen jälkeen. Vastaavasti preferoimaton jälki-

jäsen tuotetaan usein viipeellä, se on rakenteeltaan monimutkainen ja sisältää selittelyjä ja lievennyksiä. Preferoimattomien jälkijäsenten eteen sijoittuu usein erilaisia etiäisiä (*preface*), kuten partikkeleita, tai tietämättömyyden ilmauksen kaltaisia tarkenteita (*qualifier*). Yleisesti ottaen puhujat pyrkivät välttelemään preferoimattomien jälkijäsenten tuottamista. (Levinson 1983: 333–335.) Preferoidut toiminnot ovat ”yleensä sosiaalista solidaarisuutta säilyttäviä ja preferoimattoman formaatin toiminnot sitä tuhoavia” (Heritage 1996: 265).

Affiliatiivisuus ei välttämättä ole informaatiokysymysten kohdalla oleellista, ja ilmiöön liittyy paljon piirteitä, jotka eivät ole kirjoitetussa keskustelussa läsnä, mutta affiliatiivisuutta ilmaistaan kuitenkin myös leksikaalisin ja kieliopillisin keinoin (Lindström & Sorjonen 2013: 353). Affiliatiivisella jälkijäsenellä vastaanottaja osoittaa puoltavansa kanssakeskustelijan affektista asennoitumista, toisin sanoen olevansa hänen puolellaan, hänen ”kanssaan” (mas. 367–368). Disaffiliatiivinen jälkijäsen taas muotoillaan tyypillisesti sellaiseksi, että sen disaffiliatiivinen, sosiaalista solidaarisuutta uhkaava implikaatio tulisi lievennetyksi: puhuja pyrkii osoittamaan, että joutuu ulkoisten olosuhteiden pakosta tuottamaan disaffiliatiivisen vuoron ja hänen oma päätävävaltansa asiassa on vähäinen (mas. 350–351). Kuten edellisessä alaluvussa kerroin, tietämättömyyden ilmausten kohdalla on pidetty tyypillisenä sen merkitsemistä, että puhujalle oletetun tiedon tarjoamatta jättäminen ei johdu siitä, ettei puhuja haluaisi vastata, vaan siitä, ettei hän kykene. Tälläkin keinolla puhuja siis pyrkii lieventämään vuoronsa disaffiliatiivista implikaatiota.

Kasvot jaetaan perinteisesti kahtia positiivisiin ja negatiivisiin kasvoihin. Positiivisilla kasvoilla tarkoitetaan puhujien kuvaa itsestään ja halua tulla muiden keskustelijoiden silmissä arvostetuiksi ja hyväksytyiksi. Negatiivisilla kasvoilla taas viitataan keskustelijoiden vaatimukseen henkilökohtaisesta reviiiristä, oikeuteen olla tulematta häirityksi. (Brown & Levinson 1987 [1978]: 61.) Myös kasvot liittyvät kiinteästi preferenssijäsennykseen: muotoilemalla preferoimattoman puheteon preferoimattomaksi puhuja pyrkii lieventämään teon kasvoja uhkaavaa implikaatiota (Heritage 1996: 264). Yleisesti ottaen keskustelijat tekevät yhteistyötä ja pyrkivät keskustelussa suojelemaan toistensa kasvoja, sillä se on jokaisen keskustelijan edun mukaista: keskustelijan kasvojen tullessa uhatuksi hän oletettavasti puolustautuu, mikä puolestaan uhkasi muiden keskustelijoiden kasvoja (Brown & Levinson 1987 [1978]: 61). Kasvoja uhataan tyypillisesti selvästi loukkaavien vuorojen lisäksi tilanteissa, joissa on tarpeen

kiireellinen yhteistyö tai tehokkuus (mts. 62).

3 Tietämättömyyden ilmaukset kysymyksen jälkijäsenissä

Olen jakanut varsinaisen analyysiosuuden kahteen päälukuun ja alalukuihin tietämättömyyden ilmauksen sekventiaalisen sijainnin perusteella. Tietämättömyyden ilmauksen funktio määrittyy sen mukaan, mihin se sekvenssissä sijoittuu (Tsui 1991: 609) eli esiintyykö se responsiivisena vai initiatiivisena – jos responsiivisena, niin huomioni keskittyy siihen, millainen sen etujäsen on morfosyntaktiselta muodoltaan ja funktioltaan sekä mitä muuta jälkijäsenen kuuluu kuin tietämättömyyden ilmaus.

Jotkin tapaukset olen luokitellut useampaan kategoriaan, sillä esimerkiksi tyyppin 1 tietämättömyys ja puheenaiheen välttely käyvät usein käsi kädessä; tällaisista tapauksista nostamani esimerkit on sijoitettu lukuihin, joihin olen katsonut niiden ensisijaisesti kuuluvan. Tämän vuoksi kaikkien analyysilukujen ilmoittamat tapausmäärät yhteenlaskettuna summa ei ole 90 vaan hieman suurempi. Kategorioinnin vaikeuden vuoksi en aina anna tapausmääristä tarkkoja lukemia, sillä ne vääristäisivät kuvaa: todellisuudessa yhdestä tietämättömyyden ilmaisevasta vuorosta saattaa löytyä useita eri puhetehtäviä, joista toiset ovat tilanteessa oleellisempia kuin toiset. Näin ollen tarkkojen lukemien tarjoaminen ei aina ole mahdollista. Olen kuitenkin pitänyt myös kvantitatiivisen puolen työssäni vahvasti läsnä osoittaakseni eri sekventiaalisten sijaintien ja puhetehtävien yleisyyden aineistossani.

Tässä ensimmäisessä analyysiluvussa käsittelen sellaisia tapauksia, joissa tietämättömyyden ilmaus esiintyy kysymyksen jälkijäsenenä. Luku 3.1 käsittelee tilanteita, joissa tietämättömyyden ilmaus on responsina tyyppin 1 kysymykseen – luvussa 3.2 taas tarkastellaan tietämättömyyden ilmauksia vuoroissa, jotka ovat jälkijäseniä tyyppin 2 kysymyksille. Luvussa 3.3 käsittelen episteemistä epävarmennusta responsina kysymyksiin eli tapauksia, joissa tarjotaan vastaus, mutta sitä epävarmennetaan etu- tai jälkikäteen tietämättömyyden ilmauksella – näissä tapauksissa kirjoittaja ei siis pyri tietämättömyyden ilmauksella täyttämään vierusparin jälkijäsenen funktiota, vaan tietämättömyyden ilmaus toimii vain epävarmentavana etiäisenä (*preface*) jälkijäsenelle.

Tietämättömyyden ilmauksen tyyppillisin esiintymä on kysymyksen jälkijäsenenä. Tyyppin 1 tietämättömyydestä on kyse 15 aineistoni tapauksessa, tyyppin 2

tietämättömydestä 19 tapauksessa ja kysymyksen jälkijäsenen epävarmentamisesta yhdeksässä tapauksessa. Aineistoni 90 tapauksesta tämä luku käsittää siis kaikkiaan 43, jotka jakautuvat hyvin tasaisesti kolmen tutkimani tietämättömyyden ilmauksen variantin kesken.

Olinin mukaan (1996: 47) kysymyksen voi määritellä kahdella tavalla: kysymys on joko tietyn morfosyntaktisen muodon (ks. ISK § 888) tai kysyvän funktion sisältävä vuoro. Kysymyksellä voidaan tiedon hakemisen lisäksi esimerkiksi esittää kutsu tai tarjous (Raevaara 1993: 156). Stivers ja Rossano (2012) taas ovat pitäneet kysymistä ennemmin responssin relevantiksi tekävänä muotoilutapana kuin sosiaalisena toimintona ja löytäneet vahvasti jälkijäsentä projisoivista vuoroista neljä tyypillistä piirrettä: 1) kysyvän morfosyntaksin, 2) kysymykselle tyypillisen intonaation, 3) episteesimisen epätasapainon puhujan ja vastaanottajan välillä nimenomaan niin, että vastaanottaja on tietävämpi, sekä 4) puhujan katseen vastaanottajaan. IRC-keskustelussa näistä piirteistä intonaatio ja katse eivät ole läsnä; sen sijaan käytettävissä on kysymysmerkki kysyvän vuoron paraverbaalisena tunnusmerkkinä. Vertaillessani omaa aineistoani Stiversin ja Rossanon esimerkkeihin näyttää siltä, että ei-kielellisten keinojen poissaolo ja toisaalta kysymysmerkin käyttömahdollisuus tekevät vuoron tunnistamisen responssia hakevaksi IRC-keskustelussa arkikeskustelua helpommaksi. Kysymysmerkki on helppo ja yksiselitteinen tapa merkitä vuoro vastausta hakevaksi – jopa silloin, kun vuoro on syntaktisesti väitelause (ks. esim. 22).

Kysymyksen morfosyntaktinen muoto saattaa olla esimerkiksi humoristisella kysymyksellä, jolla ei ole aidosti tietoa hakevaa funktiota ja johon vastaanottajakaan ei suhtaudu aidosti tietoa hakevana. Vastaavasti väitelauseen muotoinen vuoro voidaan helposti tulkita kysymykseksi, kuten myöhemmin esittelemässäni esimerkissä 22 sekä useissa luvun 4.2 käsittelemissä tapauksissa. Tässä luvussa käsitelen kuitenkin tietämättömyyden ilmausta jälkijäsenenä vuoroihin, jotka ovat morfosyntaktiselta lause-tyypiltään kysymyslauseita ja joilla on ensisijainen aidosti tietoa hakeva funktio.

Noin kahdessa kolmasosassa lukujen 3.1 ja 3.2 yhteensä 34 tapauksesta vastaaja laajentaa vastaustaan tietämättömyyden ilmauksen jälkeen. Tämä on linjassa aiemman tutkimuksen kanssa: selitykset ovat tyypillisiä preferoimattoman jälkijäsenen piirteitä (Levinson 1983: 334–335), tietämättömyys on kysymyksen jälkijäsenenä preferoimattomaa (ks. seuraava kappale), ja laajentamista (joko jonkinlaisen tiedon tarjoamisella tai selityksellä tiedonpuutteen syistä) pian tietämättömyyden ilmauksen jälkeen on pidetty

tyypillisenä kysymyksen jälkijäsenenä ilmaistulle tietämättömyydelle (esim. Pichler 2007: 181; Keevallik 2011; Ihalainen 2014).

Tässä luvussa käsiteltävien tapausten laajennukset voidaan jakaa funktioidensa mukaan karkeasti kahteen kategoriaan. Selitykset (eli selonteot) selittävät, miksi puhuja ei kykene tarjoamaan hänelle oletettua tietoa. Selitykset voidaan jakaa edelleen lukuisiin eri luokkiin (ks. Heritage 1996: 267). Selitykset lieventävät vastauksen tarjoamatta jättämisen kasvoja uhkaavaa implikaatiota, osoittavat, että tieto jää antamatta puhujan kyvyttömyydestä eikä haluttomuudesta johtuen. Selityksellä ehkäistään sellaisen implikaation syntyminen, että kysyjän olisi pitänyt tietää vastaanottajan olevan kykenemätön tarjoamaan tiedon (mts. 268).

Toisen kategorian muodostavat tiedollisesti erilinjaisiksi kehystetyt lisätiedot: näissä tapauksissa vuoronalkuisella tietämättömyyden ilmauksella kehystetään vuoron jatko tiedollisesti erilinjaiseksi kysymyksen kanssa. Jälkijäsen ei tällöin tarjoa juuri pyydettyä tietoa, vaan jotakin aiheeseen liittyvää ja puhujan relevantiksi arvioimaa informaatiota. Tämä tietämättömyyden ilmausta seuraava rakenneyksikkö implikoi, millaiseksi puhuja on tulkinnut kysymyksen funktion käsillä olevassa kontekstissa (Levinson 2013: 119; Ihalainen 2014: 29, 32).

Tietämättömyyden ilmauksiksi kysymyksen jälkijäsenenä olen luokitellut sellaiset tapaukset, joissa jälkijäsenen tuottanut keskustelija ei ennen eikä jälkeen tietämättömyyden osoituksen ole esittänyt suoraa vastausehdokasta, vaan korkeintaan jonkinlaisen selityksen tai muun jotakin informaatiota tarjoavan jatkon. Tietämättömyyden ilmaus on siis näissä tapauksissa luonteeltaan kumoava, todellinen kielto: se kumoaa kysymyksen luoman presupposition vastaanottajan tietävyydestä. Tapauksia, joissa tietämättömyyden ilmaus toimii epävarmentimena ja sen yhteydessä tarjotaan vastausehdokas, käsittelen episteemistä epävarmennusta käsittelevässä luvussa 3.3. Episteemistä epävarmennusta muihin sekventiaalisiin asemiin sijoittuviin vuoroihin kuin kysymys–vastaus–vierusparien jälkijäseniin käsittelen luvussa 4.1.

Kysymyksen ja vastauksen muodostamaa vierusparia pidetään eräänä tyypillisenä vierusparirakenteen esiintymänä (ks. esim. Raevaara 1997). ISK (§ 1679) jakaa kysymykset kolmeen päätyyppiin: vaihtoehtokysymyksiin, hakukysymyksiin ja partikkelikysymyksiin. Näistä kaksi ensin mainittua ovat aineistossani runsaasti edustettuina, kun taas partikkelikysymyksen (esim. *Tulet vai?*) jälkijäsenen sijoittuvia tietämättömyyden ilmauksia ei aineistossani ole. Kysymällä kysymyksen kysyjä osoittaa pitävän-

sä todennäköisenä, että vastaanottaja kykenisi tarjoamaan vastauksen (Heritage 1996: 245). Kysymykseen on kaksi ensisijaista responssvaihtoehtoa: vastaaminen ja vastauksettoman responssin (*non-answer response*) tuottaminen. Vastaukseton responssi osoittaa tyypillisesti vastauksen relevanssin tilanteessa tarjoamalla selityksen sille, ettei puhuja kykene tarjoamaan vastausta. (Stivers & Robinson 2006: 369.)

Yleisin responssi kysymykseen on kuitenkin vastaus: esimerkiksi Stivers ja Robinson raportoivat, että heidän aineistossaan noin 85 prosentissa tapauksista valittu seuraava puhuja tuotti vastauksen kysymykseen; loppuista 15 prosentista suurin osa – 12 prosenttia koko aineistosta – oli valitun vastaajan muita kuin vastauksen tarjoavia responsseja ja loput kolme prosenttia muun kuin valitun seuraavan puhujan tuottamia responsseja (mas. 372, 376, 390). Näin ollen vastaamista voidaan pitää kysymykseen odotuksenmukaisena ja preferoituna responsseina – muunlaista responssia, kuten tietämättömyyden ilmaisemista, taas preferoimattomana. Mainituissa 12 prosentin kategoriassa yleisin tyyppi on juuri tietämättömyyden ilmaus (mas. 376); tietämättömyyden ilmausta voi siis preferoimattomuudestaan huolimatta pitää kohtalaisen yleisenä ja konventionaalistuneena tapana tarjota responssi kysymykseen.

Tarjoamalla tiedonhaun responssiksi tietämättömyyden ilmauksen kirjoittaja pyrkii osoittamaan, että syy siihen, ettei hän kykene tuottamaan preferoitua responssia – haetun tiedon tarjoavaa vastausta – ei ole esimerkiksi hänen haluttomuutensa tai paheksumisensa, vaan tiedon puute (Keevallik 2011: 205). Laajennuksella puhuja suuntautuu kysymyksen toimintoon, esimerkiksi tiedonhakuun, ja pyrkii viemään päätökseen kysymyksen aloittaman toiminnon. Sen sijaan ilman minkäänlaista laajennusta esiintyvä tietämättömyyden ilmaus kyllä täydentää vierusparin, mutta ei etujäsenen aloittamaa toimintoa (Stivers & Robinson 2006: 372).

On syytä myös muistaa, ettei tietämättömyyttä aina ilmaista eksplisiittisesti, vaan mahdollista on tietämättömyyden ilmituominen implisiittisesti. Tällöin puhuja ei tuota tietämättömyyden ilmausta vaan ainoastaan selityksen tietämättömyydelleen (Heritage 1996: 245–246). Tällaiset tapaukset jäävät kuitenkin tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Tapaukset, joissa kysymykseen tarjotaan responsseina tietämättömyyden ilmaus eikä lainkaan varsinaista vastausta, olen jakanut kahtia Pomerantzin (1980: 187) luoman jaottelun mukaan (ks. tämän työn luku 2.2). Luvussa 3.1 käsitelen tietämättömyyden ilmausta responsseina tyyppin 1 ja luvussa 3.2 tyyppin 2 kysymyksiin.

3.1 Tyypin 1 tietämättömyys

Tyypin 1 tietämättömyys tarkoittaa tapauksia, joissa kysymys käsittelee vastaajaa itseään, hänen tekojaan, tuntemuksiaan tai mielipiteitään – asioita, joiden tietämiseen vastaajalla on oikeus ja velvollisuus (Pomerantz 1980: 187; Stivers, Mondada & Steensig 2011: 17). Episteeminen pääsy kysymyksen hakemaan tietoon on näissä tapauksissa tyypillisesti vain kysymyksen vastaanottajalla. Tietämättömyys tällaisiin asioihin on osoitus kysymykseen liittyvästä ongelmasta (Keevallik 2011: 196): on oletettavaa, että vastaajalla on todellisuudessa tiedot itseensä liittyvistä asioista, ja tietämättömyyden ilmaisu heijastaa jonkinlaista muuta kysymyksen vastattavuuteen liittyvää ongelmaa. Yleensä tämä ongelma liittyy kysymyksen sisältämiin oletuksiin, jotka tietämättömyyden ilmaisija usein eksplikoii vääriksi (esimerkit 3 ja 4); joskus taas oletusten virheellisyys on vain implikoitua, sillä oletuksen virheellisyyden eksplikointi olisi kasvoja uhkaavaa (esimerkit 5–7). Joskus tietämättömyyden ilmaisija ei eksplikoii väärää oletusta eikä kyseessä vaikuta olevan kasvoja uhkaava tilanne, jolloin tietämättömyyden ilmaisemisessa ei ole välttämättä lainkaan kyse siitä, että kysymyksen sisältämissä oletuksissa olisi ongelmia (esimerkki 8).

Aineistoni sisältää 20 tapausta, jotka olen luokitellut tyypin 1 tietämättömyydeksi. *Emt* esiintyy niistä yhdeksässä tapauksessa, *emmä tiitä* kuudessa ja *en tiitä* viidessä. Tietämättömyyttä selitellään tapauksista noin kahdessa kolmasosassa – kahdessa tapauksessa selittely sijoittuu samaan vuoroon asettuvaan tietämättömyyden ilmausta seuraavaan viestiin, muulloin jo samaan viestiin tietämättömyyden ilmauksen kanssa. Laajennuksen puuttuminen johtuu useassa tapauksessa siitä, että tietämättömyyden ilmaisija ei syystä tai toisesta pidä kysymyksen hakemaa tietoa relevanttina – eräs tällaisten tapausten luokka on humoristiset kysymykset, joihin kysyjä ei aidosti tarvitse vastausta. Tällöin vuorolla ei siis morfosyntaktisesti kysyvistä muodosta huolimatta välttämättä ole aidosti kysyvää funktiota, ja näitä tapauksia käsitellenkin vasta alaluvussa 3.1.3. Kahdessa aineistoni tapauksessa laajentumaton tietämättömyyden ilmaus saa peräänsä vielä samaan viestiin ihmettelevän *:o*-tunneikonin, joka myös näyttäisi olevan eräs keino merkitä vuorovaikutustilanteen ongelmallisuutta: vastaaja tiedostaa olevansa vastuullinen vastaamaan kysymykseen, mutta ei syystä tai toisesta kykene tätä vastuuta kantamaan.

3.1.1 Vääräksi eksplikoitu oletus tietävyydestä

Tämän alaluvun aluksi esitän esimerkin 3, jossa tietämättömyyden ilmausta laajennetaan selitykseksi luonnehdittavalla jatkolla – vastaavasti esimerkeissä 4 ja 5 laajennus taas tarjoaa kysymykseen nähden erilinjaista lisätietoa.

Esimerkki 3 on esimerkki siltä osin tyypillisestä tyyppin 1 tietämättömyydestä, että siinä vastaaja (Kari) ottaa vastaan hänelle sälytetyn vastuun tarjota haettu tieto ja toimii yhteistyöhaluisesti. Vastaaja selittää heti tietämättömyyden ilmauksen perään samassa viestissä, miksi häneltä puuttuu tieto, jonka kysyjä on kysymyksellään hänellä oletanut olevan. Tässä tietämättömyyden ilmaus heijastaa kuitenkin tyyppin 1 kysymykselle poikkeuksellisesti pääasiassa aitoa tietämättömyyttä.

(3)

23:47 <+Pentti> Kari: Toimiiko sullakin boxtorrentsi nykyään hitaasti?

23:47 <+Kari> en tiää, en oo kokeillu

23:47 <+Pentti> Koklaappa.

23:48 <Olavi> huihai, taas alle 10 gigaa tilaa kovalevyllä, vaikka mitään warejakaan siellä oo

23:48 <+Kari> ei toi kovin hitaasti

Pentti esittää Karille suunnatun kysymyksen internet-sivusto Boxtorrentsin hitaudesta. Kysymykseen alkuun on merkitty, mille nimimerkille kysymys on suunnattu, ja persoonapronomini *sullakin* alleviivaa, ettei Penttiä kiinnosta kuulla muiden nimi-merkkien raportteja siitä, toimiiko Boxtorrents heillä hitaasti. Haettu tieto on luonteeltaan sellainen, johon juuri Karilla on ensisijainen pääsy, ja on hyvin epätodennäköistä, että kukaan muu kykenisi siihen vastaamaan. Pentti on siis kysymyksellään tuonut ilmi oletuksen, että vastaanottaja kykenisi vastaamaan kysymykseen (ks. Heritage 1996: 244–245) ja tarjoaisi vastauksen jälkijäsenessä (ks. Stivers & Robinson 2006: 371).

Kari kuitenkin vastaa *en tiää*, millä hän preferoimattomalle jälkijäsenelle tyypillisesti katkaisee etu- ja jälkijäsenen viereisyyden ja implikoi, että vuoron jatko on jotakin vähemmän odotuksenmukaista kuin vastaus (Sacks 1987: 58–59). Kari jatkaakin selityksellä vielä samassa viestissä: *en oo kokeillu*. Ihalainen (2014: 36–46) on nimittänyt tällaisia tietämättömyyden ilmauksen sisältäviä vuoroja kaksinkertaisiksi selityksiksi: niissä ensin selitetään, miksi ei kyetä antamaan vastausta (siksi, että ei ole tietoa) ja sitten kerrotaan, miksi tietoa ei ole. Selitys heti tietämättömyyden perään implikoi Karin pitävän itseään vastuullisena tarjoamaan kysymykseen vastaus: niin Pentti kuin Karikin tietävät Karin olevan ainut keskustelija, jolla on episteeminen pääsy tietoon Boxtorrentsin toimisesta Karin tietokoneen internet-selaimella – ongelma liittyy epistee-

miseen asemaan, jonka Pentti olettaa Karilla olevan tietävä. Lihavoidulla vuorollaan Kari kuitenkin eksplisiittisesti asennoituu tietämättömäksi.

Laajennus *en oo kokeillu* tarjoaa kysyjälle relevanttia informaatiota: sen myötä Pentti tietää, miksi Kari ei kyennyt tarjoamaan tietoa, ja kykenee esittämään ongelmaan ratkaisuehdotuksen *Koklaappa*. Kehotus on monifunktionen ja toimii samalla myös pyyntönä tarjota vastaus. Kun tieto on näinkin nopeasti hankittavissa, vaikutti sitä vielä alkuperäisellä kysymyshetkellä olisikaan, voi arvioida Pentin pitäneen alun perin hyvin todennäköisenä, että Kari kykenisi tuottamaan kysymykseen vastauksen. Jo alkuperäinen kysymys voidaan tulkita pyynnöksi kokeilla Boxtorrentsin toimivuutta, jolloin Karin tietämätön vastaus olisi merkki siitä, että vastaanottaja ei huomannut kysymykseen piilotettua kehottavaa funktiota – tai jos huomasi, ei välittänyt siitä vaan jätti kehotuksen toteuttamatta. Jonkinlaista kysymyksen ongelmallisuutta Karin tietämättömyyden ilmauksen ja sitä seuraavan lakonisen selityksen voi siis todeta ilmentävän – siitä huolimatta, että laajennus tarjosi tiedon, jonka myötä keskustelijat yhteistyössä saivat lopulta selville vastauksen Pentin kysymykseen.

Kaikkiin kysymyksiin sisältyy oletuksia, joiden täytyy pitää paikkansa, jotta kysymys olisi validi (Stivers & Hayashi 2010: 18). Pentin kysymykseen on liittynyt pragmaattinen presuppositio siitä, että Kari tietäisi tai ainakin olisi kykenevä hankkimaan nopeasti haetun tiedon ja kertomaan, toimiiko Boxtorrents hänellä hitaasti. Kari kuitenkin vastustaa tätä presuppositiota. Hänen tarjoamansa jälkijäsenen ei pyri tarjoamaan haettua tietoa, vaan ilmaisee kysymyksen olevan epäkelpo. Jälkijäsentä voi luonnehtia kysymystä vahvasti vastustavaksi. (Mas. 18–20.) Se täydentää rakenteellisesti etujäsenen luomat normatiiviset odotukset, mutta ei suuntaudu vuorovaikutuksen etenemiseen (ks. Ihalainen 2014: 46).

Myös esimerkissä 4 tietämättömän responssin tuottava kirjoittaja (Ilmari) käsittelee itseään velvollisena vastaamaan kysymykseen ja toimii siinä mielessä yhteistyöhaluisesti, että sisällyttää tietämättömyyden ilmauksen lisäksi jälkijäsenen muutakin tietoa. Sen sijaan tietämättömyyden ilmauksen ja sen laajennuksen funktiot ovat erilaisia kuin edellisessä esimerkissä.

Seppo esittää Ilmaria koskevan kysymyksen, mutta Ilmari vastaa tietämättömyyden ilmauksella ja laajentaa sitä vielä samassa viestissä seuraavalla informaatiolla. Ihalainen (2014: 28) on nimittänyt tällaisten tapausten tietämättömyyden ilmauksia kehyksiksi: niillä vastaanottaja merkitsee, ettei kykene tuottamaan kysymykseen tarkkaa

vastausta. Laajenuksellaan vastaanottaja suhtautuu samanlinjaisesti kysymyksen luomaan vastausvelvollisuuteen, vaikka tiedollisesti jälkijäsen on etujäsenenä nähden erilinjainen (mp.): se tarjoaa kirjoittajan relevantiksi arvioiman tiedon, jota toinen ei ole suoraan kysynyt. Tietämättömyyden ilmaus siis kehystää vuoron jälkijäseneksi, joka hyväksyy kysymyksen sisältämät oletukset ja pyrkii tarjoamaan relevanttia tietoa, mutta joka ei suoraan sisällä vastausta kysymykseen.

Seppo ja Ilmari ovat ennen katkelman alkua keskustelleet C++-ohjelmointikielen koodaamiseen liittyvästä ongelmasta, ja Sepon episteeminen auktoriteetti C++:n suhteen on vaikuttanut selvästi Ilmaria korkeammalta. Näytteessä Ilmari tuo ilmi vähäistä tietämystään kello 20:39 ja 20:40 kirjoittamallaan vuoroilla. Analyysin seuraamisen helpottamiseksi olen alleviivannut kaikki kolme näytteessä esiintyvää Ilmarin vuoroa.

(4)

20:38 <@Seppo> Ilmari: tota voi jonkin verran kiertää pitämällä staattisia muuttujia ja palauttelemalla referenssejä niihin, mut ei sitä voi aina tehdä

[2 viestiä muiden välisiä keskusteluja poistettu]

20:39 < Ilmari> Seppo: Emm.. en oo ihan kartalla tosta koodista :)

20:39 <@Seppo> Foo &plop() { static Foo t; return t; } ... Foo &k = plop();

20:39 <@Seppo> ei tosin oo kovin threadiystävällistä

20:40 <@Seppo> mut silloin kun profileri näyttää, että pitää optimoida, niin silloin optimoidaan jos tarttee :o

20:40 < Ilmari> Mm, mä en oo kyl c++ asiantuntija :P

20:41 -!- Joosef has quit [No route to host]

20:41 <@Seppo> Mitä kieliä sä koodailet? :o

20:41 < Ilmari> Emt, en oo pahemmin mitään koodaillu :)

20:41 <@Seppo> oot kuitenkin

20:42 <+Mikael> Emmäkään \o/

20:42 <+Mikael> Pitäs joskus opetella koodaamaan

20:42 < Ville> D:

20:42 < Ville> voihan nenä

20:42 < Ville> olet paljosta jäänyt paitsi

Edelliseen esimerkkiin verrattuna kysymys on tässä henkilökohtaisempi: se ei koske tietoa, jonka vastaaja voisi selvittää (kuten Kari Boxtorrentsin toimintanopeuden), vaan tietoa, joka Ilmarilla lähtökohtaisesti on: hän varmasti tietää, mitä kieliä itse koodailee. Ilmarin käyttämä tietämättömyyden ilmaus ei siis tässä näytä ilmaisevan (ainakaan ensisijaisesti) aitoa tietämättömyyttä. Kysymykseen ei ole mahdollista vastata, sillä sen sisältämä presuppositio on väärä. Edellisestä esimerkistä poiketen tietämättömyyden ilmaus kieliä tässä kysymykseen liittyvästä ongelmasta ja toimii kasvoja suojelevassa tehtävässä.

Kaikki katkelmassa näkyvät kolme Ilmarin vuoroa alentavat hänen episteemistä auktoriteettiaan C++-ohjelmointikieltä koskevissa asioissa: kaksi ensimmäistä kuvasta-

vat sitä, että Seppo omilla C++:aa käsittelevillä vuoroillaan arvioi Ilmarin episteemisen aseman liian korkeaksi – vaikuttaa siltä, että Ilmari ei ymmärrä Sepon viestejä. Sepon kysymys sisältää semanttisen presupposition siitä, että Ilmari koodailisi joitakin kieliä, kun taas Ilmari ei omien sanojensa mukaan ole ”pahemmin” koodaillut mitään. Sepon kysymys on lisäksi preesensissä (*koodailet*), kun taas Ilmari vastaa kysymykseen transformatiivisesti (ks. Stivers & Hayashi 2010) perfektissä (*en oo koodaillu*). Aikamuodon muutoksella Ilmari spesifioi, että koodailemattomuus ei koske vain nykyisyyttä, vaan hän ei ole itse asiassa koskaan ”pahemmin” koodaillut. Ilmari siis osoittaa jälkijäsenellään kysymyksen epäkelvoksi eikä epäkelvouden vuoksi kykene tarjoamaan sen hakemaa tietoa, vaan joutuu muotoilemaan preferoimattoman jälkijäsenen. Tämän hän tekee vahvasti kasvojen suojeluun pyrkien. Toisaalta: vaikka Ilmari rakenteellisesti täydentää vierusparin, hän ei yritäkään tarjota epätarkkaa vastausta spesifimpää, kysymyksen hakemaa tietoa ohjelmointiharrastuksestaan.

Tietämättömyyden perään heti samassa vuorossa pilkun jälkeen muotoiltu selitys viestii jälleen vastaajan pitävän itseään vastuullisena kykenemään vastaamaan kysymykseen. Edellisestä esimerkistä poiketen kyse ei ole edes siitä, etteikö Ilmari tietäisi kysymyksen hakemaa tietoa – ongelma on kysymyksen muotoilussa. Ilmarin vastaus sisältää paljon pehmentäviä elementtejä, joilla hän pyrkii minimoimaan preferoimattoman responsinsa disaffiliatiivisuuden: *pahemmin* vihjaa, että Ilmari olisi kuitenkin edes jonkin verran koodannut jollakin kielellä eli, että Sepon oletus ei ollut täysin väärä, ja vuoron päättävällä myönteistä affektia ilmaisevalla tunneikonilla Ilmari pyrkii niin ikään lieventämään tilanteen ongelmallisuutta. Vuorovaikutukseen on Sepon virheellisen presupposition myötä ilmaantunut ongelma, josta Ilmari näyttää tietämättömyyden ilmauksellaan ottavan syytä myös omalle vastuulleen. Sepon seuraava vuoro *oot kuitenkin* vaikuttaa ainakin jossain määrin leikilliseltä, muttei silti näytä jatkavan Ilmarin vuoron aloittamaa kohteliasta moodia. Tämän jälkeen Ilmari ei enää osallistukaan keskusteluun, mikä saattaa implikoida hänen pitäneen Sepon *oot kuitenkin* -vuoroa epäkohteliaana, haluttomana yhteisymmärrykseen, jota Ilmari edellisellä vuorollaan pyrki rakentamaan. Ainakaan Ilmari ei enää osoita halukkuutta jatkaa topiikkaa.

Tietämättömyyden ilmaus toimii tässä siis skemaattisesti: se ei osoita tietämättömyyttä mistään spesifioitavasta tiedosta. Siinä missä esimerkissä 3 tietämättömyyden ilmaus osoitti tiedonpuutteen spesifioitavaan asiaan ja sitä seurasi selittävä laajennus, esimerkissä 4 tietämättömyyden ilmaus toimii pragmaattisesti: se kehystää jatkon kysy-

myksen kanssa tiedollisesti erilinjaiseksi, implikoi kysymyksen ongelmallisuutta ja suojelee kasvoja. Laajennus taas eksplikoi kysymykseen liittyvän ongelman.

3.1.2 Vääräksi implikoitu oletus tietävyydestä

Kun edellisen alaluvun esimerkeissä kysyjän oletus vastaanottajan tietävyydestä eksplikoitiin responssissa vääräksi suoraviivaiseksi luonnehdittavalla tavalla, on tämän alaluvun esimerkeissä 5–7 kyse tilanteista, joissa vastaavan responssin tarjoaminen voisi uhata kysyjän kasvoja. Niinpä vastaanottaja ei eksplikoi suoraan oletuksen tietävyydestään olleen väärä.

Seuraavassa esimerkissä vastaaja on esimerkin 4 tapaan yhteistyöhaluinen ja tarjoaa varsin seikkaperäisen vastauksen esitettyyn kysymykseen. Vastaus on kuitenkin eri viestissä kuin tietämättömyyden ilmaus, eikä ole itsestään selvää, että sen voi tulkita osaksi samaa vuoroakaan. Vastaus on luonteeltaan hitaasti etenevä, pohdiskeleva. Rakenteeltaan tilanteessa on kyse episteemisestä epävarmennuksesta, jossa tietämättömyyden ilmaus sijoittuu vastausehdokkaan eteen – mutta koska kyse on tyyppin 1 tiedosta ja vastaajalla siten on täysi varmuus kysytystä tiedosta, tuntuisi tietämättömyyden ilmauksen luonnehtiminen epävarmentavaksi harhaanjohtavalta. Osumampi luonnehdinta on, että tietämättömyyden ilmaus kehystää vuoron jatkon tiedollisesti erilinjaiseksi kysymyksen kanssa. Edellisestä esimerkistä poiketen vastaus on kuitenkin tällä kertaa pitkä ja pyrkii rakenteellisen täydentämisen lisäksi myös suorittamaan kysymyksen aloittaman toiminnon (Stivers & Robinson 2006: 375), joten sitä voi pitää affiliatiivisempänä tapana täyttää vieruspari.

Keskustelua on käyty laskutehtävästä, jonka kanssa Tapanilla on mennyt ”pää jumiin”. Valtteri ilmoittaa, että hänelle käy niin jo peruslaskutehtävienkin kanssa, minkä jälkeen Tapani ihmettelee alleviivatussa vuorossaan, kuinka Valtteri kykenee harrastamaan laskutaitoa vaativaa elektroniikkaa. Kysymykseen intensiteettiä tuova *ihmeessä* ilmaisee Tapanin voimakasta hämmästystä siihen, että elektroniikkaharrastaja Valtteri on omien sanojensa mukaan vaikeuksissa jo peruslaskutehtävien kanssa – myös Pelleron kommentti *väärä harrastus* :P ilmaisee jyrkästi mutta tunneikonin myötä ehkä leikillisestikin, että jos ihminen ei ole hyvä laskemaan, hänen ei pitäisi tai kannattaisi harrastaa elektroniikkaa.

(5)

12:46 <@Valtteri> mulla menee aivot tosin jo jumiin tavallisista peruslaskutehtävistä

12:47 <@Pellervo> väärä harrastus :P

12:47 -!- Robin has quit [Ping timeout]

12:47 <@Tapani> Valtteri: miten ihmeessä sä sitten elektroniikkaa kykenet?

12:47 <@Pellervo> variacin kotelo ihan solmussa kun sen päällä on ollut 1kVA erotusmuuntaja

12:47 <@Valtteri> Tapani: emt

12:48 <@Valtteri> yleensä mä pyydän muita laskemaan kaikki vaikeammat hommat ja laskin saa laskea sitten mun puolesta

12:49 <@Valtteri> matematiikka on vain välttämätön paha

12:49 <@Valtteri> ja yleensä pyrin kiertämään ja välttämään laskuhommia

12:49 <@Pellervo> riight :)

12:51 <@Elias> "Insinöörille matematiikka on kuin kulmakarvat. Eihän niistä mitään varsinaista hyötyä ole, mutta otapa pois, niin johan on kumman näköinen."

12:51 <@Valtteri> pää on usein jumissa jo pienemmistäkin asioista kuin joku s-tanan matematiikka, niin parempi yrittää välttää moisia toimintoja

12:51 <@Elias> matikka on aika keskeistä elektroniikassa, varsinkin jos yrittää tehdä jotain oikeaa

Valtterin vuoro on Pellervon ja Tapanin vuoroihin nähden lievästi erimielinen. Hänen vastauksensa alkaa minimaalisesti *emt*:llä, jonka jälkeen hän seuraavalla minuutilla seuraavassa viestissään tarjoaa kysymykseen seikkaperäisen vastauksen. Sen jälkeen Valtteri – jälleen vasta seuraavalla minuutilla – vielä laajentaa ja selventää vastaustaan: siinä missä Valtterin viesti ajassa 12:48 on käytännönläheinen selitys siitä, kuinka hän matemaattiset ongelmat elektroniikkaharrastuksessaan selättää, on sitä seuraava viesti ennemminkin hänen mielipiteensä elektroniikan ja matematiikan suhteesta. Tapanin kysymys ja Pellervon kommentti ovat implikoineet hyvän laskutaidon pakolliseksi ominaisuudeksi elektroniikan harrastajalle, kun taas Valtteri (kaikesta päätellen) harrastaa elektroniikkaa mutta ei pidä itseään hyvänä laskutehtävien kanssa. Vastauksensa viimeisessä viestissä Valtteri vielä palaa asian käytännölliseen puoleen ja kertoo mitä tekee, kun on joutumassa vastatusten ”laskuhommien” kanssa.

Tapanin esittämä kysymys voi olla jossakin mielessä vaikea. Ainakin kunnollinen vastaaminen siihen vaatii kohtalaisen tarkan selityksen, jollaisen Valtteri tietämättömyyden ilmauksen jälkeen tarjoaakin. Valtterin vastauksen hidasta tempoa ei kannata ylitulkita, sillä chat-keskustelijoille monen asian yhtäaikainen suorittaminen tietokoneella (esimerkiksi internetin selaaminen) tai muutoin (esimerkiksi syöminen) on yleistä: Baronin tutkimuksessa 98 prosenttia informanteista teki chatissa keskustelemisen ohella yhtä aikaa jotakin muutakin (Baron 2013: 139), ja vastauksen hitaus voi tässäkin tapauksessa johtua siitä, että Valtteri tekee jotakin muuta yhtä aikaa. Hitaus voi kuitenkin kieliä myös pohtimisesta, siitä, ettei kysymykseen vastaaminen ole aivan yksinkertaista; Valtteri ei ehkä aiemmin ole pohtinut elektroniikan ja matematiikan suhdetta tai identifioinut itseään erityislaatuiseksi elektroniikkaharrastajaksi, koska ei pidä laske-

misesta. Kysymykseen nopeasti tarjottu tietämättömyys voi siis olla ensireaktio asiaan, jota Valteri ei ole aiemmin tullut pohtineeksi. Aidosta ja puhtaasta tietämättömyydestä kyse ei kuitenkaan ole, koska Valteri ilmiselvästi tietää varmuudella kaikki yksityiskohdat harrastuksestaan. Samasta syystä tapausta ei voi myöskään luokitella epävarmennukseksi, vaikka se rakenteeltaan – ensin tietämättömyyden ilmaus, sitten vastaus ehdokas – sellainen onkin.

Sen sijaan *emt* toimii jonkinlaisena merkinä kysytyn asian uutuudesta tai sen vaikeudesta siinä mielessä, että kysymykseen ei teknisesti ole mahdollista vastata kovin lyhyesti tai nopeasti. Samalla *emt* toimii pehmentimenä, osoittaa pyrkimystä neutraaliuuteen ja eksplisiittisen erimielisyyden ilmauksen välttämiseen – tällaista tehtävää Tsui (1991) ja Beach & Metzger (1997) ovat pitäneet tietämättömyyden ilmaukselle ominaisena.

Tietämättömyyden ilmausta on pidetty keinona viivyttää preferoimatonta vastausta (ks. esim. Keevallik 2011: 203), mutta tässä esimerkissä sen viivyttävä funktio on hieman toisenlainen. Markman (2013: 559) on huomionut, että ison ryhmän chat-keskustelussa vuoroja on tyypillistä pätkiä useampaan viestiin, jolloin käyttäjä saa pidettyä vuoron itsellään eikä menetä sitä muille sillä aikaa, kun itse kirjoittaa pitkää viestiä. Esimerkissä ei vallitse kovin kova kilpailu vuoroista, mutta yhtä kaikki Valteri onnistuu säilyttämään puheenvuoron itsellään koko pitkäkestoisen vuoronsa ajan, eivätkä muut tule sitä keskeyttämään. Jos *emt*:n tulkitsee keinoksi osoittaa muille keskustelijoille, että kirjoittaja tarvitsee tilaa sekä pohtimista ja siihen tarvittavaa aikaa vastataksaan kysymykseen, tekee *emt* tässä esimerkissä tehtävänsä. Aivan kuten selitykset ja kysyjän yritykset selvittää syitä tietämättömyyteen, on myös *emt*:n toimiminen vuorovaraajana osoitus siitä, että vastauksena tyyppin 1 kysymykseen tietämättömyyden ilmaus projisoi jatkoa kirjoittajalta itseltään eikä ole sellaisenaan riittävä vastaus.

Edelliset esimerkit ovat olleet sikäli tyypillisiä, että niissä vastaanottaja on esiintynyt ennemmin kykenemättömänä kuin haluttomana vastaamaan (Keevallik 2011: 186–187). Vuorovaikutuksen kannalta vielä edellisiä esimerkkejä hieman ongelmallisemmasta tilanteesta on kyse muutamissa aineistoni tapauksissa, joissa vastaaja ei tarjoa tietämättömälle vastaukselle selitystä tai muuta jatkoa ja toimii siis huomattavasti yhteistyöhaluttomammin, disaffiliatiivisemmin (mas. 188). Kyse on tavalla tai toisella ongelmal-

lisistä vuorovaikutustilanteista, joissa keskustelijoiden kasvot ovat uhattuna, ja tilanteet pyritään päättämään nopeasti, mahdollisimman lyhyillä vuoroilla. Näistä tilanteista esitän esimerkit 6–8.

Tässä kohden on syytä huomauttaa, että jako tyyppin 1 ja tyyppin 2 tietämättömyyteen ei ole aivan yksiselitteinen. Paitsi itseä koskevia tietoja voivat kysymykset käsitellä myös vastaajan tekemiä päätöksiä, jotka siis ovat hänen hallinnassaan ja joihin voi katsoa pätevän, että vastaajalla on velvollisuus tietää vastaus kysymykseen – häneltä on saatavissa ensi käden tieto asiaan. Näissä tapauksissa kysyjä implikoi, että vastaanottaja kykenisi viimeistään kysymyksen vastaanottaessaan tekemään kysyjän hakeman päätöksen, mutta vastaamalla tietämättömyydellä vastaaja purkaa tämän presupposition (ks. esim. 6). Rajamailla liikutaan etenkin aineistoni tapauksessa, jossa kysymys kuuluu *millon katotte sen* ja vastaus riippuu paitsi vastaajan myös jonkun toisen tai joidenkin toisten henkilöiden päätöksistä.

Aiemmissa tutkimuksissa (esim. Keevallik 2011: 203; Ihalainen 2014) ehdotuksia ja kutsuja on pidetty eräänä merkittävänä toimintotyyppinä etujäsenille, jotka saavat jälkijäsenikseen tietämättömyyden ilmauksen. Rakenteellisesti kutsut ovat kysymyksiä, mutta niiden ensisijaisena tehtävänä ei ole tiedollisen epätasapainon tasaaminen; kutsut ovat tietoa hakevia kysymyksiä vahvemmin sosiaalisiin suhteisiin ja kasvoihin vaikuttavia toimintoja (Ihalainen 2014: 57). Kun vastaanottaja kieltäytyy kutsusta, hän vetoaa yleensä kykenemättömyyteen – kieltäytyminen haluttomuuden vuoksi uhkaa vahvasti keskustelijoiden välisiä suhteita ja heidän kasvojaan (Heritage 1996: 267–269). Tietämättömyyden ilmauksia kutsujen jälkijäseninä on pidetty lähinnä viivytyksinä ennen varsinaista, tyypillisesti hylkäävää vastausta tai jo itsessään implisiittisinä kieltäytymisinä (Ihalainen 2014: 57, 71).

Oma aineistoni käsittää kuitenkin vain kaksi ehdotukseksi tai kutsuksi luokiteltavaa etujäsentä, jotka saavat responssiksi tietämättömyyden ilmauksen sisältävän vuoron – tarkemmin sanoen kyse on molemmissa tapauksissa itsensä kutsumisesta. Ehdotusten ja kutsujen vähäisyyden voi arvella johtuvan pitkälti aineiston luonteesta: suuri osa keskustelijoista ei todennäköisesti tunne toisiaan kovin hyvin verrattuna henkilökohtaisiin kasvokkais- ja puhelinkeskusteluihin tai kahdenkeskisiin chat-keskusteluihin, joten heidän suhteensa toisiinsa on vähemmän henkilökohtainen, eikä esimerkiksi juuri henkilökohtaisia kutsuja tai ehdotuksia oletettavasti esiinny yhtä paljon kuin keskusteluanalyttisen tutkimuksen tavanomaisemmissa aineistoissa.

Molemmissa aineistoni ehdotustapauksissa tietämättömyyden ilmaus vaikuttaa riittävän vastauksenantoa vältteleväksi responssiksi sellaisenaan (tosin jälkimmäisessä esimerkissä tukenaan interjektio *hyij*), mitä voi pitää merkinä siitä, kuinka vahvasti preferoimatonta vastausta projisoiva tietämättömyyden ilmaus vastaustyyppinä ehdotustyyppiseen etujäsenen on: eksplisiittistä vastausta tai edes selitystä sille, ettei vastausta tule, ei anneta kummassakaan tapauksessa. Esitän seuraavaksi esimerkin 6, jossa Sepon itsensä kutsumiseen vastataan tietämättömyyden ilmauksella ja surullisella tunneikonilla.

(6)
01:37 <@Seppo> Ismoo! Monelta mä tuun pelaamaan bloboatsia? ^__^
01:37 < Sulho> työkalupakki auki ja voila
01:37 < Ismo_> Emmä tiiä. :(
01:37 <@Seppo> =(
01:38 < Teuvo> eiks se kerrota screenillä sit jossai vaihees (viimeistää :p)
01:38 <@Seppo> mistä mä nyt tiiän monelta mun pitää tulla :(
01:38 <@Seppo> onks siellä kaheltatoista ihan pipona jonoa?
01:38 < Ismo_> En tiiä, tuu kattoo.
01:38 < Ismo_> Sit voidaan olla silleen: JEE, ihkuseppo.
01:38 < Sulho> np: Stam1na - Likainen Parketti
01:38 <@Seppo> :)
01:39 <@Seppo> Ismo_: eiks tänään voinu kello kahteentoista mennessä pistää viel gamedev-päivityksen?
01:39 < Ismo_> Ei mitään hajuu. Oon nyt vähän silleen ei-hollilla.
01:39 <@Seppo> :(
01:40 < Ismo_> MEen nyt nukq! Nähdään huomenna.
01:40 <@Seppo> moikka Ismo!
01:40 < Ismo_> Heihei. _o/ *heiheihali*
01:40 <@Seppo> _o/~

Sepon kysymykseen sisältyy oletus siitä, että hän on tervetullut pelaamaan Bloboats-pleiä: kysymys koskee sitä, mihin aikaan hän tulisi. Vastaukseksi Ismo kuitenkin tarjoaa vain tietämättömyyden ilmauksen ja surullisen tunneikonin, jolla Ismo ehkä implikoi vastauksensa ongelmallisuutta Sepon aloittaman topiikin tavoitteen (ajankohdan selvittämisen) kannalta. Seppo vastaakin surullisella tunneikonilla ja vielä uudella ajankohtaa hakevalla ja surutunneikoniin päättyvällä viestillä. Tunneikoneille tyypillisesti lihavoitun vuoron :(esiintyy preferoimattomassa vuorossa, vuorovaikutuksellisessa ongelmatilanteessa (Kukko 2002: 79–85). Kun Ismo ei vielä kukaan reagoi, esittää Seppo uuden kysymyksen, johon sisältyy ajankohtaehdokas *kaheltatoista*. Tähänkin Ismo kuitenkin vastaa tietämättömyydellä ja kehottaa tulemaan paikalle tarkistamaan tilanteen. Implikaatio saattaisi olla, että tarkalla ajankohdalla ei ole niin väliä ja että se, mihin aikaan Seppo paikalle saapuu, on hänen itsensä päätettävissä – kontrasti on merkittävä Sepon ihmettelyyn, jossa hän hakee ajankohtaa, jolloin hänen *pitää* tulla pelaamaan.

Toisaalta mahdollinen tulkinta on myös, että Ismo ei hyväksy Sepon kysymyksen sisältämää oletusta 'olen tervetullut pelaamaan Bloboatsia'. Tällöin Ismolta vaadittaisiin hyvin vahvasti Sepon kasvoja uhkaava eksplisiittinen kielto esitettyyn itsensäikutsumiseen. Tietämättömyyden ilmausta vastauksena kutsuihin tai ehdotuksiin on pidetty tapana olla tekemättä preferoitu puheteko, mutta välttää samalla preferoimaton, millä keskustelijat pyrkivät minimoimaan vuoron disaffiliatiivisen implikaation (Keevallik 2011: 206). Juuri tästä voi tulkita olevan kyse tässäkin esimerkissä. Myöhemmin keskustelussa Ismo tosin hyväksyy Sepon tervetulleeksi, mutta itse keskustelutilanteessa kello 1.37 tätä ei luonnollisesti tiedetty. Ismo ei myöskään omaloitteisesti jatka topiikkia tietämättömyyden ilmauksensa jälkeen, mikä implikoi, että hänen puolestaan sitä ei enää tarvitse jatkaa. Kun Seppo kello 1.38 jatkaa topiikkia kahdella eri kysymyksellä, vastaa Ismo näistäkin vain jälkimmäiseen, tyyppin 2 kysymykseen *onks siellä kaheltatoista ihan pipona jonoa?*, joka on luonteeltaan vähemmän kasvoja uhkaava kuin *mistä mä nyt tiän monelta mun pitää tulla* :(. uudelleen muotoiltu versio tietämättömyyden ilmauksen jälkijäsenekseen saaneesta kysymyksestä.

Ismon yhteistyöhaluttomuus on selvä merkki kysymyksen ongelmallisuudesta, eikä Ismo pidä itseään velvollisena vastaamaan kysymykseen ja siten myöskään selittämään tietämättömyyttään. Sepon kysymys olettaa korkeimman episteemisen auktoriteetin haetun ajankohdan suhteen olevan Ismolla, kun taas Ismon vuorot implikoivat, että episteeminen auktoriteetti Sepon liikkeistä on Sepolla itsellään. Verrattuna esimerkkiin 3, jossa ongelmana oli keskustelijoiden eriävä käsitys vastaanottajan episteemisestä asemasta, on tässä esimerkissä keskustelijoilla eriävä näkemys myös toistensa episteemisestä auktoriteetista.

Myös aineistoni toisessa ehdotukseksi luokiteltavassa tapauksessa, esimerkissä 7, tietämättömyyden ilmaus jää ilman selittelevää laajennusta, mikä johtaa ongelmaan vuorovaikutuksessa. Interjektio *hyij* on kuitenkin minimaalinen laajennus ja luo kuvan kirjoittajansa paheksuvasta asenteesta esitettyyn ehdotukseen.

(7)

00:22 < Herkko> vai pitäskö mun Hannu tulla joku päivä siellä käymään
[poistettu 1 viesti muiden välisiä keskusteluja]

00:23 < Herkko> niinq ryypättäs vähä sillee iha vitusti
[poistettu 2 viestiä muiden välisiä keskusteluja]

00:23 <+Hannu> Herkko: Emt hyij

[poistettu 6 viestiä muiden välisiä keskusteluja]

00:24 < Herkko> ooks Hannu joku narkomaani
[poistettu 17 viestiä muiden välisiä keskusteluita]
00:26 <+Hannu> Herkko: Emmä kai

Herkko ja Hannu ovat keskustelleet toistensa tapaamisesta, ja näytteen ensimmäisessä viestissä Herkko ehdottaa, että hän tulisi käymään Hannun luona. Syntaktisesti ehdotus saa tässä kysymyksen muodon. Viestin lähetettyään Herkko jatkaa vuoroaan uudella viestillä, joka sisältää vierailun sisältöä koskevan suunnitelman. Jo pelkkä tietämättömyyden ilmaus responsina kutsuun on tyypillinen tapa suorittaa preferoimaton puheteke epäsuorasti (Keevallik 2011: 203), ja vastauksena kutsuun se projisoi kieltäytymistä (Beach & Metzger 1997: 576), mutta tässä tietämättömyyden ilmaus saa jatkukseen vielä paheksuvan interjektion *hyij*, joka paitsi vahvistaa tulkintaa vastauksen kielteisyydestä myös merkitsee paheelliseksi Herkon esittämän ehdotuksen runsaasta alkoholinkäytöstä. Mielenkiintoista on, että Hannu ei jatka enää vuoroaan, vaan pelkkä *Emt hyij* näyttää hänen mielestään olevan riittävä vastaus ehdotukseen.

Keskustelu jatkuu Herkon selitystä kieltäytymiseen hakevalla, joskin myös leikillisellä kysymyksellä *ooks Hannu joku narkomaani*. Keskustelussa on Hannun minimaalisesti laajennetun, kielteisyyttä varsin selvästi implikoineen vastauksen myötä ilmennyt ongelma, jota Herkko yrittää ratkoa huumorinkin avulla; kutsuttuaan itsensä Hannun luokse ja isännän vaikutettua innottomalta on tilanne käynyt vuorovaikutuksen kannalta hieman hankalaksi. Herkko on tulkinnut – tai pikemminkin leikin varjolla esittää tulkinneensa – Hannun paheksuvan suhtautumisen alkoholinkäyttöä sisältävään ehdotukseen merkiksi siitä, että Hannu päihdyttäisi itsensä mieluummin huumausaineilla. Kysymyksen voi tulkita leikillisessä moodissa esitettyksi uudeksi, implisiittiseksi yritykseksi saada kutsuun vastaus tai ainakin jonkinlainen *Emt hyij* -vuoro informatiivisempi responsi. Hannu vastaa *Emmä kai* eikä edelleenkään käsittele suhtautumistaan Herkon ehdotukseen tarkemmin. Tämän vuoron jälkeen topiikki ei enää jatku. Tietämättömyyden ilmauksen ja interjektion *hyij* sisältävä vuoro näyttää siis itsessään hylkäävän ehdotuksen – tietämättömyyden ilmauksella vältetään suoraan preferoimattoman vuoron tuottaminen ja ylläpidetään näin keskustelijoiden kasvoja (Keevallik 2011: 206; vrt. Ihalainen 2014: 61).

Kieltäytyminen kutsuun on preferoimaton teko, jollaisille on keskusteluanalyttisessä tutkimuksessa perinteisesti pidetty tyypillisenä selitteleviä laajennuksia (ks. esim. Tainio 1998: 100–104; Schegloff 2007: 65). Esimerkiksi tästä Tainio (mas. 101) tarjoaa esimerkin, jossa juuri tietämättömyyden ilmausta laajennetaan selittele-

mällä. Tässä tapauksessa Hannulla on kuitenkin käytössään päinvastainen strategia: jollakin tapaa arkaluontoisessa tilanteessa suoraa kieltäytymistä välttääkseen hän yrittää selvittää tilanteesta mahdollisimman vähällä, käsittelemättä ongelmaa juuri lainkaan. Muodoltaan Hannun vuoro on siis preferoitu: se ei sisällä preferoimattomalle vuorolle tyypillisiä piirteitä kuten etiäisiä tai minkäänlaisia lievennyksiä tai selontekoja. Epäröivä alku on preferoimattomalle vuorolle tyypillinen piirre, mutta *emt* ei tässä toimi epäröivänä aloituksena vaan muodostaa itse vuoron varsinaisen sisällön. (Heritage 1996: 263.) Herkko yrittää selvittää asiaa yhdellä leikillisellä kysymyksellä, mutta luovuttaa saadessaan siihenkin minimaalisen vastauksen (*Emmä kai*). Hannun käyttämä tietämättömyyden ilmaus on keino vältellä sitoutumista sen paremmin myöntävään kuin kieltäväänkään vastaukseen, millä hän pyrkii minimoimaan vuoronsa disaffiliatiivisuuden (Keevallik 2011: 206). Vuoron voi lisäksi nähdä viestivän kirjoittajan vaivaantuneisuutta ja haluttomuutta ehdotukseen (Tsui 1991: 617). Suora kieltäytyminen (esim. *Et voi tulla käymään*) olisi vielä vahvemmin preferoimaton ja kasvoja uhkaava puheteko, ja sellaisen tuottamisen Hannu välttää tietämättömyyden ilmauksella.

Keevallik (2011: 205) on huomionnut, että vetoamalla tiedon puutteeseen puhuja osittain vapauttaa itsensä muiden mahdollisten vaihtoehtojen kuten haluttomuuden tai paheksunnan ”moraalisista implikaatioista” – tietämättömyydellä vältetään avoin yhteenotto, jonka esimerkiksi haluttomuuden eksplisiittisesti ilmaiseva vastaus tuottaisi. Keevallik luonnehtii tietämättömyyttä vähemmän yhteistyötä tekeväksi (*more disaffiliative*) kuin preferoitua vastausta, mutta enemmän yhteistyötä luovaksi kuin harvoin esiintyvää suoraa preferoimatonta vastausta (mp.). Edellisessä kahdessa esimerkissä tietämättömyyden ilmaukset ovat kuitenkin osana keskustelijan hyvin yhteistyöhalutonta toimintaa – niin Hannun paheksuva vastaus *hyij*-interjektioineen esimerkissä 7 kuin Ismon välttely tarjota Sepolle tämän hakemaa ajankohtaa esimerkissä 6 osoittavat varsin suoraan tietämättömyyden alle kätkeytyvän haluttomuuden implikaation. Ismo kuitenkin luo yhteistyötä esimerkissä 6 yhteistyöhaluttoman vastauksensa jälkeen: hän eksplisiittisesti kehottaa Seppoa tulemaan pelaamaan (*tuu kattoo*) ja vielä piirtää keskustelijoiden silmien eteen ruusuisen kuvan Sepon vastaanotosta hänen saapuessaan pelipaikalle: *Sit voidaan olla silleen: JEE, ihkuseppo*.

Kahden tapauksen perusteella ei voi tehdä yleistyksiä, vaan kutsuihin vastaamisesta ja ylipäättään preferoimattoman jäsenen muodostamisesta chat-keskustelussa tarvitaan lisää tutkimusta. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että tietämättömyyden ilmaus toimii

IRC-keskustelussa jo sellaisenaan kieltäytymisenä, hieman suoraa kieltäytymistä affiliaatiivisempänä mutta silti erittäin disaffiliatiivisena tapana kieltäytyä. Preferoimattomien ja laajemmin erilaisten sosiaalista solidaarisuutta uhkaavien vuorojen muodostus voikin olla alue, jossa chat-keskustelu eroaa puhutusta keskustelusta merkittävästi. Tähän suuntaan viittaa myös Jonesin tutkimustulos: hänen varsin arkaluontoisia keskusteluja käsittelevästä aineistostaan peräti 86 prosenttia päättyi ilman minkäänlaista lopetussekvenssiä (2013: 497). Töksähtävät keskustelunlopetukset vaikuttavat luonteenomaiselta piirteeltä synkroniselle verkkokeskustelulle etenkin tavalla tai toisella vaikeissa topiikeissa.

3.1.3 Puheenaiheen vähättely ja välttely

Aineistoni tapauksista kahdeksaa – viittä tyyppin 1 ja kolmea tyyppin 2 – tietämättömyyden ilmausta voi luonnehtia funktioltaan ensisijaisesti meneillään olevaa puheenaihetta tavalla tai toisella vähätteleväksi tai vältteleväksi, ja etenkin tyyppin 1 tietämättömyydessä on monesti muulloinkin mukana jonkinasteinen puheenaihetta välttelevä merkitys. Kahdeksasta tapauksesta ensisijaiselta funktiolta tuntuu viidessä tapauksessa vähättely ja kolmessa välttely. Puheenaihetta selvästi vähättelevissä tai välttelevissä tapauksissa etujäsen on lähes aina kysymys, jonka hakemaa tietoa vastaaja ei pidä oleellisena. Viidestä tämän alaluvun tapauksesta peräti neljässä esiintyy tietämättömyyden ilmauksen variantti *emt*, yhdessä *emmä tiitä*.

Yksiselitteistä rajanvetoa aidon tietämättömyyden ja puheenaiheen vähättelyn välille ei voi tehdä – tässä luvussa olen jo käsitellyt tapauksia, joissa myös aito tietämättömyys on vähintään yhtä oleellista kuin puheenaiheen vähättely, mutta tässä alaluvussa keskityn tapauksiin, joissa vähättely tuntuu nousevan etualalle. Puheenaiheen vähättelyllä tarkoitan, että tietämättömyyden ilmaisija ei pidä yksittäistä tietoa tai kokonaista puheenaihetta informatiivisesti merkityksellisenä vastaanottajille; välttelyksi taas kutsun tapauksia, joissa kirjoittaja pyrkii välttelemään tiettyä aihetta affiliaatiivisista syistä, tavoitteenaan omien kasvojensa suojelu. Vähättelyn ja välttelyn erottaminen toisistaan ei toki usein ole lainkaan yksinkertaista, kuten huomaamme hieman myöhemmin esimerkistä 9.

Puheenaiheen välttelyä ja vähättelyä ovat aiemmin tutkineet institutionaalisissa vuorovaikutustilanteissa Drew (1992) raiskaus oikeudenkäynnistä, jossa syytetty vetoaa tietämättömyyteen osoittaakseen kysymysten irrelevanttiuden, ja Hutchby (2002), jonka

tutkimuksessa lapsi välttelee puheenaiheita terapiavastaanotolla vetoamalla jatkuvasti tietämättömyyteensä. Arkikeskustelua tutkineet Beach ja Metzger ovat esittäneet (1997: 571–575), että puheenaihetta välttelevällä tietämättömyyden ilmauksella osoitetaan kiinnostuksen puutetta toisen aloittamaa topiikkia kohtaan.

Kun puheenaiheen välttely vaikuttaa vastauksessa hyvin keskeiseltä piirteeltä, ei vastaanottaja välttämättä lainkaan vastusta kysymyksen sisältämiä oletuksia. Varsin selvästi tämä tulee esiin esimerkissä 8. Kahden edellisen esimerkin tapaan tietämättömyyden ilmaiseva kirjoittaja, tällä kertaa Mikko, pyrkii hyvin minimaalisella vuorolla topiikin lopetukseen. Poikkeuksellisen tästä esimerkistä tekee juuri se, että tietämättömyyden ilmauksen sisältävän jälkijäsenen tulkinta kysymyksen sisältämiä oletuksia vastustavaksi on vain yksi eikä välttämättä uskottavin tulkintamahdollisuus.

(8)

11:43 <+Mikko> koodasin myös visual c++ 6.0:lla ja DirectX 8.1:llä pelejä :D

11:43 <+Eetu> no eiks ne oo ihan kivoja

11:43 <+Mikko> emt

11:43 < Juha> mäki käytin joskus visual c++ ohjelmointi ohjelmaa

11:43 <+Eetu> mä käytin joskus visual basicia, se oli kiva

11:44 <+Mikko> teit hienon saabbinäytönsäätäjän

Mikko kertoo koodanneensa pelejä Visual C++ 6.0:lla ja DirectX 8.1:llä, mitä hän itse näyttää nauravan tunneikonin perusteella pitävän jollakin tapaa huvittavana (tunneikonien ilmaisemasta humoristisuudesta ks. esim. Vauras 2006: 71–74). Keskustelua on käyty ohjelmointikielistä, joita keskustelijat ovat joskus menneisyydessä koodanneet, ja esimerkiksi Mikon koodauksia Visual Basicilla on ennen näytteen alkua verrattu kaapista löytyneeseen luurankoon. Myös näytteen ensimmäistä riviä voi pitää jonkinlaisena tunnustuksena tai paljastuksena menneisyyden koodausprojekteista, jotka saattavat kirjoittajan itsensä mielestä olla nykynäkökulmasta huvittavia, ehkä nolojakin – tunneikonin merkitystä on kuitenkin vaikea spesifioida. Eetu vaikuttaa tulkitsevan naurutunneikonin ko. ohjelmointikieliä tai niillä pelien koodaamista vähäarvoisena pitäväksi ja kysyy alleviivatulla vuorollaan, että eivätkö kyseiset kielet ole ”ihan kivoja”. Alleviivatun vuoron aloittava partikkeli *no* tuo ilmi edeltävän vuoron odotuksenvastaisuutta (Raevaara 1989: 154) – odotuksenvastaista on siis implikaatio ko. kielten ei-kivuudesta. Kysymyksen morfosyntaktisesta muodosta huolimatta tällaista vuoroa voi käsitellä myös kannanottona, jolla kirjoittaja hakee vastaanottajalta samanmielistä vastakannanottoa (ks. Stivers & Rossano 2012: 65–66). Epäilemättä alleviivattu vuoro implikoikin

Eetun itse pitävän puheena olevia ohjelmointikieliä kivoina, mutta vuoro on kuitenkin myös informaatiota hakeva. Mikon naurutunneikoni ja Eetun *no* antavat syytä tulkita keskustelijoiden olevan eri mieltä puheena olevien kielten kivuudesta.

Mikko vastaa kuitenkin vain *emt*, minkä jälkeen keskustelu jatkuu Juhan ja Eetun menneisyydestä tiettyjen ohjelmointikielten parissa, mutta Mikon mielipiteisiin eri kielistä ei enää palata; vaikuttaa siltä, että tietämättömyyden ilmaus tulkitaan haluttomuudeksi keskustella aiheesta. Huomioida tosin täytyy, että Eetu arvioi näytteen jälkimmäisessä viestissään Visual Basicia adjektiivilla *kiva*, mitä voi pitää vaivihkaisena yrityksenä saada myös Mikko vastaamaan aiemmin esitettyyn kysymykseen – arvioimaan sitä, kuinka kivoja Visual C++ ja DirectX ovat. Tähän koukkuun Mikko ei kuitenkaan tartu. Kysymyksellään Eetu on tehnyt aloitteen uuteen sivujuonteeseen topiikissa, ohjelmointikielten arvioimiseen, mutta Mikko ei osoita kiinnostusta osallistua siihen.

Eetun kysymyksen voi tulkita lähinnä Mikon käyttämään tunneikoniin selvennystä hakevaksi, mutta selitystä ei saada. *Eikö*-alkuinen kysymys hakee vahvistusta lauseen paikkansapitävyydelle ja projisoi vahvasti samanmielisyyttä, tässä tapauksessa siis sitä, että mainitut kielet olisivat kivoja. Vaikka lauseen sisältö on myönteinen väite, on hienovaraisempaa esittää asia kysymyksenä. (Tuppurainen 1991: 9; ISK § 1695.) *Eikö*-kysymys toimii siis myös vastaanottajan kasvoja suojelevassa tehtävässä: Eetu antaa Mikolle mahdollisuuden olla eri mieltä (Tuppurainen 1991: 9).

Mikko ei kuitenkaan vahvista ko. kielten kivuutta – hän ei vahvista *eiks*-kysymyksen implikoimaa tietopohjan yhteisyyttä (Ihalainen 2014: 53). Haettu tieto on luonteeltaan tyyppiä 1, Mikon mielipide, joten tietämättömyyden ilmausta ei voi pitää ainakaan kokonaan aitoa tietämättömyyttä heijastavana. Tosin ”kivuus” ei välttämättä ole ominaisuus, jota ohjelmointikielistä on helppoa arvioida; tilanteessa haetaan Mikon mielipidettä, mutta ei ole mitenkään itsestään selvää, että hänellä on asiasta sellainen. Tietämättömyyden ilmauksen voi tulkita vastustavan kysymyksen sisältämää presuppositiota, jonka mukaan ohjelmointikielten kivuutta on mahdollista tai relevanttia arvioida. Toisaalta tätä tulkintaa vastaan puhuu se, että näytteen ensimmäisen viestin päättävä tunneikoni implikoi, että Mikolla olisi puheena olevista ohjelmointikielistä jonkinlainen affektinen mielipide.

Mielipiteen muotoileminen saattaisi myös vaatia ajatustyötä ja sen jälkeen vielä muotoilua sanoiksi. Minimaalisella vastauksella *emt* Mikko selvästi välttelee puheenaihetta ohjelmointikielten kivuudesta eikä ehkä halua sen tarkempaa keskustelua tästä

paljastuksestaan, mutta jonkinasteisesti kyse voi olla myös aidosta kyvyttömyydestä vastata esitettyyn kysymykseen.

On syytä huomioida, että Hannu esimerkissä 7 ja Mikko esimerkissä 8 käyttävät tietämättömyyden ilmauksesta nimenomaan varianttia *emt*, mikä on tyypillistä tietämättömyyden ilmauksen ei-kirjaimelliselle, pragmaattiselle käytölle erityisesti ongelmallisissa vuorovaikutustilanteissa, joissa kasvojen suojeleminen nousee oleelliseksi pyrkimykseksi. Vastaavasti *emmä tiä* esiintyy esimerkissä 6 itselleen epätyypillisessä funktiossa. Palaan tietämättömyyden ilmausten eri varianttien välisiin eroihin yksityiskohtaisemmin kokoavassa luvussa 5.

Esimerkkien 6–8 voi intuitiivisesti arvioida olevan nimenomaan tekstitse, kahdenkeskisyyden sijaan julkisesti käytävälle keskustelulle luonteenomaisia tapauksia. Etäisyys keskustelijoiden välillä, puhuttuun keskusteluun verrattuna hidas tempo ja mahdollisuus helppoon pakenemiseen koko vuorovaikutustilanteesta mahdollistavat tällaiset tilanteet, joissa selvästi responsia hakeviin etujäseniin voidaan vastata hyvin disaffiliitiviseksi, yhteistyöhaluttomaksi ja vain vähän kysyjän hakemaa informaatiota tarjoavaksi luonnehdittavalla tavalla. Toisin kuin kahdenkeskisessä arkikeskustelussa, topiikin voi lopettaa kuin seinään, kuten Ismo esimerkissä 6, Hannu esimerkissä 7 ja Mikko esimerkissä 8 pyrkivät tekemään. Kysyjä selvästi sälyttää viestinsä kohdehenkilölle vastuun vastata kysymykseen, mutta vastaanottaja välttelee vastuunottoa. Preferoimattoman vastauksen tuottamasta ongelmallisuudesta yritetään selvittää selitysten sijaan päinvastaisella tavalla, ottamalla asiaan kantaa mahdollisimman minimaalisesti.

Varsin usein tilanteissa, joissa kysymys saa puheenaihetta vähättelevän responsin, kysymys on humoristinen eikä aidosti hae vastausta – niinpä vastaanottajaa ei paina vastuu tarjota kysymykseen informatiivinen vastaus. Tällaisissa tapauksissa voidaan pitää kyseenalaisena, onko tietämättömyyden ilmauksella lainkaan kirjaimellista, tiedonpuutetta tai epävarmuutta ilmaisevaa funktiota. Seuraavassa esimerkissä kysymyksen vastaanottaja Matias tarjoaa tietämättömyyden ilmauksen jälkeen vastausta taustoitettavaa informaatiota ja siten jossain määrin kohtelee (alleviivaamaani) kysymystä aitona kysymyksenä, vaikka ymmärtääkin, ettei vastaukselle ole todellista tarvetta.

(9)

02:44 <@Johannes> tosta tuliki mieleen kuinka kaveri jänisti kiivetä 5metriä metsänvartijan tornin ekalle tasanteelle

02:44 <@Matias> :)

02:45 <@Matias> kuitenkin tuo chrysler building kai sen 300 m korkea.. eikö tuolla ylhäällä tuulekkin jo

aika kovasti

02:48 <@Matias> viis ihmistä kuoli empire state buildingia rakentaessa, niistäki vaan yks putos telineiltä ja toinen hissikuiluun

02:55 <@Verner> mikähän olis sellainen hyvä korkeus mistä Matiaksen vois pudottaa

02:56 <@Matias> emt talon katolta oon mätkähtäny kerran ja se riitti sitä sorttia :)

02:59<@Matias> <http://www.life.com/image/3270480/in-gallery/25371/30-dumb-inventions> kyllä japsit o aina osannu

02:59 <@Matias> mutta jos nyt sitä zetaa ->

[4 tuntia ja 30 minuuttia hiljaisuutta]

Keskustelussa on puhe korkeista paikoista ja niistä putoamisesta, ja Vernerin esittää leikillisen kysymyksen siitä, mikä olisi ”hyvä korkeus” Matiaksen pudottamiseen. Kysymyksen morfosyntaktisesta muodosta huolimatta kysymys on tulkittava enemmän kutsuksi leikinlaskuun kuin aidosti tietoa hakevaksi kysymykseksi. Kysymyksen muodolla Vernerin vuoro joka tapauksessa hakee Matiakselta vuorolle jälkijäsentä – kuten Stivers ja Rossano (2012) ovat huomioineet, kysymyslauseen morfosyntaksi on eräs tapa houkutella vastaanottajalta jälkijäsen. Eräänä mahdollisena merkinä Vernerin kysymyslauseen muotoisen vuoron ei-kysyvistä luonteesta voi lisäksi pitää sitä, ettei vuoro pääty kysymysmerkkiin toisin kuin suurin osa aineistoni tietämättömyyden ilmausta edeltävistä kysymyksistä.

Matiaksen vastaus alkaa tietämättömyyden ilmauksella *emt* ja jatkuu lyhyellä kertomuksella joskus tapahtuneesta talon katolta putoamisesta. Vuoron lopussa on vierusparin humoristista luonnetta vahvistava iloinen tunneikoni. Vastauksessaan Matias ei käsittele Vernerin kysymystä aidosti tietoa hakevana tai pidä relevanttina vastata siihen, kuinka korkealta hänet olisi hyvä pudottaa. Keskustelu ei jatku enää Matiaksen vuoron jälkeen, eli myöskään Vernerin ei osoita halua selvittää vastausta hakukysymykseensä.

Kun kumpikin keskustelijoista käsittelee kysymystä ei-aitona kysymyksenä, voi kyseenalaistaa sen, onko Matiaksen tietämättömyyden ilmauksessa missään määrin kyse aidosta tiedon puutteesta vai onko sen funktio ainoastaan vuoron responsiivisuuden vahvistaminen ja kieltäytyminen lähtemästä mukaan Vernerin kysymyksen muotoon puettuun leikinlaskuun.

Tietämättömyyden ilmausta voi pitää eräänä konventionaalistuneena tapana vastata kysymykseen: Stivers ja Robinson (2006: 376) toteavat, että kysymyksen vastaukselta tarjoamattomien jälkijäsenten yleisin tyyppi on juuri tietämättömyyden ilmaus. *Emt*:llä Matias sitoo vastauksensa responsiiviseksi Vernerin esittämään kysymykseen. Jos Matiaksen vuoron kuvittelee ilman sen alussa olevaa tietämättömyyden ilmausta,

voi huomata hänen oikeastaan tarjoavan vastauksen Vernerin kysymykseen – vastauksen *talon katolta oon mätkähtäny kerran ja se riitti sitä sorttia* :) olisi voinut tulkita tarkoittavan jotakuinkin 'ei mikään, en halua enää pudota mistään korkeudesta'. Yksiselitteisesti tietämättömyyden ilmauksen jälkeinen osa Matiaksen vuoroa ei kuitenkaan vastaa kysymykseen, joten vuoro on tarpeellista merkitä responsiiviseksi, ja tämän Matias tekee *emt*:llä. Tiukasti syntaktisesti ajatellen kyse olisi siis episteemisestä epävarmennuksesta, mutta kysymyksen molemmille keskustelijoille selvän irrelevanttiuden ja humoristisuuden vuoksi kyse on kuitenkin ilman muuta jostakin muusta. Tietämättömyyden ilmaus luo vuoroon responsiivisuutta, merkitsee sen tietäntyyppiseksi jälkijäseneksi (vastaukseksi) tietäntyyppiselle etujäsenelle (kysymykselle), mutta yhtä aikaa se myös vähättelee Vernerin aloittamaa humoristista topiikkia Matiakselle sopivasta pudotuskorkeudesta.

Leikinlaskun voisi yhtä hyvin kuvitella jatkuvan Matiaksen humoristisella ”tiedon” tarjoavalla vastauksella; eräässä aineistoni tapauksessa leikillinen kysymys siitä, lentääkö lentokone auton nopeudella saa humoristiseen moodiin mukaan lähtevän vastauksen *Emt, mut ainaki lentävät lehmät ja katkaravut lentää valon nopeudella*. Tässä esimerkissä Matias kuitenkin valitsee asiallisemman vastauksen ja implisiittisesti tyrmää Vernerin aloitteen humoristisessa moodissa kulkevasta keskustelusta, vaikka tuokin tunneikonillaan ilmi vierusparin humoristisuutta. Puheenaiheen vähättely johtaa-kin siihen, ettei Vernerin enää jatka leikinlaskuaan ja topiikki kuihtuu. Aitoa tiedonpuutetta tietämättömyyden ilmauksessa on mukana korkeintaan vähän: tietämättömyyden ilmauksen voi tulkita osoittavan, ettei Matias tiedä, miten voisi tarjota humoristiseen kysymykseen yhtä lailla humoristisen vastauksen. Oletettavasti Matias kuitenkin tietää, ettei hän halua enää talon katolta putoamisen jälkeen tulla pudotetuksi mistään korkeudesta: kyse ei ole siitä, etteikö hän tietäisi sopivaa pudotuskorkeutta, vaan siitä, ettei sopivaa korkeutta hänen mielestään ole olemassakaan. Kysymys on siis sisältänyt virheellisen oletuksen.

Vähättelyn lisäksi tässä tapauksessa voi tulkita kyseen olevan myös puheenaiheen välttelystä. Itse aiheutetut, omista virheistä johtuneet putoamiset tai leikillisen kysymyksen vihjaamat väkivalloin pudotetuksi tulemiset eivät liene aiheita, joista keskustelijat kovin mielellään turisisivat. Kuten todettua, Matias tyrmää aloitteen humoristiseen moodiin siirtymisestä, mutta hän tekee sen hyvinkin affiliatiivisella vuorolla: vuoro sisältää varsin paljon informaatiota (vrt. esim. 30) ja päättyy vielä iloiseen hy-

miöön. Matias ei siis millään tavoin uhkaa Vernerin kasvoja, mikä olisi puolestaan projisoitunut Verneriltä puolustautumista (Brown & Levinson 1987 [1978]: 61) ja siten topiikin jatkoa. Matiaksen vuoroa voikin kuvailla neutraaliksi.

3.1.4 Yhteenveto tyyppin 1 tietämättömyydestä

Yhteenvetona tietämättömyyden vastauksista tyyppin 1 kysymyksiin voi todeta aineistossani ilmenevän selvän tavanmukaisuuden siihen suuntaan, että tietämättömyys tällaisissa tilanteissa ei ole ongelmatonta. Noin kahdessa kolmasosassa tapauksista tietämättömyyden ilmausta seuraa jonkinlainen selitys, yleensä jo samassa viestissä. Jos tietämättömyyden ilmausta ei seuraa varsinainen selitys, se saattaa saada peräänsä ongelmallisuudesta viestivän surullisen (esimerkki 6) tai hämmästelevän tunneikonin. Vain parissa yksittäisessä tapauksessa tietämättömyyden ilmaus esiintyy sellaisenaan, ilman minikäänlaista jatkoa. Vaikka synkroninen verkkokeskustelu mahdollistaa töksähtävän ja selittelemättömän topiikinlopetuksen paljon arkipuhetta sallivammin, näyttää puhutun keskustelun tutkimuksen havainto siitä, että tietämättömyyden vastausta on tyyppillistä jotenkin selitellä, pätevän myös synkroniseen verkkokeskusteluun.

Reaktiot tyyppin 1 tietämättömyyden ilmauksiin, joita ei laajenneta ollenkaan tai joita laajennetaan hyvin minimaalisesti tunneikonilla tai interjektioilla, ovat tyyppiltään vaihtelevia, mutta niitä kaikkia yhdistää kysyjän tietämättömyyden ilmauksen jälkeenkin ilmaisema jonkinasteinen halu löytää vastaus esitettyyn kysymykseen. Vaikka tietämättömyyden ilmaus on rakenteellisesti täydentänyt vierusparin, se ei ole pyrkinyt suorittamaan loppuun kysymyksen aloittamaa toimintoa, joten sekvenssi jatkuu vielä vierusparin toiminnallista täydentymistä ainakin jossain määrin tavoittelevalla vuorolla; näistä vuoroista esimerkit 6–8 tarjosivat kolme erityyppistä esimerkkiä. Tietämättömyyden ilmaisija ei siis ole laajentumattomissa tapauksissa pyrkinyt minimoimaan vuoronsa sisältämää disaffiliatiivista implikaatiota, kuten keskustelussa on yleisesti ottaen tyyppillistä (ks. luku 2.3).

Suoraa inttamista eli sen eksplikoimista, että kysyjä jäi nyt ilman hakemaansa tietoa, tapahtuu vain yhdessä tapauksessa (esim. 6). Useammin tietoa haetaan leikkillisellä jatkolla (kuten esimerkeissä 4 ja 7) tai muulla implisiittisemmällä keinolla. Leikkilinen moodi ja muut keinot, kuten vaikkapa oman mielipiteen esittäminen toisista ohjelmointikielistä esimerkissä 8, antavat vastaanottajalle halutessaan uuden mahdollisuuden tarjota alun perin haettu tieto, mutta tekevät myös helpoksi mahdollisuudesta kieltäy-

tymisen, joka esimerkeissä 7 ja 8 tapahtuukin. Laajentumaton tietämättömyyden ilmaus siis tulkitaan tällaisissa tapauksissa haluttomuudeksi keskustella aiheesta (ks. Ihalainen 2014: 56); eksplisiittinen tiedonhaku jatkuu vain, jos puhuja pitää hakemaansa tietoa todella tärkeänä, inttämisen ja kasvoja uhkaavan puhetoiminnon suorittamisen arvoisena (kuten esimerkissä 6).

Tietämättömän responssin pääasiallinen funktio tyyppin 1 kysymyksen jälkijäsenenä vaikuttaa vain harvoin olevan aidon tietämättömyyden ilmaiseminen (esim. 3). Humoristisen kysymyksen kohdalla kysymys ei merkitykseltään hahmotu edes kysyjän mielestä oleelliseksi, aidosti tietoa hakevaksi vuoroksi, ja siihen voidaan ongelmattomasti vastata tietämättömyyden ilmauksella, jonka voi vastaavasti tulkita irtautuneen kokonaan aidon tiedonpuutteen ilmaisemisesta (esim. 9). Responssina kutsuun tietämättömyyden ilmaus voi toimia kieltävän vastauksen projisoimisen sijaan itse kieltävänä vastauksena (esim. 6 ja 7).

Useammin tietämättömyyden ilmaus kuvastaa jonkinlaista muuta ongelmaa: kysymykseen on vaikea vastata (esim. 4–5) ja/tai sen hakema tieto on vastaanottajan mielestä epäoleellinen (esim. 8). Vastauksen antamisen hankaluuteen voi liittyä myös implisiittinen neuvottelu siitä, kenellä on kysytyn asian suhteen korkein episteeminen auktoriteetti (esim. 6). Kaikkien mainittujen ongelmatyyppien yhteinen piirre on muuhun kuin tietämiseen liittyvä ongelmallisuus kysymykseen vastaamisessa, vaikka myös aito tietämättömyys saattaa jossakin määrin kuulua tietämättömyyden ilmauksen kantamaan merkitykseen. Keevallikin (2011: 196–201) havainto siitä, että tietämättömyyden ilmaus responssina tyyppin 1 kysymykseen ilmaisee nimenomaan jonkinlaista muuta kuin tietämiseen liittyvää ongelmaa kysymyksen vastattavuudessa, näyttää siis pätevän myös suomenkielisessä IRC-keskustelussa. Kuitenkin aineistoni osoittaa, että myös muunlainen käyttö on mahdollista: humoristisessa moodissa vastaanottajan lisäksi myös kysyjä saattaa pitää kysymystä epäoleellisena (”not caring to know”; ks. Beach & Metzger 1997: 564), ja toisaalta myös vastaanottajaa itseään koskevissa tiedoissa tietämättömyyden ilmaus saattaa sisältää merkittävästi myös aitoa tietämättömyyttä (vrt. Keevallik 2011: 196).

3.2 Tyyppin 2 tietämättömyys

Tässä alaluvussa siirryn käsittelemään tietämättömyyden ilmauksen sisältäviä vuoroja

responsina tyypin 2 tietoja hakeviin kysymyksiin. Tyypin 2 tiedoissa on kyse asioista, jotka eivät koske vastaanottajaa itseään, mutta jotka kysyjä muista syistä olettaa vastaanottajan tietävän (ks. Keevallik 2011: 196; Stivers, Mondada & Steensig 2011: 17–18). Tyypin 2 tietämättömyys on siis vuorovaikutukselle lähtökohtaisesti vähemmän ongelmallista kuin tyypin 1, sillä vastaanottajan episteeminen auktoriteetti ei tyypin 2 tiedoissa ole yhtä vahva; tyypin 1 tietoihin vastaajalla voi olettaa olevan ensi käden tietoja, joita kukaan muu ei hallitse paremmin kuin hän. Vastaanottajan ei tyypin 2 kysymyksissä tarvitse ottaa täyttä vastuuta vastaamisesta, mutta hän voi joka tapauksessa auttaa kysyjää parhaansa mukaan (Keevallik 2011: 196). Tyypin 2 kysymysten kohdalla kyse voi olla tiedoista, joita vastaajalla ei ole, mikä ei puhtaasti tyypin 1 tietämättömyydeksi lokeroituissa tapauksissa (kuten esimerkissä 4) ole mahdollista. Kuitenkin myös tyypin 2 tapauksissa tietämättömyyden ilmaiseminen on preferoimaton tapa tarjota responsi ja edellyttää kysymykseen sisältyvän tietämysoletuksen purkamista.

Tyypin 2 tietämättömyydeksi luokiteltavia tapauksia sisältyy aineistooni yhteensä 21. Kuten tyypissä 1, myös nämä jakautuvat hyvin tasaisesti kolmen tutkimani variantin kesken. Kuudessa tapauksessa tietämättömyyden ilmausta ei seuraa minkäänlainen laajennus; näistä neljässä esiintyy *emmä tiiä* ja yhdessä niin *en tiiä* kuin *emt:kin*. Aineistossani tyypin 1 tietämättömyys jää siis ilman minkäänlaista selvennystä jopa hieman useammin kuin tyypin 2, mikä on intuition vastaista: oletettavaa olisi, että vastuun ja auktoriteetin painaessa raskaammin myös pyrkimys tarjota haluttu tieto tai ainakin mahdollisimman hyvä vastaus olisi vahvempi – eli, että tyypin 1 tietämättömyyttä seliteltäisiin useammin kuin tyypin 2. Syynä tähän lienee se, että tyypin 1 tapauksissa tietämättömyyden ilmaisemisen syyn kertominen olisi usein vahvasti kasvoja uhkaavaa toimintaa, kun taas tyypin 2 tapauksissa näin ei ole. Otosmäärät sekä tyyppien 1 ja 2 tapauksien välinen ero aineistossani ovat kuitenkin niin pieniä, ettei tästä voi tehdä yleistävää johtopäätöstä.

Alaluvussa 3.2.1 esittelen laajenuksen sisältäviä responsseja tyypin 2 kysymyksiin, alaluvussa 3.2.2 laajentumattomia. Tämän kahtiajaon ohella oma alaluku (3.2.3) on omistettu tapauksille (osin laajentuneille, osin laajentumattomille), joissa puheenaiheen vähättely tai välttely vaikuttaa tietämättömyyden ilmauksen sisältävän vuoron ensisijaiselta funktiolta. Alaluku 3.2.4 vetää yhteen analyysiluvun 3.2 sisällön.

3.2.1 Laajennuksen sisältävä responssi

Tietämättömyyden ilmaus responssina tyypin 2 kysymykseen sisältää laajennuksen aineistoni 21 tapauksesta 15:ssä. Siinä missä tyypin 1 tapauksissa jatkoa voi yleensä luonnehtia jonkinlaiseksi selitykseksi, jolla vastaaja perustelee, miksi hänellä ei ole haettua tietoa, on tyypin 2 tietämättömyyden sisältävää vuoroa yleisempää jatkaa tarjoamalla jotakin asiaan liittyvää informaatiota, jolloin tietämättömyyden ilmaus siis toimii kehyksenä tiedollisesti erilinjaiselle vuoronjatkolle. Kuitenkin selityslaajennuksia esiintyy myös tyypin 2 kysymysten jälkijäsenissä, mistä esitän seuraavaksi esimerkin 10. Hammashoitoaiheinen keskustelu etenee Akun kertomaan tarinaan hänen biologian opettajansa epäonnistuneesta hammasoperaatiosta. Yrjön alleviivattu kysymys *Kai se nosti hoitovirhejutun?* hakee tietoa, johon keskustelijoista oletettavasti vain Akulla voi olla pääsy.

(10)

11:49 <+Tomi> mulla oli joskus yläleuassa semmonen muovinen juttu mikä tuli kitalakeen
11:51 < Olavi> mulla oli hammasraudat pienenä 7 vuotta ja nyt ne suunnittelee, että pitäis laittaa vielä raudat tai ehkä jopa leikata ku meinaa leuat kai kasvaa vähä eri tahtia tj
11:51 <+Hannu> paninaroo o-o-ouuu
11:51 <+Hannu> np: thermostatic - paninaro
11:53 < Aku> bilsanopella leikattiin, ja vetivät vähän huti ja meni sit samalla hermot :)
11:53 < Aku> näyttää hassulle ku leuan iho roikkuu eikä se huomaa jos esim. sylkeä valuu leukaa pitkin
11:53 <+Yrjö> Ohhoh :D
11:53 < Olavi> Aku: mm, kuulostaa mukavalta
11:53 <+Yrjö> Kai se nosti hoitovirhejutun?
11:53 < Olavi> nyt houkuttelee vielä enemmän se mahdollinen leikkaus
11:53 < Aku> emt, ei se oo kertonu
11:54 < Aku> joskus vain totesi peilistä kun sylkeä valu leukaa pitkin ja kerto sit asiasta
11:54 < Aku> ihan kiva sitä on katella, muutenki sexy nuori naisihminen <3
11:54 <+Hannu> :-)

Alleviivattu kysymys ei kuitenkaan ole sellainen, johon keskustelijoista edes Akun tietävyyttä voisi pitää itsestäänselvänä: vaikka hän on tiennyt opettajansa leikkauksesta, ei suinkaan voida pitää varmana, että hän tietää mahdollisesta hoitovirhekantelusta. Tässä mielessä tietämätön vastaus ei välttämättä vaatisi selityksiä eikä olisi kovin ongelmallinen vuorovaikutuksen kannalta. Aku ei osaakaan tarjota haettua tietoa, mutta käsittelee itseään kuitenkin velvollisena omaan kertomukseensa liittyvän tiedon suhteen ja vastaa kysymykseen affiliatiivisesti, selittämällä parhaansa mukaan tilanteen, jossa opettaja on ajautunut kertomaan asiasta oppilailleen. Näin tarjottu lisäinformaatio toimii samalla myös selityksenä tietämättömyydelle. Aku ottaa tilanteessa läsnäolijoista tietävimmän aseman, mutta tuo samalla kuitenkin ilmi, ettei hänelläkään ole asiasta kovin

tarkkaa tietoa; Aku eksplikoi tietojensa evidentialisen perustan olevan vain opettajan pienimuotoinen kertomus, eikä häntä siksi voida pitää velvollisena olemaan kykenevä vastaamaan kysymykseen (ks. Keevallik 2011: 195). Selittämällä tietämättömyyttään tietojensa evidentialisella perustalla Aku lieventää implikaatiota siitä, että kysymyksessä olisi ollut vikaa (mp.), vaikka vastustaa kysymyksen sisältämää pragmaattista oletusta, jonka mukaan hänellä olisi tieto hoitovirhejutusta tai sen nostamatta jättämisestä. Episteeminen auktoriteetti ei ole yhtä vahva kuin tyypin 1 tietoja käsittelevissä tapauksissa – kysymys on ongelmallinen, koska edes Akulla ei ole episteemistä pääsyä sen hakemaan tietoon.

Esimerkki 11 on myös sikäli tyypillinen tietämätön vastaus tyypin 2 kysymykseen, että siinäkin tietämättömyyttä laajennetaan vielä samassa viestissä. Poikkeuksellista sen sijaan on se, että lisäinformaation sijaan jatko on vastaus kysymykseen – vastaaja vain ei osaa valita kumpaan kysyjän tarjoamista vaihtoehdoista vastaus sopisi. Tässä tapauksessa liikutaan siis tietämättömän vastauksen ja episteemisen epävarmuuden rajamailla.⁴

(11)

01:20 <+Kari> Roope: Wing: <http://dl.dropbox.com/x/xxxxxxxx/xxxxxxxxx.ogg> lauleskelin säveltapailun oppikirjasta tämmösen tarkistelematta säveliä välissä! vois tehdä lisää ja paremmalla äänittimellä ja kaikuisassa tilassa ku meni paremmin ku odotin!

01:20 < Veikko> mikasit päällekkäin vai?

01:20 <+Kari> joo

01:21 < Veikko> miten kohina käyttäytyy tommosessa miksaamisessa, kertautuuko vai pysyykö se samana?

01:22 <+Kari> emmä tiiä oikeeta miksauksellista tapaa sanoa sitä mut yhteisvoimakkuus kasvaa kun on enemmän kohinoita päällekkäin

01:23 < Veikko> ok

Veikko esittää disjunkttiivisen vaihtoehtokysymyksen, jolla hän pyrkii selvittämään, kertautuuko vai pysyykö kohina samana ”tommosessa miksaamisessa”. Kari vaikuttaa tietävän, kuinka kohina käyttäytyy keskustelun käsittelemässä tilanteessa, mutta ei tiedä, kumpaa Veikon tarjoamista vaihtoehdoista hänen vastauksensa edustaa – jos kumpaakaan. Kari viittaa vastauksessaan ”oikeaan miksaukselliseen tapaan” ilmaista asia ja implikoi, että Veikko olisi käyttänyt oikeita sanoja. Koska ”pysyminen samana” lienee yksitulkintaista, ongelma piilee vaihtoehdossa *kertautuuko*. Veikon kysymys sisältää semanttisen presupposition siitä, että Kari tietäisi, mitä kertautuminen tässä yh-

⁴ Henkilökohtaisiksi luonnehdittavissa url-osoitteissa olen tässä esimerkissä ja jatkossa tunnistamisen välttämiseksi korvannut osan merkeistä x-kirjaimilla.

teydessä tarkoittaa. Jälkijäsenessään Kari eksplikoi Veikon käyttämiin lekseemeihin liittyvän ongelman. Kari itse ei oman käsityksensä mukaan käytä oikeita sanoja, ja Kari ja Veikko puhuvat samasta asiasta keskenään eri sanoin. Pichler (2007: 179) on tutkimuksessaan huomionnut, että tietämättömyyden ilmauksella saatetaan osoittaa epävarmuutta sitä seuraaviin sanavalintoihin, ja tässä tapauksessa *emmä tiä* toimii juuri tällaisessa funktiossa, joskin sanavalintoihin liittyvä ongelma myös eksplikoidaan.

Jollakin tavalla vastauksen totuudellisuutta alentava Karin kirjoittama tietämättömyyden ilmaus siis on, mutta ei samassa mielessä kuin seuraavassa luvussa käsittelemäni episteemiset epävarmennukset. Tietämättömyyden ilmaus ei osoita vastauksen epävarmuutta, vaan kysymyksen sisältämään oletukseen liittyvää ongelmaa. Kari näyttää olevan varma vastauksestaan ja osaa ilmaista vastauksen selvin sanoin – ilmaisutapa ja asian muotoilu sanoiksi vain on erilainen kuin kysymyksessä, joten tietämättömyys ilmaisee tässä vaikeuden vastata juuri esitetyllä tavalla muotoiltuun kysymyksen. Karin responsissa *tietää*-verbi saa objektin, joka selventää, että tietämättömyys ei osoita tietämättömyyttä kysymyksen hakemaan tietoon, vaan siihen, miten tieto pitäisi muotoilla.

Rajan tietämättömyyden ja ”vääriä” sanoja käyttävän vastauksen välille Kari vetää adversatiivisella, kontrastia luovalla konjunktiolla *mutta* (ks. ISK § 1102–1103), jonka luomaa kontrastia voi tilanteessa luonnehtia pragmaattiseksi, puhujan ja kuulijan tekojen eli tässä sanavalintojen suhteita kuvaavaksi (Sorjonen 1989: 164).⁵ Vaikka kyse on tiedosta, jota Karilla ei itsestäänselvästi ole, on hänen vastuunsa kyetä tarjoamaan vastaus varsin vahva, sillä hänen linkittämänsä, itse tekemänsä tiedosto on edustanut Veikon kysymyksen mainitsemaa ”tommosta miksaamista”. Kari käsittelee itseään vastuullisena ja vastaa kysymykseen varsin pitkällä viestillä. Veikon lyhyt, hyväksyvä kolmannen position responsi *ok* ilmaiseekin Karin vastauksen täyttäneen vierusparin paitsi rakenteellisesti, myös toiminnollisesti.

Sekä Aku esimerkissä 10 että Kari esimerkissä 11 siis enemmän tai vähemmän irrottautuvat täydestä vastuusta vastaamiseen, mutta kuitenkin auttavat kysyjää parhaansa mukaan, mitä myös Keevallik (2011: 196) on pitänyt tyyppin 2 tietämättömyydelle ominaisena.

Toinen tyyppillinen piirre informaation tarjoamisen ohella tämän alaluvun käsitte-

⁵ Sana *mut(ta)* esiintyy aineistoni 90 tapauksesta peräti 19:ssä. Käsittelem *mutan* erilaisia rooleja tietämättömyyden ilmauksen yhteydessä kokoavasti päätösluvussa 5.

lemille tapauksille on – kuten tyyppin 1 tietämättömyyden ilmauksillekin – kysymyksen hakemaa tietoa vähättelevä merkitys. Joskus vähättelevä merkitys on hyvin vahva ja merkitsee itse tiedon (ja siten tietämättömyyden) toissijaiseksi – tällaisia tapauksia käsittelen alaluvussa 3.2.3. Useammin puheenaiheen vähättely ei kuitenkaan ole selvästi ensisijaista tietämättömyyteen nähden, vaan vähättelyn implikaatio on hienovaraisempi.

Tällaisista tapauksista esitän seuraavaksi esimerkin 12. Keskusteluun on edeltäneiden noin 40 minuutin aikana linkitetty suuri määrä musiikkivideoita – keskustelua on käyty lähinnä ”heviksi” luonnehditusta musiikista, jonka vastustajaksi Aadolf on keskustelussa profiloitunut. Näytteen ensimmäisessä viestissä Kimi liittyy keskusteluun linkin Tommy Seebachin ”Apache”-kappaleen musiikkivideoon. Tässä tapauksessa tietämättömyyden ilmausta voi luonnehtia kehykseksi: sillä kehystetään vuoron jatko *mutta hyvä musavideo* tiedollisesti erilinjaiseksi kysymyksen kanssa. Vuoroon kuuluu myös responsiiviselle tietämättömyyden ilmaukselle varsin epätyypillinen kysymyslausekomplementti *onko seebach heviä*.

(12)

17:51 <@Kimi> http://www.youtube.com/watch?v=XTkhl_cEMZs parhaan hevini musavideo älä Tommy Seebach

[3 viestiä muiden välisiä keskusteluja poistettu]

17:53 <@Kimi> kunniamainita sille joka jaksaa katsoa tuon videon naama peruslukemilla :)

[11 viestiä muiden välisiä keskusteluja poistettu]

17:54 <@Aadolf> Kimi: Onko tuo muka heviä?

[3 viestiä muiden välisiä keskusteluja poistettu]

17:56 <@Kimi> Aadolf: en tiää onko seebach heviä mutta hyvä musavideo

17:56 <@Aadolf> Okei, trollivasara uppoo semisti.

17:56 <@Aadolf> Kimi: Ei se ole hyvä. Se on ratkiriemukas.

Luokittelemalla kappaleen heviksi Kimi liittyy videon luontevaksi osaksi keskustelua ja linkkien virtaa, mutta esitellessään videota katkelman toisessa viestissä hän kuitenkin määrittelee sen ennen kaikkea hauskaksi epäilemällä, että videota ei kyettäisi katsomaan ”naama peruslukemilla”. Samalla kaksi minuuttia ja kolme muiden kirjoittamaa, muita aiheita käsitellyttä viestiä myöhemmin keskusteluun tullut videon esittely on ilman muuta yritys saada videolle huomiota, sillä keskustelua on käyty eri aiheista varsin kovalla tempolla, eikä kukaan ole vielä reagoinut Kimin linkkiin mitenkään.

Aadolf esittää kuitenkin kysymyksen, joka kohdistuu nimenomaan siihen, että Kimi on luokitellut kappaleen heviksi. Sanavalinta *muka* osoittaa Aadolfin epäilevän vahvasti Kimin luokittelua, ja kysymys implikoi kappaleen edustavan Aadolfin mielestä jotakin muuta musiikinlajia. Kimi vastaa kertomalla olevansa tietämätön siitä, onko

luokittelu osunut oikeaan, mutta jatkaa omasta mielestään oleellisemmalla tiedolla: *mutta hyvä musavideo*. Monessa tämänkaltaisessa tapauksessa esiintyvä konjunktio *mutta* luo tässäkin tapauksessa rajan tiedonpuutteen ja informaation välille. Kun informaatio-osuus ei, kuten tässä tapauksessa, yritä tarjota itse kysymykseen minkäänlaista valaistusta, se luo implikaation kysymyksen epäolennaisuudesta. Edellisen esimerkin tapaan *mutan* luomaa kontrastia voi luonnehtia pragmaattiseksi (ks. Sorjonen 1989: 164): se ei aseta vastakkain kahta asiaintilaa, vaan kaksi näkemystä siitä, mihin Kimin keskusteluun tuomassa musiikkivideossa on relevanttia ottaa kantaa: musiikkiin (ja sen lajityyppiin) vai videoon (ja sen hyvyteen tai hauskuuteen). Myös Aadolf vaikuttaa Kimin kello 17:56 kirjoittaman (lihavoidun) responssin myötä tulkitsevan videon hyvyden tai hauskuuden topiikissa olennaiseksi asiaksi, sillä seuraavassa vuorossaan hän näyttää jättäneen musiikin luokittelun sikseen ja ottaa Kimin tapaan kantaa nimenomaan videota luonnehtiviin adjektiiveihin: *Ei se ole hyvä. Se on ratkiriemukas*.

Samalla vaikuttaa kuitenkin selvältä, että Kimin tietämättömydessä on kyse myös aidosta tietämättömydestä. Alun perin Kimi on luokitellut kappaleen heviksi, mutta kun tämä luokittelu kyseenalaistetaan, hän alentaa episteemisen asemansa tietämättömäksi. Musiikkikappaleen luokittelu johonkin lajiin ei olekaan kysymys, johon olisi yhtä oikeaa vastausta, joten perääntyminen on tässä tapauksessa helpompaa kuin kyseen ollessa jostakin yksiselitteisestä tosiasiasta. Kimi osoittaa tietämättömyytensä luokittelun suhteen ja siirtyy sen jälkeen käsittelemään linkittämäänsä videota mielestään oleellisemmasta näkökulmasta.

Tilanne voidaan kuitenkin tulkita myös niin, että Kimi on alun perin aivan tarkoituksella antanut kappaleelle vääränlaisen luokittelun, jotta sen linkittäminen hevi-musiikkia käsittelevään keskusteluun olisi perustellumpaa, ja myöhemmin hän haluaisi vältellä tätä puheenaihetta, jotta ei jäisi kiinni tarkoituksellisesta harhaanjohtamisestaan. Jos taas ajatellaan, että Kimi olisi luokittelemalla ko. kappaleen heviksi paljastanut oman rajallisen tuntemuksensa musiikista, voisi tietämättömyyden ilmausta ja *mutta*-konjunktioita seuraavaa puheenaiheenvaihtoa pitää merkinä siitä, että Kimi haluaa selvittää virheellisestä luokittelustaan mahdollisimman vähällä huomiolla (vrt. esimerkki 16). Kaikkien näiden vaihtoehtoisten tulkintojen yhteenvetona voi sanoa Kimin tietämättömyyden ilmauksen sisältävän vuoron olevan yhtä aikaa niin aidosti tietämätön kuin puheenaihetta vähättelevä ja vältteleväkin.

3.2.2 Responssi ilman laajennusta

Aineistossani on kuusi tapausta, joissa vastaaja ei tarjoa tyyppin 2 tietämättömyyteen minkäänlaista jatkoa. Yhdessä niistä (esim. 16) puheenaiheen vähättely vaikuttaa tietämättömyyden ilmauksen tärkeimmältä funktiolta, joten käsittelen sitä vasta alaluvussa 3.2.3. Laajentumattomalla responsilla tietämättömyyden ilmaisija implikoi, että kysymyksen ongelmallisuus johtuu enemmän kysymyksen asettelusta kuin vastaanottajan heikoista tiedoista (Keevallik 2011: 190). Esitän tällaisista tapauksista esimerkit 13 ja 14.

Laajentumatonta tietämättömyyden ilmausta responssina tyyppin 2 kysymykseen edeltää aineistossani lähes poikkeuksetta vaihtoehtokysymys, johon vastaamiseen vastaanottaja ei katso itsellään olevan minkäänlaista episteemistä auktoriteettia. Näin on myös esimerkissä 13, jossa Aku esittää kysymyksen Sepolle siitä huolimatta, ettei Seppo ole osallistunut keskusteluun edellisten kolmen tunnin aikana. Kysymyksen ja vastauksen (alleviivatut vuorot) väliin sijoittuu välisekvenssi, kaksi vuoroa käsittävä korjausjakso.

(13)

00:18 < Aku> Seppo, näkeeks pelin tekijät noi kommentit omista tekeleistään? :P

[poistettu 53 minuutin mittainen ajanjakso eri keskustelujaja]

01:11 <@Seppo> Aku: mitkä kommentit?:)

[poistettu 2 riviä muiden välisiä keskustelujaja]

01:11 < Aku> Seppo, noi yhet mitkä öö.. pistetään ton.. pnt.assembly.orgin kautta.

[poistettu 2 riviä muiden välisiä keskustelujaja]

01:12 <@Seppo> jaa, emmä tiää :)

Akun kysymystä seuraa Sepon korjausaloite, joka sisältää kysymyssanan ja ongelmakohtan toiston. Ongelmakohtana on tässä eräs tyyppillisistä ongelman lähteiden luokista, deiktinen elementti (demonstratiivipronomini *noi*; ks. Sorjonen 1997: 129). Aku selventää ongelmakohtan, ja Seppo hyväksyy selvennyksen ja päättää korjausjakson tietämättömyyden ilmausta edeltävällä uutta tietoa vastaanottavalla partikkelilla *jaa*.

Jo Sepon aiempi kysymys *mitkä kommentit?:)* saattaa ennakoida sitä, ettei hänellä ole tietoa asiasta, jonka Aku haluaa saada selville. Lyhyeksi muotoiltu korjausaloite peräti 53 minuuttia ongelmakohtan jälkeen ilman ymmärrystarjousta voi implikoida myös kiinnostuksen puutetta yhteistyön tekemiseen vastauksen löytymiseksi, vaikka iloinen tunneikoni onkin affiliatiivisuutta luova elementti. Aku selventää kysymystään vastaamalla Sepon kysymykseen siitä, mistä kommenteista on kyse. Seppo hyväksyy

kysymyksen nyt ymmärrettäväksi uutta tietoa vastaanottavalla *jaa*-partikkelilla, jonka jälkeen viesti jatkuu *emmä tiiällä* ja iloisella tunneikonilla. Tämän vuoron jälkeen Akun ja Sepon välinen keskustelu ei enää jatku. Akun alkuperäinen kysymys sisältää oletuksen siitä, että Seppo kykenisi vastaamaan kysymykseen, mutta Seppo ei osoita minkäänlaista tietämystä asiaan. Akun oletus Sepon tietävästä episteemisestä asemasta on siis väärä.

Sepon panos keskusteluun on tunneikoneista huolimatta erittäin yhteistyöhaluton, eikä tietämättömyyden ilmausta seuraa vähäisintäkään informaatiota, joka saattaisi auttaa kysyjää vastauksen selvittämisessä. Implikoimalla, ettei hänellä ole asian selvittämiseen sen parempia edellytyksiä kuin Akulla itsellään Seppo irtisanoutuu täysin episteemisestä auktoriteetista, jonka Aku on kysymyksellään hänellä oletanut olevan. Kuten tietämättömyyden jälkeisen laajennuksen puuttuessa tyypillisesti, on tässäkin tapauksessa kyse kysymyksen ongelmallisuudesta: kysyjällä ja vastaajalla on erilainen käsitys siitä, kuinka kykenevä ja velvollinen vastaanottaja on vastaamaan esitettyyn kysymykseen.

Toisaalta ihmisillä oleva tieto on yleensä vaillinaista, ja vaillinaisellakin tietämyksellä on mahdollista – ja tyypillistä – auttaa kysyjää vastauksen löytymisessä. Sepon responssin kaltainen kieltäytyminen yhteistyöstä implikoi tietämättömyyden ilmaisijan pitävän kysymystä epäoikeutettuna. (Keevallik 2011: 190–191.)

Edellisessä esimerkissä tietämättömyyteen ei reagoitu millään tavalla. Tämä on poikkeuksellista: niin ei tapahdu yhdessäkään muussa tapauksessa, jossa tietämättömyyden ilmaus on kysymyksen jälkijäsenenä. Tyypin 2 kysymyksiä seuraavissa laajentumattomissa tietämättömyyden ilmauksissa reaktio on kaikissa neljässä muussa tapauksessa funktioltaan samankaltainen: kysyjän itsensä tuottama kolmas vuoro tarjoaa lisää informaatiota vastaajan avuksi, jotta oikea vastaus löytyisi. Keskustelua jatketaan jonkin aikaa, kunnes saadaan aikaan jonkinlainen enemmän tai vähemmän varma loppulema.

Esitän näistä tapauksista seuraavaksi esimerkin 14, jossa kysymykseen löytyy pienen selvittelyn jälkeen varma vastaus. Keskustelijat ovat paraikaa Assembly-tapautumassa, ja Mikko yrittää saada selville erään näkökentässään olevan ihmisen nimen. Mikko näyttää alleviivaamallaan näytteen ensimmäisen viestin kysymyksellään.

(14)⁶

16:28 <+Mikko> Kari: eiks toi oo Mati?

16:28 < Niklas_> jossai o

16:28 <+Mikko> *Matti

16:28 < Erkki> Mikä jääkaappi?

16:28 <+Mikko> tjsp

16:28 < Niklas_> masa

16:28 <+Mikko> :O

16:28 < Kari> Mikko: emmä tiä

[1 viesti muiden välisiä keskusteluja poistettu]

16:29 <+Mikko> Kari: siis toi iso ihminen

16:29 <+Mikko> Kari: ihminen

16:29 < Kari> ai mis

16:29 <+Mikko> Kari: jolla on tollane harmaanvalkone teepaita ja liipis

[1 viesti muiden välisiä keskusteluja poistettu]

16:29 <+Mikko> Kari: ihan äärioikeella tän öydä päässä

[5 viestiä muiden välisiä keskusteluja poistettu]

16:29 < Kari> Mikko: Joonas se o

[2 viestiä muiden välisiä keskusteluja poistettu]

16:29 <+Mikko> Kari: ok

Kielteisesti suuntautunut *eikö*-kysymys (josta tässä esiintyy puhekielinen variantti *eiks*) implikoi yleensä myönteisen vastauksen odotuksenmukaiseksi (Tuppurainen 1991: 7–10; ISK § 1695). *Eiks*-alkuinen kysymys osoittaa kysyjällä olevan jonkinlaista tietoa asiasta, mutta implikoi samalla vastaanottajan tietäväksi (Halonen 1996: 193). Tässä tapauksessa kysymys on kuitenkin luonteeltaan varsin vaikeasti vastattava: paikalla on oletettavasti paljon ihmisiä, eikä Mikon kysymyksen demonstratiivipronomini *toi* ole kovin tarkka kuvaus kohdehenkilöstä tai hänen sijainnistaan. Niinpä suora myönteinen tai kielteinen vastaus esitettyyn vaihtoehtokysymykseen ei välttämättä tässä tapauksessa ole odotuksenmukaisin responssityyppi, vaan henkilön, jota Mikko epäilee Matiksi, identiteetin ratkaisemisen voi odottaa vaativan hieman selvittelyä ja yhteistyötä. Kari kuitenkin vastaa vain tietämättömyydellä eikä osoita yhteistyöhalukkuutta auttaakseen Mikkoa yhdistämään ihmishahmon ja nimimerkin. Mikko joutuukin itse jatkamaan selvittelyä: hän kuvailee henkilöä ”isoksi ihmiseksi”. Kari suostuu tämän jälkeen yhteistyöhön ja kysyy, missäpäin kyseinen henkilö sijaitsee. Mikko kuvailee vielä henkilön vaatetusta ja vastaa Karin kysymykseen tämän sijainnista. Tämän jälkeen Kari pystyy vastaamaan alkuperäiseen kysymykseen ja toteaa Mikon odotuksenmukaiseksi merkitsemän identifioinnin vääräksi: kyseisen henkilön nimimerkki ei ole Matti vaan Joonas.

⁶ Tässä esimerkissä esiintyvät nimet Matti ja Joonas olivat alun perin nimimerkkejä, jotka olen muuttanut pseudonymeiksi. Matin kohdalla olen jäljitellyt myös nimimerkin väärinkirjoitusta (Mikon ensimmäinen viesti), kirjoitusasun korjausta (Mikon toinen viesti) ja nimen toistamista uudessa muodossa (Niklaksen viesti).

Tässä esimerkissä kyse oli varsin helposti selviävästä tiedosta, mutta vaikka tieto olisi hankalammin saatavissa eikä vastaaja millään tavoin implikoisi omaavansa tietoa aihealueesta, vaikuttaa tiedon hakeminen kysyjän aloitteesta tyypillisemmältä kuin luovuttaminen tietämättömyyden ilmauksen jälkeen. Yleisesti ottaen laajentumattomissa tyyppin 2 tapauksissa tietämättömyyden ilmaus implikoi aina aitoa tietämättömyyttä ja usein jonkinasteista yhteistyöhaluttomuutta; näin oli myös edellisessä esimerkissä 14, jossa Mikko oletti Karin tietäväksi episteemiseksi auktoriteetiksi kysymänsä asian suhteen, mutta Kari ei tarjonnut minkäänlaista informaatiota eikä siten pitänyt itseään vastuullisena vastaamaan kysymykseen. Voi olla, että Kari ei tuntenut Mattia ulkonäöltä eikä siksi ollut Mikon oletuksen mukainen auktoriteetti asiassa, mutta ilmiselvästi hänellä oli mahdollisuus tarjota asiasta jonkinlaista relevanttia informaatiota, mihin hän ei kuitenkaan oma-aloitteisesti ryhtynyt, vaan vastasi pelkällä tietämättömyydellä. Kolmannen vuoron jälkeen tietämättömyyden ilmaisija, Kari, kuitenkin suostui yhteistyöhön, mikä onkin tyypillistä: yhteistyöhaluttomimmillaankin (esimerkit 6 ja 7) keskustelijat reagoivat kolmanteen vuoroon ainakin jotenkin.

3.2.3 Puheenaiheen vähättely ja välttely

Puheenaihetta vähättelevissä tapauksissa on usein vaikea sanoa, missä määrin kyse on aidosta tiedon puutteesta, missä määrin haluttomuudesta keskustella aiheesta – toisin sanoen: missä määrin tietämättömyyden ilmauksen funktio on kirjaimellinen, missä määrin pragmaattinen. Joissain tapauksissa taas kyse on ilmiselvästi molemmista. Siinä missä esimerkin 9 kaltaisissa tapauksissa vastaajan lisäksi myös kysyjä pitää vastauksen hakemista kysymykseensä irrelevanttina, voi kysymys olla myös aidosti tietoa hakeva – ja vastaus aidosti tietämätön ja yhtä aikaa tiedon merkitystä vähättelevä. Seuraavassa esimerkissä nimimerkki Kristian esittää alleviivaamallaan rivillä kysymyksen, johon Elias vastaa omassa (lihavoidussa) viestissään. Vastaus osoittaa kysymyksen toissijaiseksi, vähättelee sen tärkeyttä: Elias ei tiedä onko Kristianin kysymää lain sanelemaa pakkoa olemassa, mutta osoittaa laajennuksessaan, ettei lain olemassaolo ole olennaista. Keskustelun käsittelemässä komponentissa kannattaa Eliaksen mukaan laista riippumatta ilman muuta olla kela. Elias siis yhtä aikaa tuo esiin aidon tietämättömyytensä asiaan ja vähättelee Kristianin kysymyksen tärkeyttä.

(15)

19:24 < Kristian> iltoi

19:24 < Kristian> <http://img160.imageshack.us/i/img2319.jpg/>

19:24 < Kristian> aika paha ;F

19:25 <@Oskari-> paha?

19:25 <@Oskari-> jaaaa PFC-kela :P

19:25 < Kristian> nii :D

19:25 < Kristian> mikä on pielessä?

19:25 <@Oskari-> heh.

19:26 < Kristian> sellasia ne halvat ovat

19:27 <@Mikko> ihan jees

19:27 < Kristian> onko noissa nykyään oltava tuo kela?

19:27 < Kristian> näyttää aika monessa olevan nimittäin

19:27 < Kristian> aiheuttaa sen että poweri kuulostaa pakkamuuntajalta

19:27 <@Elias> Emt onko siihen lakia, mutta ei kukaan kelvollinen suunnittelija ainakaan jätä sitä pois

19:27 < Kristian> 50Hz hurinaa

19:28 < Kristian> niin..noh

19:28 < Kristian> mikä lie syynä että tollai on patentoitu

Tietämättömyyden objektina vuorossa on epäsuora kysymyslause *onko siihen lakia*, jolla Elias eksplikoi tietämättömyyden kohteen; se ei välttämättä ole aivan ilmiselvä, sillä ensinkään vastausta ei ole pyydetty juuri Eliakselta. Tämän vuoksi ei tuntuisi uskottavalta kuvailla Eliaksen lihavoitua vuoroa puheenaihetta vältteleväksi tai hänen omien kasvojensa suojelemiseen pyrkiväksi, vaikka tietämättömyys olisikin toisenlaisessa tilanteessa mahdollista tulkita merkiksi puutteellisesta asiantuntijuudesta ja *mutta*-sanaa seuraava viestinosa yritykseksi kertoa, että haettu tieto ja siten tiedonpuute on yhdentekevä. Nyt tällainen tulkinta on mahdoton, minkä vuoksi Eliaksen arvio Kristianin hakeman tiedon merkityksettömyydestä vaikuttaa aidolta; siihen ei sisälly kasvojen-suojelulähtöistä tarvetta väittää haettua tietoa turhaksi.

Toiseksi keskustelussa on esiintynyt pari muutakin kysymystä ja Kristian on itsekin jatkanut kysymyksellä alkanutta vuoroaan vielä kahdella viestillä, joten mahdollisia tietämättömyyden kohteita on tilanteessa runsaasti. Lisäksi Elias transformoi kysymyksen spesifimmäksi merkitykseltään kenties hieman epätarkasta nesessiivirakenteesta *on oltava* koskemaan nimenomaan lainsäädäntöä (ks. Stivers & Hayashi 2010). Tietämättömyyden ilmauksesta on esimerkissä käytetty varianttia *emt*, joka ei, kuten olen tässä työssä aiemmin tuonut esiin, saa kovin usein objektia *tietää*-predikaatille.

Elias ei aiemmin ole osallistunut keskusteluun, joten Kristianin kysymystä ei ole esitetty erityisesti hänelle, eikä Elias siis ole veloitettu vastaamaan siihen, joten vastaamalla hän pitää vastaustaan kysymykseen jostain muusta syystä relevanttina. Stiversin ja Robinsonin puhuttua kieltä käsittelevässä aineistossa 97 prosentissa tapauksista valit-

tu seuraava puhuja on tuottanut jälkijäsenen (2006: 376) – tässä tapauksessa seuraavaa puhujaa ei ole eksplisiittisesti valittu, mutta Eliaksen tarjoutuminen vastaamaan ikään kuin keskustelun ulkopuolisena on silti huomionarvoista. Ei-valitut puhuja tarjoavat kysymyksen jälkijäseneksi yleensä vain vastausta (mp.). Pelkkä tietämättömyys (esim. *Emt onko siihen lakia*) olisi informaatioarvoton vastaus, joten informaatioarvo syntyy tietämättömyyden laajennuksesta. Tässä tapauksessa se ei ole funktioltaan selitys relevantin tiedon puutteelle, kuten monesti vastaajan ollessa velvollinen vastaamaan kysymykseen, vaan perustelu sille, ettei kysymyksen hakema tieto ole relevantti.

Lyhyempi vastaus ilman tietämättömyyden ilmausta voisi kuulua *Ei kukaan kelvollinen suunnittelija ainakaan jätä sitä pois* ja sivuuttaisi kysymyksen kokonaan: silloin kirjoittaja implikoisi pitävänsä kysymystä niin epäoleellisena, ettei edes kertoisi, onko hänellä kykyä vastata siihen. Toisaalta tällainen vastaus implikoisi kuitenkin tiedon puutetta ja jättäisi tekemättä preferoimattoman puheteon, tietämättömyyden ilmaisemisen – se olisi tässä tapauksessa hyvinkin mahdollista, sillä Eliakselle ei ole keskustelussa langetettu episteemistä auktoriteettia, vastuuta tarjota haettu tieto. Kysymyksen epäoleellisuus ei siis tulisi eksplisiittisesti ilmi, toisin kuin todellisuudessa käytetystä *Emt*-alkuisesta responsista, vaan olisi vahvasti implikoitua.

Keevallikin (2011: 198–199) esittämässä vironkielisessä esimerkissä 11 tietämättömyyden ilmaisija osoittaa pitävänsä kysymyksen hakemaa tietoa irrelevanttina ja tarjoaa sen sijaan tiedon, jota hänen mielestään olisi ollut tarkoituksenmukaisempaa kysyä. Keevallikin esimerkin tietämättömyyden ilmauksen sisältävä vuoro muistuttaa funktioltaan paljon esimerkistä 15 lihavoimaani vuoroa. Keevallikin analyysi on, että tietämättömyyden ilmaisija muuttaa kysymyksessä esitettyjä kategorioita ja problematisoi tavan, jolla kysymys on kysytty. Vastaava analyysi on myös esimerkin 15 kohdalla osuva: Elias sivuuttaa Kristianin kategorioinnin laillinen–laiton ja luo mielestään tarkoituksenmukaisemman kategorioinnin, jossa laillisuuden sijaan on oleellista puheena olevien kelojen merkitys tuotteen laadukkuudelle. Samalla Elias problematisoi laillisuuden keskittyvän tavan puhua ko. keloista: hän implikoi, että laillisuus ei ole oleellinen kysymys.

Aineistoni käsittää kolme tapausta, jossa tietämättömyyden ilmauksen funktiolle välttely tuntuisi luontevammalta kuvaukselta kuin vähättely. Tällaisesta tilanteesta käytän esimerkkinä seuraavaa keskustelua tv-korteista, jollaista Petteri on tietokoneeseensa hankkimassa – tässä tapauksessa on puheenaiheen välttelyn lisäksi jälleen kyse

myös aidosta tyyppin 2 tietämättömydestä.

(16)

14:14 < Petteri> toi technotrend c-1500 voi olla ehkä paras valinta

14:15 < Konsta> jos itte ostaisin digi-tv-kortin niin ostaisin tuon terratec 1200:n

14:15 < Jouko> Odottelin kyl et laittaisivat molemmat jatkossa samaan rautaan, mut ilmeisesti DVB-C on /niin/ harvinainen, ettei kannata.

14:15 < Petteri> miksi

14:15 < Konsta> tosin, cableversiossa olis _kuulemma_ jotain ongelmia mitä dvb-t versiossa ei ollu tms.

14:16 < Petteri> näkyyköhän tolla teknotrendillä ylen tekstitykset linuxilla

14:16 <@Kimi> miksei näkyis?

14:16 < Petteri> emt

14:16 <@Kimi> ei se oo kortista kii

14:17 < Petteri> no hyä

14:17 < Kaspero> ei se kortti tee oikeastaan muuta kuin tuuttaa ts:ää softalle

14:17 < Kaspero> softan huoleks jää ettiä sieltä oikeat ps:t ja purkaa mpeg2

14:18 < Petteri> no se on hyä

14:19 < Petteri> hm

14:20 < Petteri> saksasta irtois kohtuu edullisesti

Petteri utelee muilta, josko Technotrend-kortti ja Linux-käyttöjärjestelmä mahdollistaisivat tekstitysten näkymisen Ylen kanavilla. Kimi kuitenkin ihmettelee, miksi ei mahdollistaisi, ja esittää Petterille vastakysymyksen *miksei näkyis?*, johon Petteri vastaa tietämättömyydellä. Koska Petteri on ihmettelyllään implikoinut, että asiassa voisi olla jokin ongelma, on oletettavaa, että hänellä olisi edes jonkinlainen arvelu ongelman laadusta. Laajentumaton tietämättömyyden ilmaus viestittää kuitenkin täydellistä tiedonpuutetta. Minimaalinen, pelkän tietämättömyyden ilmauksen sisältävä vuoro väheksyy kysymyksen käsittelemän asian tärkeyttä ja implikoi, että puhujan mielestä topiikki on päättynyt ja keskustelussa voidaan siirtyä eteenpäin (Pichler 2007: 180). Tietämättömyyden ilmauksen jälkeen Kimi vielä eksplikoi, että tekstitysten näkyminen ei ole tv-kortista kiinni, ja Petteri hyväksyy tämän lyhyellä toteamuksella *no hyä* 'no hyvä'. Kimin vuoro *miksei näkyis?* implikoi vahvasti, ettei ole mitään syytä, miksi tekstitykset eivät näkyisi. Tällaisen vastauksen saatuaan Petteri ei pidä omia epäilyksiään enää edes siinä määrin merkittävänä, että lähtisi esittämään arveluaan toimimattomuuden syistä, vaan hän hyväksyy Kimin vastauksen sellaisenaan. Petteri siis asennoituu episteemisesti lähelle täysin tietämätöntä ääripäätä.

Puheenaihe, jota Petteri tässä esimerkissä vähättelee, on siis Kimin penäämä perustelu sille, miksi Ylen tekstitykset eivät näkyisi Technotrend-kortilla. Petteri vaikuttaisi olevan aihealueella vähemmän tietävä kuin Kimi tai myöhemmin asiaan kantaa ottava Kaspero, ja oma tietämättömyys asiassa, josta vertaiset vaikuttavat tietäviltä, ei liene asia, jota keskustelija haluaisi tuoda selvästi ilmi; se saattaisi uhata hänen kasvo-

jaan. Tässä esimerkissä Petteri yrittää ikään kuin selvittää tietämättömydestään ja ”tyhmästä kysymyksestään” mahdollisimman vähällä huomiolla, ja asian selvittyä viimeistään Kasperin kello 14.17 kirjoittaman vuoron myötä jo melko perusteellisesti Petteri johdatteleekin puheenaihetta uuteen suuntaan: *saksasta irtois kohtuu edullisesti*.

Eräs selvä ero puheenaihetta välttelevien ja vähättelevien tapausten välillä on se, kuinka runsaaseen vuoroon ne sijoittuvat. Vähätteleville tapauksille on tyypillistä, että tietämättömyyden ilmaukset ovat osia pitkissä, monesti useammankin viestin sisältävissä vuoroissa, joissa osoitetaan, mikä tieto on puheenaiheen kannalta oleellisempi kuin se, jota aiemmassa vuorossa on haettu (kuten esimerkissä 15). Puheenaihetta välttelevissä kolmessa tapauksessa taas tietämättömyyden ilmaus muodostaa viestin – ja niistä kahdessa koko vuoron – yksin (kuten esimerkissä 16).

Tämän alaluvun käsittelemissä tapauksissa lähes aina käytetty tietämättömyyden ilmauksen variantti on ollut *emt*. Kuten jokaisessa esittelemistäni esimerkeistä, on näissä tilanteissa tyypillisesti pyrkimys kuitata tietämättömyys kysytyyn asiaan mahdollisimman vähällä ja suunnata keskustelua uusille urille, sillä tietämättömyyden ilmaisi ei (tilanteesta riippuen eri syistä) halua jatkaa keskustelua kysymyksen käsittelemästä asiasta. Voi ajatella, että pyrkimys tietämättömyyden ohittamiseen mahdollisimman vähällä huomiolla on ikonisessa suhteessa valittuun varianttiin: *emt* on merkkinäärältään paljon pienempi kuin toiset tässä työssä käsittelemäni variantit *en tiä* ja *emmä tiä*.

3.2.4 Yhteenveto tyyppin 2 tietämättömyydestä

Tyyppin 2 tietämättömyydessä on yleensä kyse todellisesta tiedonpuutteesta. Verrattuna tyyppiin 1 kyse on harvemmin kasvoja uhkaavista tilanteista – tietämättömyyden ilmaus responsina tyyppin 2 kysymykseen kertoo yleisesti ottaen ennemmin kyvyttömyydestä kuin haluttomuudesta tarjota vastaus.

Kuten tyyppin 1, myös tyyppin 2 kysymyksen saadessa responssikseen tietämättömyyden ilmauksen sisältävän vuoron on vuoron laajentaminen tyypillistä. Selityslaajennuksiakin esiintyy (esim. 10), mutta ne ovat harvinaisempia kuin tyyppissä 1. Useammin (esim. 11) vastaanottaja tarjoaa kysyjälle jotakin informaatiota ja pyrkii auttamaan kysyjää löytämään vastauksen. Tällaisissa tapauksissa vuoron aloittava tietämättömyyden ilmaus toimii kehyksenä tiedollisesti erilinjaiselle vuoronjatkolle. Vähättelevä tai välttelevä merkitys on läsnä tietämättömyyden ilmauksen sisältävässä vuoros-

sa joskus enemmän taustalla (esim. 12), joskus ensisijaisena funktiona (esim. 15–16).

Jäädessään ilman laajennusta tietämättömyyden ilmaus responsina tyyppi 2 kysymykseen sisältää usein implisiittistä neuvottelua siitä, kenelle tilanteessa kuuluu episteeminen auktoriteetti. Tyypillistä on, että kysyjä ei luovuta minimaalisen responsin saatuaankaan vaan jatkaa asian selvittelyä lisätietoa tarjoavalla kolmannen position vuorolla, mikä tapaa tuottaa myös vastaanottajalta yhteistyöhaluisemman ja informatiivisemman responsin (esim. 14). Puheenaihe jatkuu yleensä niin pitkään, kunnes kysyjä on saanut vastaanottajan avulla ainakin jonkinlaisen vastauksen esittämäänsä kysymykseen. Tietämättömyyden ilmauksen sisältävä vuoro täydentää siis rakenteellisesti vierusparin, mutta toimintoa – tiedon hakemista – se ei onnistu täydentämään, vaikka tarjoaisikin lisäinformaatiota.

Chat-keskustelu on keskustelunlaji, jossa esimerkkien 6 ja 7 (tyyppi 1) sekä 13 ja 14 (tyyppi 2) kaltainen vastausvelvollisuuden pakeneminen on helpommin mahdollista kuin puhutussa keskustelussa – niin puhelimitse kuin kasvokkainkin keskustelijat ovat toisiinsa tiiviimmässä yhteydessä kuin chat-keskustelijat, ja voi olettaa, että tietämättömyyden laajentamatta jättäminen on puhutussa suomessa vielä harvinaisempaa kuin chat-keskustelussa. Stivers ja Robinson (2006: 374) ovat esittäneet, että vastauksetoman responsin preferoimattomuus kuvastuu siinä, kuinka keskustelijat kamppailevat saadakseen ja tuottaakseen vastauksen, jos se on mitenkään mahdollista. Aineistoni käsittää kuitenkin jonkin verran tapauksia, joissa tällaista ei tapahdu: etenkin kysymyksen vastaanottaja saattaa suhtautua kysymykseen yhteistyöhaluttomasti. Sen sijaan kysyjien suhtautuminen kysymyksiinsä on vastaushakuisempaa, vaikka selvästi humoristiset tai muulla tavoin aidosti vastausta hakemattomat kysymykset otettaisiinkin huomioon. Yleisempää on kysymysten uudelleen muotoilu, jos ensimmäinen yritys ei tuota vastausta (ks. esimerkit 6 ja 14).

Keevallikin (2011: 191) havainto englanninkielisen puheaineiston preferenssistä tarjota ainakin jotakin informaatiota, jos kykyä vastauksen tarjoamiseen ei olekaan, näyttää siis pitkälti pätevän myös omassa aineistossani, jossa laajennus tapahtuu noin kahdessa kolmasosassa tapauksista. Laajennuksen puuttuminen voi edellä esitettyjen esimerkkien episteemisen auktoriteettiaseman välttelyn ohella johtua myös kysyttävän asian vähättelystä tai välttelystä silloin, kun vastaaja pitää asiaa epätärkeänä, kysymys on humoristinen eikä aidosti haekaan vastausta tai asia on jollakin tavalla vastaajalle kiusallinen ja hän pyrkii välttelemään puheenaihetta. Vaikuttaakin siis siltä, että tietä-

mättömyyden ilmausten muut kuin tietämiseen liittyvät funktiot ovat pitkälti samantaisia tyyppin 1 ja tyyppin 2 kysymyksiin esitetyissä responsseissa. Suuri ero on sen sijaan siinä, että responsseissa tyyppin 1 kysymyksiin aito tietämättömyys on vain eräs eikä useinkaan ensisijainen tietämättömyyden ilmauksen kantamista merkityksistä, kun taas responssina tyyppin 2 kysymyksiin sen pääasiallinen merkitys on yleensä juuri tietämättömyyden ilmaiseminen.

3.3 Episteemiset epävarmennukset

Episteemiseksi epävarmennuksiksi olen tässä työssä luokitellut tapaukset, joissa informaatiolle tuotetaan samassa vuorossa – ja joskus jo samassa viestissä – epävarmennus tietämättömyyden ilmauksella. Episteeminen epävarmennus esiintyy aineistossani selvästi 18 tapauksessa, joista 17:ssä tiedon tarjoamisen jälkeen ja ainoastaan kertaalleen sitä ennen. Tällainen jakauma on sikäli huomionarvoinen, että aiemmassa tutkimuksessa tietämättömyyden ilmausta epävarmentimena on käsitelty nimenomaan vastauksen eteen sijoittuvana rakenneyksikkönä (Tsui 1991: 619–620; Keevallik 2011: 187–188; Weatherall 2011; Ihalainen 2014).

Puhutussa keskustelussa voisi jopa kyseenalaistaa sen, onko epävarmentava varaus vasta vastausehdokkaan perässä ensinkään sama ilmiö vai onko kyse jostakin muusta. IRC-keskustelussa voi kuitenkin ajatella vuoroa ennemmin kokonaisuutena tuotoksena, jossa sekä tieto että sen epävarmennus tässäkin järjestyksessä ovat yleensä yhtä aikaa vastaanottajan nähtävillä hänen alkaessaan kirjoittaa omaa vuoroaan; vaikka tieto ja sen epävarmennus sijaitsevat aineistossani 12 kertaa eri viesteissä, niiden väliin ehtii muiden keskustelijoiden viestejä vain kolmessa tapauksessa. Tämä kertoo siitä, että useammasta viestistä koostuvissa vuoroissa viestit tyypillisesti kirjoitetaan ja julkaistaan hyvin nopeasti toistensa perään, ja esimerkiksi *emmä tiä* on lyhyt, nopeasti kirjoitettava viesti. Erään tutkimuksen mukaan 98 prosenttia chat-keskustelijoista tekee chattailyn ohessa muutakin (Baron 2013: 139), ja IRC:ssä keskustelijat ovat lisäksi tyypillisesti yhtä aikaa kirjautuneena useammalle kanavalle. Näin ollen on todennäköistä, että tietyn viestin vastaanottajat eivät näe sitä välittömästi viestin tultua julkaistuksi, vaan vastaanottamisessa on jonkinmoinen viive. Vastaavasti puhuttu keskustelu on prosessinomaista, jatkuvasti kuultavaa ja tulkittavaa. Jos puheessa siis tuotettaisiin epävarmennus vasta tiedon jälkeen, olisi vastaanottaja jo ehtinyt tulkita tietoa epävarmentamattomana.

Epävarmennus tehdään useimmissa tapauksissa responsiiviselle rakenneyksikölle, tyypillisesti vastaukselle, mutta joskus myös initiatiiviselle, tietämättömyyden ilmaisijan itsensä oma-aloitteisesti tarjoamalle informaatiolle. Tässä alaluvussa käsitellän episteemistä epävarmennusta kysymyksen jälkijäsenenä – muissa sekventiaalisissa asemissa ilmeneviä tapauksia käsitellen alaluvussa 4.1. Yhteenveto aineistoni episteemisistä epävarmennuksista löytyy alaluvun 4.1 lopusta.

Episteemisesti epävarmentava tietämättömyyden ilmaus on varaus (*hedge*), jolla puhuja kehystää vastausehdokkaansa, tuo ilmi suhteensa siihen: osoitettuaan, ettei hänen tarjoamansa tieto ole varmaa, hän kykenee haastetuksi tullessaan tarvittaessa perääntymään siitä (esim. Pichler 2007: 179). Näissä tapauksissa kiellolla ei siis ole puhdasta kieltämisen merkitystä. Vuorossa esiintyvän tiedon epävarmentaminen on aiemmissakin tutkimuksissa nähty erääksi tietämättömyyden ilmauksen yleisimmistä funktioista (esim. Beach & Metzger 1997: 569). Varaukset ovat mahdollisia vain yksikön ensimmäisessä persoonassa (Tuppurainen 1991: 11).

Aineistoni 18 episteemisestä epävarmennuksesta epävarmennus esiintyy kysymyksen jälkijäsenen yhteydessä yhdeksässä eli joka toisessa tapauksessa. Tietämättömyyden ilmaus ja epävarmennettava tieto sijaitsevat eri viesteissä kahdessatoista tapauksessa, siis kahdessa kolmasosassa tapauksista. Tämän alaluvun yhdeksästä tapauksesta tietämättömyyden ilmaus on kuudessa eri (kuten esimerkissä 17) ja kolmessa samassa (kuten esimerkissä 18) viestissä vastausehdokkaan kanssa. Intuitiivisesti voisi arvella, että epävarmennuksen esiintyessä eri viestissä kirjoittaja pitäisi tietoaan jonkin verran varmempana kuin silloin, kun epävarmennus sisältyy jo samaan viestiin – kun tieto ensin tarjotaan ilman epävarmentavaa tietämättömyyden ilmausta, kirjoittaja (ja siten vastaanottajat) saattaisivat suhtautua siihen jopa täysin varmana tietona. Aineistossani epävarmuutta kuitenkin merkitään epävarmentavan tietämättömyyden ilmauksen lisäksi lähes poikkeuksetta muillakin keinoilla, eikä tarjotun vastauksen varmuusasteessa näy merkittäviä eroja sen mukaan, onko epävarmentava tietämättömyyden ilmaus sen kanssa samassa viestissä vai ei.

Aineistoni kahdeksastatoista episteemisestä epävarmennuksesta variantti *emt* esiintyi seitsemässä, *emmä tiiä* kuudessa ja *en tiiä* viidessä. Tämän alaluvun yhdeksästä tapauksesta variantit *emmä tiiä* ja *emt* esiintyivät molemmat neljästi, *en tiiä* vain kertaalleen.

Esittelen ensiksi tapauksen, joissa tietämättömyyden ilmaus ja vastausehdokas

sijoittuvat eri viesteihin. Esimerkissä 17 Jaakko on kysellyt muilta keskustelijoilta neuvoja siihen, miten viilentäisi kesäkuumalla ilmeisesti hyvinkin pientä asuntoaan. Ensimmäisen vakavasti otettavan ehdotuksen hän tarjoaa kuitenkin itse näytteen ensimmäisellä rivillä. Tapani kysyy tarkennusta ehdotukseen, ja Jaakko vastaa ensin (alleviivattu vuoro) ilman tietämättömyyden ilmausta, mutta esittää aineistoni kuudelle tapaukselle, joissa epävarmennus ja tietämättömyyden ilmaus sijaitsevat eri viesteissä, tyypillisesti vastauksen silti epävarmana jo ennen tietämättömyyden ilmauksen sisältävää viestiään.

(17)

18:16 <@Jaakko> hyvä läppä olis kekkasta jostain jääkaappi ja virittää se jotenkin hauskasti tänne

18:17 < Johannes> ei taida potku riittää

18:17 <@Tapani> Jaakko: jaa niinkus ikkunan tilalle kompuraosa ulos ja sisäpuolelta kylmäelementti sisäpuolelle?

18:17 <@Jaakko> about jotenki ni :D

18:17 <@Jaakko> emmä tiä

18:17 <@Jaakko> tyhmä verho ei toimi

18:17 <@Tapani> jääkaapilla kestää kyllä aikansa

18:17 <@Jaakko> ja ikkuna hohkaa jännästi lämpöä, puolen metrin päässä se o iha humhfp

18:17 <@Jaakko> no pakastin sitte

Tapani on esittänyt näytteen kolmannella rivillä kysymyksen siitä, kuinka Jaakko tarkkaan ottaen aikoo virittää jääkaapin ”jotenkin hauskasti”. Tapanin vaihtoehdokysymys sisältää ymmärrystarjokkaan siitä, mitä ”jotenkin hauskasti” tarkoittaa, ja tämän Jaakko hyväksyy alleviivatulla vuorollaan. Vuoro on kuitenkin epävarmennusten kyllästävä: se alkaa englanninkielisellä summittaisuutta ilmaisevalla partikkelilla *about* 'suunnilleen' ja jatkuu sanalla *jotenki*, jonka merkitys on tässä myös 'suunnilleen'. Kahden vastauksen summittaisuutta ja epävarmuutta korostavan sanan jälkeen seuraa itse vastaus *ni*, ja viesti vielä loppuu nauravaan tunneikoniin, jonka tässä voi tulkita merkitsevän käsiteltävän jääkaapin virityskeinon jollakin tavalla naurettavaksi tai hassuksi. Seuraava viesti koostuu yksin tietämättömyyden ilmauksesta, ja Jaakko jatkaa vuoroaan vielä kolmannella viestillä, jossa harmittelee verhonsa ”toimimattomuutta”, kyvyttömyyttä asunnon viilentämiseen.

Vaikka Jaakon vastauksen ensimmäinen, alleviivattu viesti ei sisältänyt tietämättömyyden ilmausta, kirjoittaja oli merkinnyt vastauksen epävarmaksi peräti kolmella eri keinolla: sanoilla *about* ja *jotenki* sekä tunneikonilla *:D*. Usein aineistossani käytettiin myös episteemistä todennäköisyyttä ilmaisevaa modaalipartikkelia *kai* (ks. ISK § 1601, § 1603). *Kai*, samoin kuin *about* ja *jotenki*, ovat kuitenkin kiinteästi vastauksen yhtey-

dessä esiintyviä määritteitä, joiden esiintyminen itsenäisesti, yksin viestin muodostaen on intuitiivisesti arvellen harvinaista joskaan ei mahdotonta. Vastaavasti tietämättömyyden ilmaus on itsenäinen rakenneyksikkö eikä se ole partikkelistunut toimimaan epävarmentimena sellaisenaan; aineistoni ei sisällä kuvitteellisten vuorojen *emmä tiää joo* tai *emmä tiää ei* kaltaisia epävarmennuksia.

Esimerkki 18 on ainoa tapaus, jossa selvästi epävarmentavaksi luonnehdittava tietämättömyyden ilmaus sijoittuu epävarmennettavan informaation eteen. Toisinaan responsit tyyppin 1 kysymyksiin saattavat vaikuttaa epävarmennetuilta, mutta niissä tietämättömyyden ilmaus vaikuttaa kuitenkin toimivan muussa tehtävässä kuin puhtaana epävarmentimena (ks. esim. 5). Esimerkissä 18 tietämättömyyden ilmauksella on sen sijaan selvästi epävarmentava funktio. Sen sisältävä vuoro on vastaus kysymykseen, ja informaatio sisältyy vielä samaan viestiin epävarmennuksen kanssa.

(18)
00:57 < Aku> "01.45 Tosipaikka: Spice Girls - diivojen paluu" <3
00:59 <@Antti> "kertovat loisteliaasta comeback -kiertueestaan."
00:59 <@Antti> joo, tosi loistelias ku jäi kesken :)
01:00 < Aku> jäikö? miks?
01:01 < Jari> spice girls rulaa
01:02 <+Mikael> Suunnitelma: pari jaksoo animee -> sänky, musiikkia
01:02 <@Antti> Aku: emt, jotku niistä kai kyllästy
01:02 < Jari> suunnitelma: clannad
01:02 <+Mikael> Antti *hali*
01:03 <@Antti> Mikael: *hali*

Antti vastaa Akun (alleviivattuun) kysymykseen Spice Girlsin comeback-kiertueen kesken jäämisen syistä ensin vastauksen varmuutta laskevalla tietämättömyyden ilmauksella *emt* ja vielä samassa viestissä vastausehdokkaalla *jotku niistä kai kyllästy*, jossa modaalipartikkeli *kai* vielä korostaa vastauksen epävarmuutta. Vastauksen tarjoaminen heti tietämättömyyden ilmauksen ja pilkun perään korostaa sitä, ettei tietämättömyyden ilmausta tule tässä tulkita merkiksi täydellisestä tietämättömyydestä. Antti asennoituu itseensä kohtalaisen tietävänä, mutta ei kuitenkaan täysin sitoudu siihen, että hänen antamansa tieto olisi varmaa. Toisin kuin lukujen 3.1 ja 3.2 käsittelemissä tapauksissa, tietämättömyyden ilmaisija ei episteemisten epävarmennusten kohdalla merkitse omaa episteemistä asemaansa täysin tietämättömäksi vaan pikemminkin sijoittaa itsensä jonnekin täysin tietämättömän ja täysin tietävän välille tiedon varmuutta kuvaavalla jatkumolla. Tässä esimerkissä Aku tai kukaan muukaan ei enää Antin vastauksen jälkeen jatka keskustelua Spice Girlsin paluukiertueesta, mikä implikoi

ainakin sitä, ettei kukaan näyttäisi pitävän itseään asian suhteen tietävämpänä kuin Antti. Kun Aku asennoituu täysin tietämättömäksi, Antti kohtalaisen tietäväksi ja muut eivät kommentoi Spice Girlsin paluukiertueen keskeytymisen syitä millään episteemisestä asemasta kertovalla vuorolla, on Antilla keskustelussa ko. tiedon suhteen korkein episteeminen auktoriteetti.

Esimerkki 18 muistuttaa hyvin paljon Beachin ja Metzgerin (1997: 569) esittämää esimerkkiä 5. Beach ja Metzger kirjoittavat, että tällaisissa tapauksissa tietämättömyyden ilmausta seuraava tieto on tulkittava ”puhujan oman epävarmuuden valossa”. Huomion arvoinen on heidän näkemyksensä, jonka mukaan ”epävarmuuden ja epäilyn ilmaiseminen vaikuttaa olevan keskeinen piirre monenlaisilla riittämätöntä tietoa ilmaisevilla väitelauseilla, etenkin sijoituessaan alkusanoiksi mielipiteen tai kannanoton eteen.” (Mp.) Koska aineistossani on vain yksi tapaus, jossa epävarmennus sijoittuu informaation eteen, on mahdotonta analysoida sitä, millainen merkitysero sillä on verrattuna jälkikäteen tehtävään epävarmennukseen. Tämä kysymys jää tulevien tutkimusten selvitettäväksi. Aineistoni perusteella edellä lainattu Beachin ja Metzgerin väite siitä, että epävarmentava funktio toimisi nimenomaan tarjottavan informaation edessä, ei vaikuta kovin osuvalta, sillä epävarmennus tehdään lähes poikkeuksetta nimenomaan informaation tarjoamisen jälkeen – ja usein tieto on muotoiltu epävarmaksi muillakin keinoilla kuin tietämättömyyden ilmauksella, ääritapauksena esimerkki 17.

4 Tietämättömyyden ilmaukset muissa sekventiaalisissa asemissa

Analyysiluku 3 käsitteli siis kaikkiaan 43 aineistoni 90 tapauksesta, mikä tarkoittaa, että niukka enemmistö – kaikkiaan 47 tapausta – käsitellään tässä jälkimmäisessä analyysiluvussa. Yksittäisenä sekventiaalisena asemana kysymys–vastaus–vierusparin jälkijäsen on tietämättömyyden ilmaukselle kuitenkin aineistossani selvästi yleisin sijainti.

Tämän luvun ensimmäisessä alaluvussa 4.1 käsittelen episteemisiä epävarmuuksia muissa sekventiaalisissa asemissa kuin kysymyksen jälkijäsenenä. Alaluku 4.2 käsittelee tietämättömyyden ilmauksia jälkijäsenenä käsky- ja väitelauseisiin, toisin sanoen muissa selvästi responsiivisissa asemissa kuin jälkijäsenenä kysymyksille. Alaluku 4.3 puolestaan esittelee aineistoni initiatiivisia tietämättömyyden ilmauksia.

Muihin tämän luvun alalukuihin verrattuna initiatiivisia tapauksia on aineistossani erittäin paljon (19 kappaletta), joten kyseisellä alaluvulla on myös mittaa muita enemmän.

Alaluvussa 4.4 käsittelyssä ovat tapaukset, joissa tietämättömyyden ilmauksen ensisijaiseksi funktioksi hahmottuu oman mielipiteen neutralisoiminen eli oman episteen auktoriteetin laskeminen niin, että syntynyt implikaatio erimielisyydestä haihtuisi mutta puhuja välttäisi samalla samanmieliseksi heittäytymisen. Alaluvussa 4.5 esittelen aineistoni tapaukset, joissa tietämättömyyden ilmaus sijaitsee kannanottovuorossa – kaikki nämä tapaukset ovat vastakannanottoja.

4.1 Episteemiset epävarmennukset

Luvussa 3.3 käsittelemme episteemisiä epävarmennuksia kysymyksen jälkijäsenenä. Tässä luvussa tarkastelussa ovat epävarmennukset muissa sekventiaalisissa asemissa. Kuten aiemmin jo kerroin, episteemisiä epävarmennuksia on aineistossani kaikkiaan 18 kappaletta, joista yhdeksän epävarmentaa kysymyksen jälkijäsentä ja yhdeksän jossakin muussa sekventiaalisessa asemassa sijaitsevaa vuoroa. Tämän alaluvun yhdeksästä tapauksessa variantti *en tiä* esiintyy neljä kertaa, *emt* kolmesti ja *emmä tiä* kahdesti.

Tämän alaluvun tapauksissa epävarmennus sijoittuu siis jokaisessa vastaus-ehdokkaan jälkeen, ja myös tämän alaluvun tapauksista kuudessa eli kahdessa kolmasosassa tietämättömyyden ilmaus sijoittuu eri viestiin kuin epävarmennus – joskus väliin voi ehtiä joku muu kirjoittaja, mutta normaalisti tietämättömyys sijoittuu vastaus-ehdokasta seuraavaan viestiin, kuten esimerkissä 19. Näytteen ensimmäisellä rivillä Hannu aloittaa uuden topiikin herkuista nimeltä Fanipalat.

(19)

15:31 <+Hannu> mulla ois fani paloja

15:31 <+Hannu> daimilla höystettyjä

15:31 <+Kari> jonnet ei muista fanipalojen edellistä nimeä

15:31 <+Hannu> suffeliko se oli

15:31 <+Hannu> emmä tiä

15:31 <+Kari> ei ku fasupalat

15:31 <+Hannu> ai

15:32 <+Kari> suffelit on ihan eri

15:32 <@Antti> jonnet ei muista myöskään twixin edellistä nimeä

15:32 <+Kari> mä muistan!

15:32 <@Aukusti_> ite ajattelin heti että "mikä hiton fanipalat, muistan vaan sellasen ku fasupalat"

15:33 <+Hannu> millon toi ees vaihtu fanipalaks

15:33 <+Kari> on siitä jo monta vuotta

Hannu epävarmentaa jälkikäteen vastauksensa Karin alleviivattuun toteamukseen siitä, että ”jonnet” eli nuoret keskustelijat (ja nuoret ylipäätään) eivät muista Fanipalojen edellistä nimeä. Karin kirjoittama vierusparin etujäsen on muodoltaan väitelause, mutta funktioltaan enemmän kuin tietokilpailukysymys, tietoa muilta keskustelijoilta hakeva, ja siksi paljolti luvun 3.3 esimerkkien kaltainen. Stivers ja Rossano (2012: 59) ovat esittäneet, että episteeminen asymmetria on eräs tyypillisistä responssia vastaanottajilta houkuttelevan etujäsenen piirteistä – mutta vain niin päin, että tietävämpi osapuoli on vastaanottaja. Tässä asymmetria on kuitenkin päinvastainen, ja Karin alleviivattu etujäsen on tietokilpailukysymyksen kaltainen, vahvasti jälkijäsentä hakeva.

Karin alleviivattu vuoro houkuttelee responssia sikäläkin, että mikäli vastaanottaja ei tuota (oikean vastauksen sisältävää) responssia, implikaatio on, että hän on Karin mielestä ”jonne”. Responssin houkuttelu kohdistuu etenkin Fanipala-topiikin aloittaneeseen Hannuun, vaikka Kari ei vuoroaan puhuttelulla Hannulle osoitakaan; kukaan muu keskustelija ei ole ottanut topiikkiin osaa. Läsnä on kuitenkin useita muitakin keskustelijoita, joita Karin voi tulkita myös haastavan tarjoamaan oikean vastauksen.

Kiteytyneellä ”jonnet ei muista” -fraasilla kirjoittaja nostalgisoi jotakin asiaa, tässä tapauksessa Fanipalojen edellistä nimeä Fasupalat, ja puheena olevan asian muistamalla kirjoittaja osoittaa nuoremmat keskustelijat vähemmän tietäviksi kuin itse on (Urbaanisanakirja.com; Meemi.info). Kari siis asennoituu tietäväksi ja samalla implikoi, että osa kanavan keskustelijoista, ”jonnet”, eivät ole yhtä tietäviä. ”Jonneksi” leimautuminen on epäilemättä sosiaalisesti kartettavaa. Jos tulkitsemme Karin tarkoituksena olleen osoittaa olevansa Hannua tietävämpi, hänen arvelunsa Hannun episteemisestä asemasta osuu oikeaan.

Hannun kirjoittama epävarmentava tietämättömyyden ilmaus on eri viestissä kuin kysymysmuotoisena ilman tietämättömyyden ilmaustakin epävarmaksi luonnehdittava, vaihtoehtokysymyksen muotoinen vastausehdokas *suffeliko se oli*. Jälleen vastaus on siis merkitty vahvasti epävarmaksi jo ennen tietämättömyyden ilmauksen esiintymistä. Todennäköisesti epävarmennus on tuotettu hyvin nopeasti vastausehdokkaan jälkeen: samalle minuutille mahtuu vuoropuhelusta kolme Hannun ja kaksi Karin vuoroa, joten keskustelu on luonteeltaan nopeampoinen.

Edellisissä esimerkeissä episteemisistä epävarmennuksista epävarmennus on kohdistunut selvästi responsiiviseen, kysymykseen tai kysymyksen kaltaisesti tietoa

hakevaan elementtiin. Epävarmennus voi kuitenkin kohdistua myös vuoroon, jossa kirjoittaja kommentoi meneillään olevaa keskustelunaihetta. Tällöin epävarmennettavaa vuoroa ei ole samalla tavalla vaadittu keskusteluun kuin vastauksia.

Epävarmennus voi kohdistua myös kirjoittajan itsensä esittämään väitteeseen tai jopa hänen itse esiin nostamaansa kokonaiseen keskustelunaiheeseen, kuten seuraavassa esimerkissä 20. Esimerkki on sikäli vaikea analysoida, että ei ole täysin selvää, mihin viestiin epävarmennus ylipäättään kohdistuu. Makkaraperunat on Juhon esiin nostama aihe, mutta niiden hinnasta alkaa keskustella ensimmäisenä Timo ensimmäisellä alleviivatulla viestillään – kukaan muu keskustelija ei missään vaiheessa ota minkäänlaista kantaa makkaraperunoiden hintaan. Jälkimmäinen alleviivattu viesti taas ilmaisee Timon suunnitelman katsoa jotakin, esimerkiksi tv-sarjaa tai elokuvaa.

(20)

20:14 <+Tahvo-> Kohta: feta kebab

20:14 <+Tahvo-> Eiku siis

20:14 <+Tahvo-> Kreikkalaistyylinen salaattijuusto -kebab

20:15 < Juhu> ehkä käyn ahdistelemassa grillin tyttöjä ja tilaan makkaraperunat

20:15 < Juhu> sitten pitäis keksiä että mitä minä haluan ruuan kanssa sitten katsoa

20:15 < Timo> eikö makkaraperunat oo aika kalliita?

20:15 < Timo> minunkin pitäisi keksiä jotain katsottavaa :o

20:15 < Timo> tai en tiä

20:16 <+Tahvo-> Itsehän ajattelin katsoa amerikkalaisia laatusarjoja

20:16 < Juhu> kertokaa mulle mitä minun pitäis katsoa

20:17 < Timo> suositelkaas jotain sopivan tyhmiä elokuvia

20:17 < Timo> scifi olis kiva

20:17 < Timo> +a

Näytteen alussa keskustelijat suunnittelevat ruokailua ja pähkäilevät jotakin katsottavaa ruokailun oheen. Timo kirjoittaa lihavoituun tietämättömyyden ilmauksen sisältävään viestiin päättyvän, kolme viestiä käsittävän vuoron: ensimmäisessä hän esittää Juhon suunnitteleman aterian kalleutta koskevan kysymyksen, toisessa hän kertoo, että Juhon tapaan hänenkin pitäisi keksiä jotakin katsottavaa, ja kolmanneksi hän epävarmentaa: *tai en tiä*. Todennäköisin tulkinta on, että epävarmennus koskee edeltävää viestiä, katsottavan etsimistä: vaikka Timo on juuri kirjoittanut, että jotakin katsottavaa ”pitäisi” keksiä, ei katsominen varmasti ole pakon sanelemaa, ja mahdollisesti Timon päähän pälkähtää, että hän voisi tai hänen pitäisi tehdä jotakin muuta. Tosin jo kahden minuutin kuluttua Timo kyselee suosituksia katsottavaksi sopivista elokuvista, joten Timo näyttäisi päätyneen siihen, että hän voisi katsoa jotakin. Toinen mahdollinen tulkinta on, että Timon epävarmennus kohdistuu hänen kysymyksensä sisältämään väitteeseen mak-

karaperunoiden kalleudesta. Lisäksi voi pohtia, onko Timon tietämättömyyden ilmauksen sisältämällä vuorolla Scheibmanin (2000: 119–120) mainitsemaa pitkän vuoron lopetusta enteilevää ja muille keskustelijoille tilaa antavaa funktiota.

Joka tapauksessa molemmat asiat, niin makkaraperunoiden hinta kuin sekin, että Timon pitäisi keksiä jotakin katsottavaa, ovat Timon itsensä esille nostamia keskustelunaiheita. Huomion arvoista on, että kumpaakaan alleviivattua viestiä ei ole merkitty erityisen epävarmaksi: kielteisesti suuntautunut *eikö*-alkuinen kysymys implikoi puhujan odottavan makkaraperunoiden kalleuden myöntävää vastausta (ISK § 1695) eikä siis missään nimessä projisoi epävarmennusta puhujalta itseltään. Jälkimmäinen alleviivattu viesti sentään sisältää konditionaalina, mutta konditionaalissakin *pitäisi* osoittaa puhujan pitävän lauseen ilmaisemaa asiaintilaa – tässä tapauksessa jonkin katsomisen keksimistä – toivottavana ellei peräti velvoittavana (ISK § 920, § 1613).

Timon käyttämä konjunktio *tai* esiintyy seitsemässä tapauksessa epävarmentavan tietämättömyyden ilmauksen edessä; lisäksi yhdistelmä *tai jota(k)in* ja *tai no* esiintyvät molemmat kahdesti. *Tai* vaikuttaakin olevan eräs suosittu tapa vetää raja vastausehdokkaan ja epävarmentavan tietämättömyyden ilmauksen välille. Sorjosen ja Laakson (2005: 255–257) mukaan tällainen *tai*-partikkelilla alkava itsekorjaus tuo esiin uuden vaihtoehdon asiaintilasta, mutta sitä edeltävä ilmaisukin säilyy vaihtoehtona, jota ei hylätä kokonaan. Myös Ihalaisen (2014: 33–35) tutkimuksessa on yksi esimerkki *tai*-sanana aloittamasta itsekorjauksesta tietämättömyyden ilmauksen perässä, ja hänen analyysinsä on, että korjaus muuttaa vastauksen epävarmasta tietämättömäksi. Sen sijaan esimerkissä 20 on kyse puhujan omista mielenliikkeistä, joista hän ei voi olla täysin tietämätön, korkeintaan epävarma. Kyse on siis pikemminkin varman korjaamisesta epävarmaksi kuin täyden tietämättömyyden ilmaisemisesta. Myös molempia aineistoni *tai no* -tapauksia voi kuvata ensin varmana esitetyn tiedon epävarmentamiseksi itsekorjauksella. Muutamassa tapauksessa on kyse jo ennalta esimerkiksi modaali-partikkelilla *kai* epävarmennetusta ilmauksesta, mutta tyypillisempää on kuitenkin esimerkin 20 kaltainen ensin varmana esitetyn tiedon epävarmentaminen, yleensä eri viestissä, joskus kokonaan eri vuorossakin. Viesti ja vuoro voivat loppua *tai*-partikkelin ja tietämättömyyden ilmauksen yhdistelmään, mutta joskus epävarmennettava kohde myös eksplikoidaan: esimerkiksi onnistuneella tinkimisellä ilakoivaa vuoroa *yks vihko seittemän euroo mut otin kaks ja tingin kahteentoista!* voidaan myöhemmin itsekorjata vuorolla *tai no emmä tiä lasketaaks se tinkimiseks jos myyjä ite sanoo et laitetaa*

kahteentoist, jossa epävarmennuksen kohde on eksplikoitava, jotta kanssakeskustelijat tietävät, mitä epävarmennetaan.

Tässä kohden on oleellista huomioida, että sekä Sorjonen ja Laakso (2005) että Ihalainen (2014) ovat tutkineet puhuttua kieltä, jossa – toisin kuin IRC-keskustelussa – sanomaansa ei voi enää vetää takaisin. Aineistoni yhteensä kymmenestä *tai*-tapauksessa viidessä tietämättömyyden ilmaus sisältyy vielä saman vuoron loppuun, jossa epävarmennettava tieto on tuotu keskusteluun. Etenkin näissä tapauksissa koko itsekorjauksen käsite on harhaanjohtava: kyse ei ole kokonaan hylkäyksen arvoisesta ilmauksesta, sillä se olisi ollut mahdollista hylätä (jättää julkaisematta) vielä silloinkin, kun ”itsekorjaava” *tai* on päätetty kirjoittaa. (Ks. Markman 2013.)

Aineistoni 18 episteemisestä epävarmennuksesta kuudessa tietämättömyyden ilmaus muodostaa vuoron yksin. Yleisesti ottaen tietämättömyyden ilmauksen sisältävät viestit ovat niissä tapauksissa, joissa ilmauksen funktio on tiedon epävarmennus, usein hyvin lyhyitä, mutta osana pitkiä, useita viestejä sisältäviä vuoroja, kuten edellisessä esimerkissä.

Aineistoni episteemisille epävarmennuksille on siis luonteenomaista niiden sijainti vasta vastausehdokkaan tarjoamisen jälkeen – joko jo samassa tai sitten seuraavassa viestissä. Tämä jakauma poikkeaa sekä englanninkielisistä aineistoista tehdyistä tutkimuksista että Ihalaisen aineistosta puhutusta suomen kielestä (2014: 33). Syitä voi hakea kirjoitetun keskustelun luonteesta: verkkokeskustelussa voi kirjoittaa useastakin rakenneyksiköstä koostuvan viestin ilman pelkoa keskeytetyksi tulemisesta; vastaavasti puhuttu keskustelu etenee reaaliaikaisesti, jolloin voi olla syytä merkitä tuleva puhe epävarmennetuksi jo ennen sen sanomista, jotta vastaanottaja kykenee tulkitsemaan sen oikein. Verkkokeskustelussa epävarmennuksen voi arkikeskustelua turvallisemmin tehdä vasta seuraavassa viestissä, sillä vastaanottajilta kuluu aikaa ensimmäisen viestin lukemiseen ja oman viestin kirjoittamiseen, eikä ole varmaa tai välttämättä edes todennäköistä, että vastaanottajat lukevat tietyn viestin heti sen ilmestyessä keskusteluun. Näin epävarmennus liittyy helposti tiiviiksi osaksi epävarmennettavan tiedon sisältävää viestiä jälkikäteen kirjoitettunakin. Lisäksi vuoron jakaminen useampaan lyhyeen viestiin lisää sen todennäköisyyttä, että muut keskustelijat eivät ehdi julkaista omia viestejään vierusparin etu- ja jälkijäsenen välissä (Jacobs & Garcia 2013: 578).

On kuitenkin huomioitava sekin, että tietämättömyyden ilmauksella epävarmennettavaa tietoa epävarmennetaan lähes poikkeuksetta myös muilla keinoin, ja tietämättö-

myyden ilmaus on vain yksi osa käytettyjen epävarmennuskeinojen palettia. Tästä säännöstä on aineistossani vain pari poikkeusta, yhtenä niistä esimerkki 20. Vertailemalla Beachin & Metzgerin (1997), Weatherallin (2011) ja Ihalaisen (2014) tutkimusten esimerkkeihin episteemisistä epävarmennuksista vaikuttaa siltä, että omassa aineistossani tietämättömyyden ilmauksen kanssa käytetään muita epävarmentavia episteemisiä merkitsimiä jonkin verran enemmän. Tämä voi hyvinkin selittyä ainakin osaksi tietämättömyyden ilmausten sijoittumisella vasta tarjotun tiedon perään.

Prince, Fraser ja Bosk (1982: 85–86) ovat nimittäneet suojuuksiksi (*shield*) sellaisia varauksia (*hedge*), joiden avulla puhuja alentaa sitoutumistaan tarjoamaansa tietoon. Suojala (1989: 119–120) onkin nimittänyt tietämättömyyden ilmausta erääksi suomen kielen ”fraasiksi”, jolla epävarmuutta osoitetaan. Pichler (2007: 179) taas muotoilee asian niin, että epävarmennettuaan vuoronsa puhuja kykenee ottamaan takaisin esittämänsä väitteen, mikäli se tulee haastetuksi. Kaikki nämä kuvaukset tuntuvat osuvilta myös oman aineistoni episteemisille epävarmennuksille.

4.2 Tietämättömyyden osoituksena käsky- tai väitelauseen jälkijäsenenä

Aineistoni sisältää seitsemän tapausta, joissa tietämättömyyden ilmaus ilmaisee puhtaasti tietämättömyyttä ja on responsiivinen johonkin toisen keskustelijan aiempaan vuoroon nähden, mutta sijaitsee muussa sekventiaalisessa asemassa kuin kysymyksen jälkijäsenenä: kolmesti etujäsenen on käsky-, neljästi väitelause. Näissä tässä alaluvussa käsittelemissäni tilanteissa oletus tietämättömyyden ilmausta käyttävän keskustelijan tietävyydestä tietyssä asiassa on tuotu ilmi jollakin muulla tavalla kuin esittämällä kysymys. Toisin sanoen: siinä missä kysymystapauksissa kysyjä yleensä asennoituu alemmalle episteemiselle tasolle kuin vastaaja ja vastaaja alentaa omaa oletettua episteemistä asennettaan tietämättömyyden ilmauksella, on muissa sekventiaalisissa ympäristöissä kyse siitä, että etujäsenellä keskustelija on pitänyt sekä itseään että vuoron kohdetta (jälkijäsenen kirjoittajaa) episteemiseltä asemaltaan tietävänä, mutta vastaanottaja purkaa oletuksen omasta tietävyydestään. Tietämättömyyden ilmaus sellaisenaan ei näissä tapauksissa riitä yksiselitteisesti tulkittavaksi jälkijäseneksi, vaan tarpeellista on myös eksplikoida, mihin tiedon puute tarkkaan ottaen kohdistuu; kysymystapauksissa tällaiselle eksplikoinnille ei ole tarvetta, sillä haettu tieto on tuotu yksiselitteisesti ilmi jo kysymyksessä. Näin ollen tämän luvun käsittelemissä tapauksissa *tietää*-verbi

saa aina objektin.

Esimerkissä 21 etujäsenenä on käskylause. Pentillä on tarve keskustella tietyn henkilön kanssa, mutta Pentti ei tiedä kyseisen henkilön nimimerkkiä. Siksi hän odottaa yhteydenottoa sen sijaan, että ottaisi itse yhteyttä. Henkilön nimimerkki, joka katkelman lopussa selviää, on vain tilanteessa jonkin sortin välikätenä toimivan Karin tiedossa. Kari kuitenkin ei tiedä, että Pentti ei tiedä kolmannen osapuolen nimimerkin olevan Arsi.

(21)

20:28 <+Kari> Pentti: se sano että se irggaa sun kans omalta koneeltaan

[poistettu 7 viestiä muiden välisiä keskusteluja sekä Karin keskustelua muiden kanssa]

20:31 <+Pentti> Kari: koskas se ottaa muhu yhteyttä?

[1 viesti poistettu]

20:31 <+Kari> Pentti: kysy siltä

[poistettu 5 viestiä muiden välisiä keskusteluja]

20:32 <+Pentti> Kari: No en tiä sen nimimerkkiä.

[poistettu 2 viestiä muiden välisiä keskusteluja]

20:32 <+Kari> Pentti: Arsi

Kehotuksellaan *kysy siltä* Kari olettaa, että Pentti kykenisi ottamaan Arsiin yhteyttä, mutta Pentti purkaa tämän presupposition tietävyydestään ja asennoituu henkilön nimimerkistä episteemisesti tietämättömäksi. Kari taas välikäden roolissaan saa yhteyden molempiin aiotun keskustelun osapuoliin ja raportoi näytteen ensimmäisessä viestissä Pentille Arsin aikeista ottaa Penttiin yhteyttä. Kuitenkin Kari myös olettaa Pentin tietävämmäksi kuin tämä todellisuudessa on, ja väärin mennyt oletus kanssakeskustelijan episteemisestä asemasta johtaa Pentin tietämättömyyden ilmauksen sisältävään vuoroon. Pelkkä *en tiä* olisi epäselvä vastaus ja saattaisi implikoida, että yhteydenotossa olisi jokin muu ongelma kuin se, ettei se ole teknisesti mahdollinen, joten tarpeellista on myös eksplikoida mihin tiedon puute kohdistuu: tämän Pentti tekee tietämättömyyden ilmaisevan lauseen objektina toimivalla lausekkeella *sen nimimerkkiä*.

No-partikkelilla aloittaminen kiellii vuoron odotuksenvastaisuudesta, osoittaa, että etujäsenen presuppositio on ollut virheellinen (Raevaara 1989: 156). Omassa aineistossani *no* ei ole kovin yleinen, mutta Ihalaisen tutkimuksen 42:sta tietämättömyyden ilmauksesta peräti yhdentoista edellä on partikkeli *no* (Ihalainen 2014: 27). Tässä tapauksessa *no* vahvistaa implikaatiota siitä, että Karin olisi pitänyt ymmärtää, ettei Pentti tiedä Arsin nimimerkkiä, sillä jos olisi tiennyt, olisi Pentti voinut ottaa häneen yhteyttä ilman keskustelua Karin kanssa. *No*-partikkeli osoittaakin paitsi alkavan, myös edeltävän vuoron odotuksenvastaisuutta, ja merkitsee sitä seuraavan asian – tässä

tapauksessa tietämättömyyden nimimerkistä – ikään kuin itsestään selväksi (Raevaara 1989: 159). Pentti tuo siis *no*-partikkelilla ilmi sitä, kuinka odottamaton käänne keskustelulle Karin kehoitus *kysy siltä* oli, ja Pentin vuoron voi tulkita jopa merkiksi turhautumisesta keskustelun ongelmalliseen etenemiseen ja Karin toteuttamiskelvottomaan kehoitukseen. Lihavoitu vuoro myös säilyttää vastuun ongelmasta Karin harteille. Vuoron disaffiliatiivista luonnetta korostaa se, että vaikka vuoro on toiminnoltaan preferoimaton, se on muodoltaan preferoitu, yksinkertainen ja tunnusmerkitön, eikä siis lievennä disaffiliatiivisuuttaan esimerkiksi lievennyksillä, selittelyillä tai tunneikoneilla (ks. Levinson 1983: 334–335; Heritage 1996: 263). Preferoimattomalle vuorolle ainut ominainen piirre vuorossa on aloittava partikkeli *no*, mutta tässä esimerkissä sekin ennemmin korostaa kuin lieventää vuoron disaffiliatiivisuutta.

Oleellista on, että Pentille on selvää, että Kari tietää puheena olevan henkilön nimimerkin. Pentin julkaistua lihavoidun vuoronsa tilanteessa vallitsee siis episteeminen epätasapaino, jossa vastaanottaja on huomattavasti kysyjää tietävämpi; tämä on tyypillinen piirre jälkijäsentä projisoivalle vuorolle (Stivers & Rossano 2012: 59), ja tiedon hakeminen onkin Pentin vuorossa oleellinen funktio. Lihavoitua vuoroa voi luonnehtia myös monitoimintoiseksi korjausaloitteeksi, sillä Pentti korjaa sillä Karin virheellisen oletuksen ja samalla implisiittisesti pyytää Karia kertomaan Arsin nimimerkin, minkä Kari seuraavassa vuorossaan tekeekin. Näin lihavoitu vuoro on onnistunut suorittamaan kysyvän funktionensa ilman kysyvää morfosyntaktista muotoa.

Seuraavassa esimerkissä etujäsen on jälleen käskylause. Keskustelua käydään Racing Pitch -autopelistä, jossa pelaaja ”ajaa” kilpa-autoa äännähtelemällä mikrofonin moottorin ääntä imitoiden. Tietämättömyyttä edeltävä alleviivattu vuoro on funktioltaan muistuttava – se olettaa kaksi kohdehenkilöä tietäviksi tietyn asian suhteen, mutta käykin ilmi, että toisen vastaanottajan kohdalla oletus on mennyt pieleen: Tomi on tietämätön, vaikka hänen on luultu olevan tietävä. Tietämättömyyden ilmauksen sisältävä vuoro on tietoa hakeva korjausaloite: ongelmakohta on deiktinen elementti *noi* (kuten oli myös esimerkissä 13).

(22)

00:01 < Erkki> "Racing Pitch sets you to be the engine for a racing car! You must use a microphone to mimic the engine sound, which the game will listen and set you blazing forward accordingly."

[poistettu 1 toisen keskustelijan viesti]

00:01 < Erkki> Mitäköhän tuon keksijä on vetänyt? ;)

[poistettu 8 muiden keskustelijoiden viestiä]

00:02 < Tomi> hulluista peli-ideoista toi on hulluin :P

00:03 < Lauri> hoho
00:03 < Lauri> :D
00:03 < Lauri> örisin niin kovaa et moottori hajos
00:03 < Jooseppi> Erkki, Tomi, muistakaa mitä noi jätkät on aiemmin tehneet :D
00:03 < Hugo> :)
00:03 < Erkki> Jooseppi: Jep :P
00:03 <+Kari> eiks moottorit yleensä örise niin kovaa että ihmiset hajoilee
00:03 < Armas> Hmm, olin nukahtanut.
00:03 < Tomi> Jooseppi: Emmä tiää mistä jätkistä on kyse?
00:04 < Jooseppi> Tomi: tAAt, porras-/rekkaturvat

Erkki ja Tomi arvioivat peliä idealtaan hulluksi, ja nimimerkki Jooseppi kehottaa heitä muistamaan mitä ”noi jätkät” eli pelintekijäryhmä tAAt on aiemmin tehnyt. Joosepin vuoro sisältää oletuksen siitä, että kohdehenkilöt Erkki ja Tomi tietävät tAAtin aiemmista tekemisistä. Erkki kuittaakin Joosepin vuoron *Jep*-toteamuksella, jolla hän implikoi tietävänsä mitä tAAt on aiemmin tehnyt ja myös, että tekijöiden aiempiin tekemisiin nähden Racing Pitchin ”hulluus” on ehkä helpommin ymmärrettävissä.

Sen sijaan Tomi alentaa oman episteemisen asenteensa tietämättömäksi tiedosta, jonka suhteen Jooseppi on pitänyt häntä tietävänä. Vuoro *Jooseppi: Emmä tiää mistä jätkistä on kyse?* on ymmärrettävissä kahdella tapaa: joko niin, että Tomi ei tiedä, ketkä Racing Pitch -pelin ovat tehneet tai niin, että hän kyllä tietää tekijöiksi tAAt-nimisen ryhmän, mutta ei tiedä tekijöiden aiemmista tekemisistä, joiden Jooseppi on aiemmin implikoinut jollain tapaa selittävän Racing Pitchin erikoisuutta. Pelkän tietämättömyyden ilmaisemisen sijaan Tomin vuoro on myös tietoa hakeva, mitä hän korostaa paraverbaalisella keinolla, vuoronsa loppuun sijoittamallaan kysymysmerkillä: väitelauseen syntaktisesta muodosta huolimatta vuoro on funktioltaan tietämättömyyden ilmaisun lisäksi myös kysymys. Jooseppi vastaakin seuraavassa vuorossaan molempiin tulkintoihin: pelin on tehnyt pelintekijäryhmä nimeltä tAAt, jonka aiempiin meriitteihin lukeutuvat suosiota keränneet, hyvin väkivaltaiset ja omaperäiset pelit Porrasturvat ja Rekkaturvat, joissa pelihahmoa runnotaan alas portaita tai rekan eteen tavoitteena tuottaa sille mahdollisimman paljon vahinkoa. Tomi ei reagoi tähän näytteen viimeiseen vuoroon mitenkään, vaan palaa keskusteluun vasta kuuden minuutin kuluttua toisen aiheen parissa.

Tietämättömyyden ilmauksen käyttö muistuttaa tässä tapauksessa viron (*ei tea* -alkuista kysymystä (ks. Keevallik 2006). (*Ei tea* on virossa käytössä oleva, persoonaa ilmaisematon tapa aloittaa ihmettelyä esittävä kysymys; Keevallikin mukaan paras mahdollinen käännös englantiin on *I wonder* (mas. 178). Suomessa taas jo ilmisubjektiton *en tiää* ilmaisee persoonan, ja tässä esimerkissä käytetty variantti on ilmisubjektii-

linen *emmä tiiä*. Silti kyseessä on rakenteeltaan samankaltainen väitelause, jolla selvästi on kysyvä funktio. Omassa aineistossani on kuitenkin vain muutama tapaus, jossa tietämättömyyden ilmaus on aloittamassa kysymykseksi tulkittavaa vuoroa; tämä on ainut kerta, kun tietämättömyyden ilmauksen aloittava vuoro päättyy kysymysmerkkiin. Kovin yleinen tällainen kysymysmuotti ei siis näytä suomessa aineistoni perusteella olevan.

Edellä esitetyt kaksi esimerkkiä ovat tapauksia, joissa tietämättömyyden ilmauksen kirjoittajalta on voitu odottaakin jonkinlaista responsia; tätä kuvastaa myös se, että esimerkin 22 toinen kohdehenkilö Erkki tuottaa myös responsin, vaikka se sisältääkin vain puhuttelun, hyväksyvän dialogipartikkelin *Jep* ja tunneikonin. Esimerkissä 21 edeltävä vuoro taas oli toiminnoltaan käsky tai kehotus, jollaiseen voi myös pitää normin mukaisena jonkinlaisen jälkijäsenen tuottamista. Valtaosassa tämän luvun käsittelemistä tapauksista edeltävä vuoro onkin sellainen, johon voi odottaa jonkinlaista responsia.

Toisenlaisesta tilanteesta esitän seuraavaksi esimerkin 23, jossa pohditaan osallistumista tapahtumahetken ylihuomisena järjestettävään ”putkismiittiin” eli #ohjelmointiputka-kanavan keskustelijoiden tapaamiseen. Tällä kertaa etujäsenenä on väitelause *joo varmaan* ('joo varmaan näät mut siellä'), jossa partikkelivastaus jättää toistamatta kysymyksen sisältämää ainesta (ks. ISK § 1201). Semanttisesti vastauksen voi kuitenkin rinnastaa väitelauseeseen: se sisältää proposition tapaamisesta (ks. ISK § 887).

(23)

16:00 < Santeri> omg ylihuomenna putkismiitti :o

16:01 < Heikki> Santeri: Näänkö mä sut siellä :o?

16:01 <+Mikko> Santeri: <3

16:01 < Santeri> Heikki: joo varmaan

16:01 < Santeri> Mikko: <3

16:01 -!- Roope has joined #ohjelmointiputka

16:01 < Heikki> Santeri: Älä oo niin varma :o.

16:01 < Heikki> Emmä tiiä tuunks.

16:01 < Santeri> :o

Santeri aloittaa topiikin putkismiitistä, ja Heikki utelee, näkisikö hän Santerin siellä. Heikin vuoroon voi nähdä sisältyvän oletuksen siitä, että hän itse olisi tulossa paikalle; jos hän ei olisi tulossa, hänen ja Santerin näkeminen ei olisi kiinni Santerista, vaan jo Heikin saapumattomuus varmistaisi, etteivät nämä kaksi keskustelijaa tapaisi miitissä toisiaan. Santeri vastaa *joo varmaan*, jossa todennäköisyyttä ilmaiseva modaalipartikkeli *varmaan* hieman epävarmentaa tapaamista, mutta pitää sitä silti todennäköisenä

(ISK § 1606). Kysymyksen ja vastauksen muodostama vieruspari on valmistunut, eikä Santerin vuoron jälkeen voi pitää oletettavana, että Heikki vielä kirjoittaisi siihen responssin. Hän kuitenkin tekee niin, ja vieruspari saa kaksi vuoroa käsittävän jälkilaajenuksen: *Älä oo niin varma :o* alentaa tapaamisen todennäköisyyttä, ja seuraava viesti *Emmä tiä tuunks.* selittää epävarmuuden: Heikki ei aiemmin luomastaan olettamuksesta poiketen olekaan varma, onko itse tulossa miittiin. Tilanteessa voi olla myös jonkinlaista vaikeasti spesifioitavaa leikillisyyttä tai humoristisuutta: molemmat keskustelijat käyttävät moneen otteeseen *:o*-tunneikon, ja leikillinen implikaatio syntyy myös lihavoidusta vuorosta, jossa Heikki purkaa itse luomansa oletuksen miittiin tulemisestaan.

Heikin vuoron jälkimmäisessä viestissä liikutaan responsiivisuuden ja ei-responsiivisuuden rajamailla. Vuoron ensimmäinen viesti on selvästi responsiivinen: siihen on merkitty viestin kohde ja se jatkaa kohteen edellisen vuoron aloittamaa tapaamisen todennäköisyyden arviointia. Toisen viestin voi nähdä ensimmäisen ei-responsiiviseksi lisäinformaatioksi. Kuitenkin toisessa viestissä – kuten aiemmissakin tämän alaluvun esimerkeissä – on kyse myös edellisen viestin sisältämän oletuksen purkamisesta. Oletus on Heikin saapuminen miittiin; Heikki on itse luonut tämän oletuksen näytteen ensimmäisessä viestissään, ja se sisältyy myös Santerin viestiin *Heikki: joo varmaan.* Heikki haluaa purkaa Santerin viestiin sisältyvän oletuksen: Heikki ei tiedä, tuleeko tapaamiseen. Epätyypillistä esimerkissä on siis tietämättömyyden ilmausta edeltävän vuoron responssia kaipaamattoman luonteen lisäksi se, että oletus tietämättömyyden ilmaisijan tiedosta on alun perin lähtöisin häneltä itseltään, ei toiselta kirjoittajalta. Santeri reagoikin tietämättömyyden ilmauksen sisältävään vuoroon ihmettelevällä tunneikonilla *:o*, jonka voi tulkita ilmentävän hämmästyksi siihen, että Heikki on purkanut itse luomansa oletuksen.

Seitsemästä tämän luvun käsittelemästä tapauksesta viidessä käytetty tietämättömyyden ilmauksen variantti on *emmä tiä*. Koska olen rajannut luvun selvästi responsiivisina toimiviin vuoroihin, joissa oletus tiedosta kohdistuu nimenomaan tiettyyn keskustelijaan, onkin oletettavaa, että ilmisubjektiton *en tiä* ei yleensä esiinny tällaisissa yhteyksissä; variantti *emmä tiä* osoittaa pronomiinillaan, että oletus tiedosta kohdistuu juuri kirjoittajaan itseensä, ja pronomini toimii siten eräänlaisena sidoselementtinä edeltävään kontekstiin. Esimerkissä 21 käytetty variantti on epätyypillisesti *en tiä*, mutta sidosteisuutta ja responsiivisuutta tuovat vuoroon ilmipantu kohdekeskustelijan nimimerkki sekä *no*-partikkeli. Myöskään *emt* ei vaikuta olevan suosittu vaihtoehto

tällaisissa tapauksissa, mihin on syynä se, että tietämättömyyden kohteen eksplikointi johtaa kirjoittajan käyttämään *tietää*-verbiä transitiivisena, jolloin näyttää aineistoni perusteella olevan yleisempää kirjoittaa *tietää*-verbi sellaisenaan eikä vain viitata siihen *emt*-lyhenteen *t*-kirjaimella. Kolmestakymmenestä *emt*-esimerkistä *tietää*-predikaatti saa objektin vain kuudessa (yksi näistä on esimerkki 29), kun taas *emmä tiiä* saa objektitydennyksen aineistossani 12 tapauksessa ja *en tiiä* 15:ssä. Yhteensä transitiivisia on siis 33 tapusta eli noin 37 prosenttia aineistosta. Ihalaisen tutkimuksessa (2014: 42) vastaava prosenttilukema on vain noin 21.

4.3 Initiatiiviset tietämättömyyden ilmaukset

Initiatiivisina olen pitänyt tapauksia, joissa tietämättömyyden ilmaisija ei pura kysymyksellä tai muulla etujäsenellä ilmaistua oletusta tiedosta, vaan sen sijaan kirjoittaja itse tuo keskusteluun uutena tietona tiedon tietämättömydestään. Tällöin hän pitää tietoa tietämättömydestään syystä tai toisesta keskustelun kannalta relevanttina. Vaikka itse tietämättömyyden ilmaus ei siis ole responsiivinen, sijoittuu se tällaisissakin tapauksissa yleensä vuoroihin, jotka ovat responsiivisia johonkin aiempaan vuoroon nähden (ks. Tuppurainen 1991: 97; Hakulinen 2012: 23). Mahdollista on kuitenkin myös tietämättömyyden ilmauksen sijoittuminen sekvenssissä ensimmäiseen positioon, jolloin koko vuoro on initiatiivinen.

Initiatiivisille tapauksille on luonteenomaista tietämättömyyden kohteen spesifioiminen; toisin kuin responsiivisille tietämättömyyden ilmauksille on tyypillistä, tietämättömyyden kohde ei initiatiivisissa tapauksissa ole pääteltävissä edeltävästä kontekstista. Yleisesti ottaen sivulauseet tietämättömyyden objekteina ovat aineistossani verrattain harvinaisia, mutta tämän alaluvun tapauksissa päinvastoin hyvin yleisiä.

Aineistoni 90 tapauksesta on initiatiivisia 19, joista 13:ssa käytetty tietämättömyyden variantti on *en tiiä* – sekä *emt* että *emmä tiiä* taas esiintyvät kolmesti. Variantista *en tiiä* puuttuu kahden muun variantin ilmisubjektin tyypillisesti korostama responsiivisuuden, nimenomaan itselle langetetun vastaus- ja tietämisvelvollisuuden ilmituova elementti, joten *en tiiän* runsas esiintyminen initiatiivisissa tapauksissa on intuition mukaista. Kuitenkin kaikki suomen kielen kieltoverbialkuiset tietämättömyyden ilmaukset ovat pronominalkuisia useammin responsiivisia (Laury & Helasvuo 2016: 83), joten koska omassa aineistossani on vain kieltoalkuisia variantteja, on oletettavaa,

että initiatiivisten tietämättömyyden ilmausten osuus on aineistossani pienempi kuin suomen kielen tietämättömyyden ilmauksissa ylipäättään. Lauryn ja Helasvuon aineiston 39 kieltoverbialkuisesta tietämättömyyden ilmauksesta 22 oli responsiivisia (mp.), kun taas 23 pronomiinalkuisesta responsiivisia oli vain seitsemän (mas. 87).

Initiatiivisille tietämättömyyden ilmauksille on yhteistä ja edellisiin lukuihin nähden poikkeavaa, että aloite tietämättömyyden ilmaisuun tulee kirjoittajalta itseltään – hän pitää tietämättömyyttään käsillä olevan puheenaiheen kannalta relevanttina informaationa, eikä initiatiivinen tietämättömyyden ilmaus siksi olekaan koskaan ko. puheenaihetta välttelevä tai tiedon tärkeyttä vähättelevä. Usein tieto, jonka suhteen kirjoittaja ilmaisee tietämättömyytensä, on sellainen, jota hän vaikuttaa aavistelevan jonkun toisen kirjoittajan seuraavaksi kysyvän, ja ilmaisemalla tietämättömyyden oma-aloitteisesti kirjoittaja ikään kuin vastaa kysymykseen ennen kuin sitä on edes ehditty esittää. Tällainen tilanne on myös esimerkissä 24, jossa Eino tuo keskusteluun ensin linkin live-kuvamateriaaliin ja lisää perään uudessa viestissä, ettei tiedä, millä laitteilla live-kuva toteutetaan.⁷

(24)

23:00 <+Eino> Kari: <http://xxxxxxxxxxx.xxx.fi/xxxxxx/Venus.php> Jos Turussa paistaa aurinko aamulla, tonne tulee livekuvaa.

23:00 < title> Title: 'MediaPlayer'

23:00 <+Eino> En tiää vielä, että millä vehkeillä.

[poistettu 11 viestiä toista topiikkia käsitteleviä muiden keskusteluja sekä Einon keskustelua muiden kanssa]

23:05 <+Kari> Eino: je

Kukaan ei ole ehtinyt kysymään tai muulla tavalla olettamaan Einon tietävän, millaisella kalustolla hän aikoo kuvamateriaalinsa tuottaa, joten Eino vaikuttaa itse pitävän *en tiää*-alkuisen viestinsä tarjoamaa informaatiota relevanttina. Kyse on Einolle tyypin 1 tiedosta – hän on oletettavasti ainut keskustelija, jolla on episteeminen pääsy tietoon hänen käyttämistään ”vehkeistä” – joten tietämättömyyden ilmauksella ei ole tässä tapauksessa myöskään tietoa hakevaa funktiota. *Vielä* implikoi, että vaikka Einolla ei nyt ole tietoa, hänellä tulee myöhemmin mahdollisesti olemaan.

Ilmaistu tietämättömyys ei siis ole responsiivista mihinkään aiempaan keskustelussa esiintyneeseen nähden – tietämättömyyden ilmaisevan viestin voi nähdä jatkona

⁷ Välissä olevan vuoron ”kirjoittaja”, nimimerkki title on botti eli ohjelma (tarkemmin ks.

<http://fi.wikipedia.org/wiki/IRC-botti>), joka on ohjelmoitu automaattisesti kertomaan esimerkissä nähdyn vuoron muotoisella viestillä internet-sivun nimi välittömästi aina, kun kanavan keskustelussa esiintyy jokin www-sivun osoite.

Einon edellisen viestin aloittamalle vuorolle tai uutena vuorona, joka liittyy edelliseen ja yrittää saada aiheesta keskustelua aikaan.⁸ Einon ensimmäinen näytteessä näkyvä viesti on suunnattu Karille, jonka kanssa Eino on puolisen tuntia aiemmin keskustellut Venuksen seuraavana aamuna tapahtuvasta siirtymisestä pois auringon kiekon edestä. Viesti on siis jatko tai uusi aloitus vanhalle, puoli tuntia aiemmin päättyneelle topiikille, mutta mihinkään yksittäiseen vuoroon nähden se ei ole responsiivinen. Samalla Einon kaksi viestiä sisältävää vuoroa voi luonnehtia myös vierusparin etujäseneksi, ilmoitukseksi, johon Kari näkee tarpeelliseksi tuottaa tiedon vastaanottamista merkitsevän jälkijäsenen dialogipartikkelilla *je*.

Initiatiivinen *en tiiä* -esiintymä on myös esimerkissä 25, jossa Lenni tarjoaa ensin responssin Juhon aiempaan vuoroon ja jatkaa sivulauseessa itse topiikkiin tuomallaan tiedolla, jonka suhteen hän kertoo olevansa tietämätön. Tässä esimerkissä tietämättömyyden ilmauksen sisältävä vuoro kantaa myös kalastelevaa funktiota, jota esiintyy muutamissa aineistoni initiatiivisissa tapauksissa. Itse tietämättömyyden ilmaus sen sijaan ilmaisee kirjoittajansa tietämättömän episteemisen aseman hyvin satunnaisen oloisesta tiedosta, jota toinen keskustelija ei häneltä kaikella todennäköisyydellä olisi ollut kysymässä. Lihavoitu vuoro on siis responsiivinen, mutta tietämättömyyden ilmauksen sisältävä arvelu initiatiivinen.

(25)

01:43 < Juho> en uskalla mennä nukkuu.

01:48 < Lenni> jaa mikset?

01:48 < Juho> En tiedä.

01:48 < Juho> Joku pelottaa.

01:49 -!- Okko has joined #ohjelmointiputka

01:49 < Lenni> sua pelottaa se ku en tiiä miten xzibit kirjoitetaan oikein

01:50 -!- Okko^ has quit [Connection timed out]

01:52 < Juho> Jaa-a

[13 minuuttia hiljaisuutta]

Tässä esimerkissä kiinnostuksemme kohteena on Lennin tietämättömyyden ilmaiseva vuoro. Hän tuo keskusteluun uutena tietona episteemisen asemansa suhteessa tietoon rap-artisti Xzibitin kirjoitusasusta. Juho on aiemmin jälkijäsenessään Lennin kysymyksen kertonut – enemmän tai vähemmän vakavissaan – pelostaan mennä nukkumaan ja tietämättömyydestään sen syyhyn: pelon aiheuttajaa hän kuvaa indefiniittipronominilla

⁸ Viestiksi tai vuoroksi määrittämistä vaikeuttaa tässä kohden se, että aineistossani viestien lähetysajat näkyvät vain minuuttien tarkkuudella: sillä on suuri ero, julkaiseeko Eino jälkimmäisen viestinsä esimerkiksi viisi vai 59 sekuntia edellisen jälkeen.

joku. Lenni tarjoaa vierusparia laajentavassa kolmannen position vuorossaan asiaan leikillisen ehdotuksensa, ja hänen vuoronsa on siten relevantti meneillään olevassa topiikissa. Juhoa pelottava asia on kuitenkin tieto, joka on Lennille tyyppiä 2 ja Juholle tyyppiä 1, joten korkein auktoriteetti tietoon on Juholla. Lennin tietämättömyyden ilmauksen sisältävää vuoroa voikin luonnehtia kalasteluksi (*fishing*): keskustelija esittää vastaanottajalle tyyppiä 1 olevan väitteen, jolla pyrkii saamaan hänet kertomaan tiedon, jota puhujalla itsellään ei ole (Pomerantz 1980: 188). Kalastelumekanismi ei tässä kuitenkaan toimi, sillä Juho vastaa epäsuoraan tiedonhakuun vain pohtivalla dialogi-partikkelilla *jaa-a*. Itse tietämättömyyden ilmaus esiintyy tässä lähinnä sattumalta: esimerkiksi vuoro *sua pelottaa se ku tiien miten xzibit kirjoitetaan oikein* olisi funktioltaan aivan samanlainen kuin nyt käytetty tietämättömyyden ilmauksen sisältävä vuoro. Vuoro ei sisällä tietoa, josta olisi Juhon aloitteesta ollut odotettavaa ruveta seuraavaksi keskustelemaan, eikä myöskään sen tulkinta tietoa Xzibitin kirjoitusasusta hakevaksi ole uskottava (etenkään, kun Lenni kirjoittaa Xzibitin oikein). Kyse vaikuttaisi siis olevan jonkin sortin vitsistä.

Tyypillistä initiatiivisen tietämättömyyden ilmauksen sisältäville vuoroille on edellisen esimerkin tapaan se, että mahdollinen responsiivinen elementti on viestin alussa ja initiatiivinen tietämättömyyden ilmaus sen perässä. Usein vuoro alkaa responsilla johonkin aiempaan viestiin ja jatkuu lisäinformaatiolla, jossa kirjoittaja tuo ilmi tietämättömyytensä jonkin kysymyksen kannalta relevantin asian suhteen, kuten esimerkissä 26.

(26)

16:25 < Kalle> tuosta linkedin vuodosta, julkasko se heebo sitä hashilistaa vai sanooko se vaa?
[poistettu 3 riviä muiden välisiä keskusteluja]

16:29 < Väinö> Kalle: ainaki hashilista on julkastu, en tiä onko vastaavia tunnuksia tms.

16:29 < Nestori> O_____O

16:29 < Väinö> voi olla että hyökkääjä tietysti tietää ne

16:29 < Väinö> sha1 hashattuja ovat ja kuulemma ilman salttia

16:29 < Väinö> mun salasanaa ei listasta löytynyt

16:29 < Väinö> tai hashia

Kalle kyselee näytteen ensimmäisessä vuorossa, onko puheena ollut henkilö todella julkaissut ”hashilistan” (eli listan tiivistetyistä salasanoista LinkedIn-yhteisöpalveluun) vai väittääkö hän vain tehneensä niin. Väinö vahvistaa, että lista on julkaistu, ja passiivimuodon *on julkastu* tuottama implikaatio lienee, että sen on julkaissut juuri Kallen tarkoittama henkilö. Rinnakkaisessa päälauseessa Väinö tuo kuitenkin ilmi tietämättömyy-

tensä sen suhteen, onko salasanatiivistelistaa vastaavia tunnuksia julkaistu. Vastaus Kallen disjunkttiiviseen vaihtoehtokysymykseen on siis Väinön vastauksen ensimmäisessä lauseessa ja tietämättömyyden ilmauksen sisältävä lisäinformaatio toisessa – Kalle ei ole kysynyt, onko listaa tunnuksista julkaistu, mutta Väinö pitää sitäkin tietoa topiikin kannalta oleellisena ja jatkaakin vuoroaan vielä peräti neljällä uudella, lisäinformaatiota sisältävällä viestillä. Väinö tarjoaa siis tietämättömyyden ilmauksellaan vastauksen kysymykseen, jonka esittämistä hän olisi pitänyt relevanttina, jos olisi vastannut Kallen kysymykseen vain *ainaki hashilista on julkastu*.

Yleensä tietämättömyys – ja yleisemmin kielto – koskee jotakin edeltävässä kontekstissa todella ilmi tullutta asiaa, mutta tässä tapauksessa kyse on siis toisesta mahdollisuudesta, ”ajateltavissa olevasta dialogista” (Savijärvi 2001: 79). Kyse ei ole minkään esitetyn implikaation kieltämisestä, jollaisen on tyypillistä esiintyä heti vuoron alussa (Hakulinen 2012: 41), vaan lisätiedon tarjoamisesta Kallen keskusteluun tuomasta temasta, LinkedIn-vuodosta.

Päinvastainenkin järjestys on kuitenkin mahdollinen: lisäinformaatio voi sijaita vuorossa myös responsiivisen elementin edellä. Tällöin liikutaan rajamailla sen suhteen, onko tietämättömyyden ilmauksen sisältävä lause responsiivinen vai ei. Kysymyksen sisältävä vuoro on seuraavassa esimerkissä 27 alleviivattu; sen ja responsin väliin mahtuu yhteensä viisi muuta vuoroa, joista neljä kuuluu samaan topiikkiin kuin kysymys–vastaus-vieruspari. Keskustelua on käyty monen keskustelijan kesken näppäimistön Windows-näppäimestä, etenkin sen sijainnista näppäimistöllä. Ennen näytteen alkua Jarno on ilmoittanut, ettei hänen näppäimistöllään kyseistä näppäintä ole, ja Kari käy epäilemään, tietääkö Jarno edes, mikä Windows-näppäin on. Tämän jälkeen seuraa näytteen ensimmäinen viesti, jossa Jarno kysyy Karilta varmistuksen käsitykselleen Windows-näppäimen sijainnista.

(27)

00:03 < Jarno> Kari: eikös se ollut altin ja avaruusbaarin välissä?

00:03 < Timo> Reino: olenko mielestäsi ärsyttävä?

00:03 < Kalevi> mulla altti menis päällekkäin irrsijuttujen kanssa pahasti :<

00:03 <+Eetu> entäs windowsin valikkonappi tai toinen windowsnappi

00:03 < Mikael> Ite en kyl taida alttii juuri minkaan softan kans kayttaa

00:03 <+Eino> Mä käytän windowsin valikkonappia Windowsissa välillä.

00:03 <+Kari> Jarno: en tiää "täysikokosista" näppiksistä mut mun läppäriä näppiksessä se on altin vasemmalla puolella

00:03 <@Seppo> Tolla valikkonapilla kyl en oikeen tee mitään

00:03 < Roope> itse joskus askartelin vielä vanhoina hyvinä AmaroK 1.3.4:n aikoina AmaroK-napit näppikseen

Jarnon käsitys on, että näppäin sijaitsisi alt-näppäimen ja ”avaruusbaarin” eli välilyöntinäppäimen (engl. *space bar*) välissä. Kari kuitenkin ilmaisee vastauksessaan, että hänen näppäimistöllään Windows-näppäin sijaitsee Jarnon käsityksestä poiketen altin vasemmalla puolella. Kari tuo ilmi myös, että toisen tyyppisessä, ”täysikokoisessa” näppäimistössä – joka ehkä vastaa enemmän näppäimistön prototyyppiä kuin Karin omistaman kannettavan tietokoneen näppäimistö – Windows-näppäin saattaa sijaita eri paikassa. Karin vuoro siis sisältää suoran vastauksen Jarnon kysymykseen (*se on altin vasemmalla puolella*), mutta vastausta edeltää lisäinformaatio. Lisäinformaatio on oleellinen kysymyksen kannalta: Kari ei tiedä, onko täysikokoisissa näppäimistöissä Windows-näppäin samassa paikassa kuin hänen näppäimistöissään, ja vastauksen aloittaminen informaatiolla Windows-näppäimen sijainnista täysikokoisella näppäimistöillä saattaa implikoida Karin tulkinneen Jarnon kysymyksen hakevan tietoa juuri näppäimen sijainnista täysikokoisella näppäimistöillä.

Tapauksissa, jotka olen luokitellut tietämättömyyden ilmauksiksi vastauksena kysymykseen, on tietämättömyyden ilmaus aina edeltänyt mahdollista laajennusta. Episteemisissä epävarmuuksissa tietämättömyyden ilmaus on yleensä vasta vastaus ehdokkaan jäljessä, mutta tässä esimerkissä tietämättömyyden ilmaus ei ole yksin rakenneyksikön muodostava, kieliopillistunut epävarmuus, vaan tietämättömyyden kohde eksplikoidaan: ”täysikokosista” näppäimistöistä. Karin tarjoama tieto ei siis ole epävarmaa eikä hän lihavoidun vuoronsa päälauseella epävarmuutta sivulausetta – sen sijaan hän osoittaa olevansa epävarma siitä, onko sivulauseessa esitetty tieto juuri se, jota kysyjä hakee. Tässä on hiuksenhieno ero esimerkkiin 11, jossa juuri Kari ei silloinkaan ollut epävarma itse asiasta, vaan siitä, kuinka ilmaisisi sen.

Esimerkissä 27 vastaanottajalla on vastaus kysymykseen, mutta hän pitää lisäinformaatiota niin oleellisena, että sijoittaa sen itse vastauksen edelle. Lisäinformaatiolla ja itse vastauksen lokeroinnilla vain omaa läppärimäistä näppäimistöä käsitteleväksi on myös vastauksen yleispätevyyttä epävarmuusfunktioksi – ja Jarnon kysymys on hakenut juuri yleispätevää tietoa Windows-näppäimen sijainnista. Näin ollen on mahdollista tulkita tilanne myös niin, että varsinainen vastaus on Karin vastausviestin päälause *en tiää ”täysikokosista” näppäimistöistä* ja suoran vastausehdokkaan tarjoava sivulause *mut mun läppärimäisessä se on altin vasemmalla puolella* on vain vastausta täydentävä lisäinformaatio, ”tapaustutkimus” yhdestä tietystä, tyyppiltään ei ehkä kaikkein yleisimmästä näppäimistöistä.

Kolmessa edellisessä esimerkissä tietämättömyyden sisältävä viesti on ollut tulkittavissa responsiiviseksi. Niiden kaltaisissa tapauksissa tietämättömyyden ilmauksen sisältävä ei-responsiivinen rakenneyksikkö on tyypillisesti tiiviimmässä suhteessa responsiiviseen elementtiin kuin silloin, kun rakenneyksiköt sijaitsevat eri viesteissä. Esimerkiksi esimerkissä 24 tietämättömyyden ilmaissut viesti ei ollut informaatioarvoltaan viestin kirjoittajan aiemmin vuorossaan luomiin odotuksiin nähden niin oleellinen kuin esimerkeissä 25–27, joten sen ei ollut välttämätöntä sijaita samassa viestissä responsiivisen rakenneyksikön kanssa.

Joskus koko tietämättömyyden sisältävä vuoro ei ole responsiivinen mihinkään aiempaan vuoroon nähden, vaan aloittaa uutta topiikkaa. Tällaisia tilanteita, joissa tietämättömyyden ilmaus sijaitsee ensimmäisessä positiossa, on aineistossani muutamia. Niistä eräs on esimerkki 28.

(28)

[3 minuuttia hiljaisuutta]

20:11 <@Antero_> **emmä tiää kiinnotsaako ketään.. mut leikin tuossa kameralla pari päivää sitten.. paska kuvaaja ja paska kamera mut.. ;)**

20:11 <@Antero_> http://flickr.com/photo_zoom.gne?id=xxxxxxxxx&size=o

20:11 <@Antero_> http://flickr.com/photo_zoom.gne?id=yyyyyyyyy&size=o

20:11 <Matias> sama sa kameralle, mutta jos kuvaaja on paska nii sitä ei tulosta ei kestä kukaan

20:11 <@Antero_> http://flickr.com/photo_zoom.gne?id=zzzzzzzzzz&size=o

20:11 <@Antero_> ja kuvasta vastuussa oleva tunari =)

20:11 <Matias> aika huikeeta, mieki haluan batmaniksi

20:11 <Matias> onko jo vilposta leikkiä leijaa?

20:12 <@Antero_> on =)

20:12 <@Antero_> +1 C oli lämmintä tuolla + viima ;)

20:12 <Matias> jes

20:12 <@Antero_> (1500 m)

20:13 <Matias> jahas esterii lupaa

20:13 <Matias> pirun syksy, alkaa jo rassata vaikkei ole kunnolla alkanutkaan :)

20:13 <@Antero_> >:(

20:14 <@Onni^> ihan hienoja maisemia kyllä :)

20:15 <@Antero_> ;)

20:15 <Matias> järkkärin käyttö tuolla vois olla suht tuskasta :)

20:16 <Matias> villi veikkaus

Tässä esimerkissä edeltävä keskustelu on tauonnut muutamaa minuuttia aiemmin, kun Antero aloittaa uuden topiikin pari päivää aiemmin ottamistaan valokuvista. Hän aloittaa vuoron ja samalla topiikin tietämättömyyden ilmauksella: *emmä tiää kiinnotsaako ketään*. Tietämättömyyden ilmaus on luonteeltaan Anteron itsensä aloittamaa puheaihetta vähättelevä, mutta kuitenkin kyse on myös kirjaimellisesti tulkittavasta tiedonpuutteesta: Antero ei tiedä, kiinnostavatko hänen valokuvansa muita. Parin valokuvan linkittäminen ilman, että kukaan on niitä pyytännyt, ei välttämättä itsestään selvästi ole

muiden keskustelijoiden kannalta kiinnostavaa etenkin, kun ainakaan kuvaaja itse ei näytä arvostavan sen paremmin itseään valokuvaajana kuin käyttämäänsä laitteistoaan. Niinpä Antero pitää relevanttina tuoda ilmi, ettei oletta muiden olevan valtavan kiinnostuneita valokuvistaan. Toisin sanoen hän alentaa etukäteen valokuviansa kerrottavuutta, niiden arvoa muiden kannalta. Kuitenkin 1 500 metrin korkeudesta otetut valokuvat saavatkin positiivisen vastaanoton ja herättävät kiinnostusta muissa keskustelijoissa. Tietämättömyyden ilmauksella tehty kerrottavuuden alennus näyttää siis olleen merkki siitä, että Antero itse on asemoinut näkemyksensä valokuviansa kiinnostavuudesta alemmaksi kuin mikä niiden kiinnostavuus osoittautuu muiden silmissä olevan. Itsekriittiseen, tässä esimerkissä omien valokuvien arvoa vähättelevään vuoroon onkin preferoitua tarjota erimielinen responsi (esim. Pomerantz 1984; Heritage 1996: 265). Katkelman aloittavan Anteron vuoron *mut* ei toimi tässä konnektorina mihinkään edeltävään vuoroon (vrt. Sorjonen 1989), vaan kontrastoi sen sijaan vuoron aloittimen, joka laskee tulevan kerrottavuutta, ja varsinaisen sisällön.

Esitän tämän alaluvun lopuksi vielä esimerkin variantin *emt* käytöstä transitiivisena. Kuudesta transitiivisesta *emt*-tapauksesta jokaisessa *tietää*-predikaatti saa objektikseen alisteisen kysymyslauseen. Yhdessä tapauksessa sivulause alkaa relatiivipronominilla *mistä* ja yhdessä vuoro on kokonaisuudessaan *nii emt superahtaas kämpäs sit*, jossa *tietää*-verbin objekti on kirjoittamatta jätetyn kysymyssanan *miten* tai *kuinka* aloittama alisteinen kysymyslause; viesti on merkitykseltään 'en tiedä miten sitten superahtaassa kämpässä'. Neljässä muussa tapauksessa kysymyslause alkaa *olla*-verbin ja kysymysliitteen *-ko* yhdistelmällä *onks* tai *onko* – näistä yksi on esimerkki 29.

(29)

15:58 < Juha> sanokaas joku kiva nettiradiovirta jota kuunnella säätäessä

15:58 <+Tuomas> <http://scfire-chi01-2.stream.aol.com:80/stream/1040>

15:59 <+Tuomas> tai Eetun

15:59 <+Tuomas> emt onks se päällä

Juha pyytää kanssakeskustelijoita suosittelemaan hänelle nettiradioita. Tuomas vastaa ensin linkillä yhteen radioon ja jatkaa sitten seuraavassa viestissään, että myös keskustelukanavalla pyörivän Eetun pitämä radio voisi tulla kysymykseen. Tuomas jatkaa vuoroaan vielä kolmannella viestillä *emt onks se päällä*, jossa alisteisen kysymyslauseen pronominisubjekti *se* viittaa todennäköisesti edellisessä viestissä puheeksi otettuun Eetun nettiradioon. Kukaan toinen keskustelija ei siis ole kirjoittanut julki

kysymystä tai muulla tavoin oletanut Tuomaksen tietävän, onko Eetun radio juuri nyt päällä, vaan Tuomas itse pitää tietoa topiikissa relevanttina ja tuo tiedon oma-aloitteisesti ilmi – kyse on tyypillisestä initiatiivisesta tietämättömyyden osoituksesta. Mahdollisesti Tuomaksen vuoron kolmas viesti voidaan tulkita myös muilta keskustelijoilta tietoa Eetun radion päälläolosta hakevaksi ”kalasteluksi” (ks. Pomerantz 1980), vaikka tässä kalastelu tapahtuukin toisen keskustelijan (Juhan) puolesta, eikä Tuomas ole ilmaissut tarvitsevansa tietoa Eetun radiokanavan tämänhetkisestä tilasta itseään varten.

Kokoavasti initiatiivisista tietämättömyyden ilmauksista voi sanoa, että tyypillisesti ne sijoittuvat responsiivisen vuoron toiseen rakenneyksikköön: vuoron aloittavaa responsiivista rakenneyksikköä seuraa tietämättömyyden ilmauksen sisältävä rakenneyksikkö, joka funktioltaan on responsiiviseen jälkijäsenen lisäinformaatiota tarjoava. Lisäinformaatio muodostuu tietämättömyyden ilmauksesta ja sen objektitäydennyksestä, joka on tyypillisesti kokonainen sivulause. Kirjoittaja pitää tietoa, jonka suhteen ilmaisee eksplisiittisesti olevansa tietämätön, puheenaiheen kannalta niin oleellisena, että vaikuttaa uskovan sen joka tapauksessa nousevan topiikissa esiin. Tietämättömyyden ilmaisijalle on keskustelussa asetettu muita keskustelijoita korkeampi episteeminen auktoriteetti tiedon suhteen, joten tietämättömyyden oma-aloitteiseen esilletuomiseen sisältyy implikaatio siitä, että kirjoittajan tulisi joka tapauksessa jossakin vaiheessa ilmaista tietämättömyytensä. Esimerkkien 24, 26, 27 ja 29 kaltaisten tapausten tietämättömyyden ilmaukset voi siis nähdä pyrkimyksinä nopeuttaa keskustelun tempoa, kertoa oleelliset asiat ilman, että muiden täytyy niitä erikseen udella. Näissä tapauksissa onkin kyse erittäin yhteistyöorientoituneista vuoroista.

Aineistoni muutamissa esimerkkiä 28 muistuttavissa tapauksissa taas keskustelija tuo initiatiivisesti esiin episteemisen asemansa jostakin sellaisesta tiedosta, jonka tuleminen puheeksi keskustelussa ei vaikuta todennäköiseltä. Kirjoittaja kertoo itsestään jotakin, tietämättömän episteemisen asemansa jonkin itseään koskevan asian suhteen, mutta muiden keskustelijoiden kannalta tieto ei ole relevantti eikä siihen tyypillisesti reagoida mitenkään. Myöskään aineistoni muutamien tietämättömyyden ilmauksen sisältävät topiikin aloitukset eivät sisällä mitään vastaanottajien kannalta kovin oleellista tietoa – oleellista siinä mielessä, että he olisivat pyytämässä kyseistä tietoa puhujalta lähitulevaisuudessa – ja keskustelijoiden suhtautuminen niihin vaihtelee: joskus ne herättävät kiinnostusta ja niihin reagoidaan (esim. 28), joskus ei.

Yleensä tiedot, joiden suhteen kirjoittaja ilmaisee olevansa tietämätön, ovat sekä

kirjoittajalle itselleen että edellisen vuoron kirjoittajalle tyyppiä 2 – joskus tieto voi kuitenkin olla kirjoittajalle tyyppiä 1 (esim. 24). Silti näissä tapauksissa ei kirjoittajan omasta aloitteesta keskusteluun tuodusta tietämättömyydestä huolimatta näytä juuri koskaan olevan kyse siitä, että kirjoittaja hakisi tietoa asiasta, jonka suhteen on tietämätön. Ennemmin hän on keskustelun korkein episteeminen auktoriteetti ja ilmaisee, että edes hän ei tiedä asiaa, jota muut kenties olisivat häneltä seuraavaksi kysymässä.

4.4 Samanmielisyyden ja erimielisyyden välttelijänä

Neutralisoivana elementtinä samanmielisyyttä ja erimielisyyttä välttelevissä vuoroissa tietämättömyyden ilmaus toimii parissa aineistoni tapauksessa. Jonkinlainen neutralisointi on tietämättömyyden ilmauksen funktiona toki paljon useammin, kuten useissa aiemmissa esimerkeissä on jo huomattu; tietämättömyyden ilmausten avulla rakennetaan affiliatiivisia vuoroja, pehmenetään ja vältellään selvää erimielisyyttä ja pyritään erimielisyyden luomisen sijaan tuomaan keskustelijoiden näkemyksiä lähemmäs toisiaan (neutralisoinnista ks. esim. Beach & Metzger 1997). Ensisijaisen oloiseksi neutralisoivaa funktiota voi kuitenkin luonnehtia vain kahdessa aineistoni esimerkissä, joista esitän seuraavaksi toisen.

Pitkähkössä näytteessä keskustellaan uuden Windowsin käyttömukavuudesta Linuxiin verrattuna, ja keskustelijat ovat jakautuneet kahteen leiriin: Seppo ja Roope ovat uuden Windowsin käyttäjinä sen puolella, kun taas Olli ja lopulta tietämättömyyden ilmauksen sisältävän vuoron kirjoittava Jaakko suhtautuvat Windowsiin epäilevästi. Olli on aiemmin osoittanut vuorollaan *mitä mä katoin, se on vaikeakäyttönen*, että hänellä on ainakin jonkinasteinen episteeminen pääsy keskusteluun uudesta Windowsista. Jaakko sen sijaan liittyy keskusteluun vasta näytteen ensimmäisellä vuorolla, ja käy ilmi, että hänen episteeminen pääsytään aiheeseen on muita heikompi: hän ei ole edes kokeillut uutta Windowsia. Lopulta Jaakko eksplikoi tämän ja toteaa, ettei voi arvioida uutta Windowsia kokeilematta sitä – vuoro alkaa tietämättömyyden ilmauksella *emt*. Jaakon epäileväisyyttä ilmaisevat vuorot olen alleviivannut.

(30)

11:16 <@Jaakko> Seppo: jos mulla on viis pdf:ää auki, niin miten erotan taskbarista mikä on mikä jos siinä ei lue tekstejä?

11:16 <Roope> no ei silloin voikaan suoraan taskbarista avata

11:16 <@Seppo> Jaakko: klikkaat pdf-readerin kuvaketta jonka jälkeen näät thumbnailista jokaisen

ikkunan niistä
11:16 < Roope> vaan pitää avata se valikko
11:16 <@Seppo> thumbnailina*
11:17 <@Seppo> ja nimet lisäksi
11:17 < Roope> sama kun xp niputtaa esim. firefoxeja jos on monta ikkunaa auki
11:17 < Olli> ja sehän on tosi nopeaa ja vaivatonta.
11:17 < Olli> mä en oo ikin päässy tohon niputtamiseen sisälle
11:17 <@Seppo> kun viet kursorin thumbnailin päälle, niin tää näyttää sen koko ruudulla
11:17 < Roope> Olli: joillekki sopii win7, joillekki ratpoison
11:17 <@Jaakko> eli vaatii aika monet klikkausta :<
11:17 < Roope> ymmärrä se :)
11:17 < Olli> Roope: ratpoison ei oikein oo vakuuttanu mua :P
11:18 <@Seppo> Jaakko: joo, vähän ku alt-tabiki vaatii ainakin kaks
11:18 < Olli> Roope: en mä sitä sano, ettei toi valikko oo hyvin tehty, sanon vaan sitä, et siin on muutama suunnitteluvirhe
11:18 <@Seppo> eipä se oo tuplaklikkausta vaikeampi operaatio
11:18 <@Jaakko> hiiren liikuttelut vie kertaluokan enemmän aikaa kun näppiksen naputtaminen
11:18 < Roope> no ei oo windowsissa koskaan voinu näppiksellä kovin nopee valita
11:19 <@Seppo> mulle ei oo tullu vastaan yhtään suunnitteluvirhettä tosta. Sen sijaan oon yllättyny, että toihan on paljon parempi kuin se aikasempi
11:19 <@Seppo> Jaakko: ei näköjään ole pakko klikata ensimmäistä kertaa, jos haluaa välttää klikkauksia
11:20 <@Seppo> mut en kyl ymmärrä mitä pahaa siinä klikkaamisessa on
11:20 < Uuno> Siitä kuuluu ääni
11:20 <@Seppo> oh noes
11:20 < Uuno> Vaurioittaa kuuloa
11:20 <@Jaakko> :P
11:21 <@Seppo> Mut siis erityisen hienoa tässä on se, että ei haittaa paskaakaan jos on kymmenen tai viiskyt ikkunaa auki samaan aikaan, kun tuo ei vaan mene tukkoon
11:21 <@Jaakko> emt, paha tuosta on mitään sanoa kokeilematta
11:21 < Taavetti> :O
11:21 <@Jaakko> linuksissa tosiaan virtuaalityöpöydät kumoaa tuon tarpeen
11:21 < Roope> jep
11:21 < Roope> mut kyl mulki oli kde:ssa niputtaminen päällä
11:21 <@Jaakko> ja nykyään en pystyis ollenkaan elämään ilman virtuaalityöpöytiä, kun mulla on n+1 projektia menossa enkä jaksa sulkea noita softia :p
[poistettu yhteensä 5 Roopen ja Jaakon viestiä virtuaalityöpöydistä]
11:23 <@Seppo> Se on kyl totta, että virtuaalityöpöytiä ei juuri jää kaipaamaan ton kans. Eipähän tartte ainakaan surffata työpöytiä edestakas että löytää missä se softa oli
11:23 <@Seppo> Mut joskus nekin olis ihan kätevä juttu

Jaakon lihavoitu viesti ikään kuin niputtaa aiemman keskustelun yhteen ja toteaa sen lopputuloksena, että Jaakon on vetäydyttävä aiempien vuorojensa implikoimasta erimielisyydestä, mutta samanmieliseksikään hän ei Sepon kanssa voi heittäytyä ilman Windowsin kokeilemistä. Jaakon *emt*-alkuinen vuoro ei ole suoraan responsiivinen yhteenkään aiempaan vuoroon, eikä ole yksittäistä keskustelussa mainittua asiaa, josta hän ilmaisisi *emt*:llä tietämättömyytensä – siitä huolimatta *emt*:ssä on mukana myös aitoa tietämättömyyttä sen suhteen, onko puheenaiheena oleva Windows niin hyvä kuin Seppo kertoo sen olevan. Pelkkä *paha tuosta on mitään sanoa kokeilematta* olisi hieman vaikeammin tulkittava viesti, sillä se ei eksplisiittisesti osoittaisi Jaakon antaneen periksi aiemmista näkemyksistään. Sen sijaan *emt*-alulla Jaakko eksplikoi episteemisen pää-

synsä puutteen ja laskee omaa episteemistä asennettaan kohti tietämätöntä ääripäätä.

Tietämättömyyden ilmaus vähättelee tässä tapauksessa osaltaan meneillään olevan puheenaiheen relevanttiutta. Lihavoidulla vuorollaan Jaakko kertoo, ettei hänen episteeminen asemansa ole riittävän tietävä, jotta hän voisi kommentoida uutta Windowsia – vaikka onkin niin aiemmin jo tehnyt – ja heti seuraavalla, samalla minuutilla julkaistulla viestillään *linuksissa tosiaan virtuaalityöpöydät kumoaa tuon tarpeen* Jaakko johdattelee keskustelua kohti seuraavaa alatopiikka, virtuaalityöpöytiä. Tämän viestin voi tulkita kuuluvaksi samaan vuoroon lihavoidun viestin kanssa: viestit julkaistaan ilmeisen nopealla tahdilla, eikä väliin ehdi kuin Taavetti pelkän hymiön sisältävällä viestillään. Jaakon uusi keskustelunavaus ottaakin tuulta alleen: molemmat hänen ”vastaväittäjänsä”, Roope ja Seppo, osallistuvat heti seuraavilla vuoroillaan virtuaalityöpöytätopiikkiin. Välillisesti uusikin keskustelunaihe toki liittyy Windowsiin, mutta Jaakon tietämättömyyden ilmauksen sisältänyt vuoro jää viimeiseksi vuoroksi uutta Windowsia arvioineessa topiikissa. Vuoron voi siis sanoa suorittaneen puheenaihetta vähättelevän funktion, sillä puheenaihe ei vuoron jälkeen enää jatku, vaan vastaanottajat orientoituvat uuteen alatopiikkiin.

Kannanottotapauksissa (alaluku 4.5) tietämättömyyden ilmaus esiintyy aineistossani aina vastakannanotoissa, ja eräs tärkeä funktio on jokaisessa tapauksessa erimielisyyden luoman disaffiliatiivisen implikaation minimoiminen. Vastaavasti tämän alaluvun kattamassa parissa neutralisoivassa tapauksessa erimielisyys on ollut selvää jo ennen tietämättömyyden ilmauksen sisältävää vuoroa, jota esimerkissä 30 edelsi pitkä ja useampien keskustelijoiden välinen väittely. Siinä missä tietämättömyyden ilmaus on usein tulkittavissa varaukseksi, jolla epävarmennetaan samassa vuorossa tarjottavaa tietoa siltä varalta, että tieto tulisi haastetuksi, neutralisoivassa funktiossa tietämättömyyden ilmaus on eräänlainen jälkikäteinen varaus, jota saatetaan käyttää, kun tieto on todella haastettu. Näissä tapauksissa tietämättömyyden ilmaisija on siis asennoitunut ensin huomattavasti tietävämmäksi kuin tietämättömyyden ilmauksella lopulta paljastaa olevansa.

Episteemisen – kirjaimellisen – funktion lisäksi tietämättömyyden ilmauksen sisältävillä vuoroilla on näissä tilanteissa myös pragmaattinen tehtävä, kasvoja uhkaavan implikaation minimoiminen. On kuitenkin syytä huomioida, että kannanottotapauksista poiketen neutralisoivalla vuorolla on tällainen funktio ilman tietämättömyyden ilmaustakin. Itse tietämättömyyden ilmauksen pragmaattinen funktio vaikuttaa aineisto-

ni kahdessa tapauksessa olevan ennemmin topiikin lopetukseen tähtäävä: molemmissa tapauksissa vuoro lopettaakin meneillään olevan alatopiikin tarjottuaan eräänlaisen yhteenvedon vuorovaikutustilanteesta ja implikoituaan, että kirjoittajan alhaisen episteesemisen aseman vuoksi keskustelua on hedelmätöntä enää jatkaa. Havainto on mielenkiintoinen, mutta tällainen erimielisyyttä neutralisoiva funktio on aineistossani niin harvinainen, että asian tarkempi tutkiminen on tämän työn puitteissa mahdotonta.

4.5 Vastakannanotot

Kannanotoissa tietämättömyyden ilmaus on mukana neljässä aineistoni tapauksessa, joista jokaisessa on kyseessä vastakannanotto. Jokaisessa neljässä tietämättömyyden ilmaus sijoittuu vuoron alkuun ja sitä seuraa vielä samassa vuorossa aiemmin keskustelussa esitettyyn kannanottoon erimielisesti suhtautuva vastakannanotto. Se, kuinka epävarmaksi vastakannanotto on muotoiltu, vaihtelee sen sijaan suuresti. Vaikka esimerkiksi esimerkissä 32 ei ole eksplisiittisesti esitetty yksittäistä kannanottoa, johon tietämättömyyden ilmauksen sisältävän vuoron voisi katsoa tarjoavan vastakannanoton, on vastakannanotto kuitenkin sopiva kuvaus kaikille aineiston neljälle tapaukselle.

Kannanotto on etujäsen, joka projisoi jälkijäseneksi vastakannanottoa (Pomerantz 1984: 61). Tyypillisesti samanmielinen vastakannanotto on preferoitu ja erimielinen preferoimaton jälkijäsenvaihtoehto (mas. 63–64). Oman aineistoni kaikkia vastakannanottoja voi luonnehtia preferoimattomiksi vuoroiksi: tietämättömyyden ilmaus tapaa siis sisältyä nimenomaan erimielisiin vastakannanottoihin. Ensisijaisesti tietämättömyyden ilmauksen funktio näyttää näissä tapauksissa olevan erimielisen vastakannanoton kasvoja uhkaavan vaikutuksen vaimentaminen, minkä myös Tsui (1991: 611) on nähnyt erääksi tietämättömyyden ilmauksen funktioksi. Tietämättömyyden ilmauksella kirjoittaja myös osoittaa, ettei ole täysin sitoutunut kantaansa. Näyttääkin siltä, että tietämättömyyden ilmaus tulkitaan näissä tapauksissa myös osoitukseksi epävarmuudesta. Erimielisyyden osoitukset on yleisesti ottaen tyypillistä tarjota vasta vuoron loppupuolella, ja tällaiset vuorot alkavat usein erilaisilla erimielisyyden etiäisillä, joiden erääksi tyyppiä on nimetty juuri tietämättömyyden ilmaukset (Pomerantz 1984: 72–73; Tsui 1991: 611).

Vaikka kannanotot tekevät vastakannanoton relevantiksi (Pomerantz 1984: 61), ne eivät Stiversin ja Rossanon (2012) mukaan yleisesti ottaen edellytä jälkijäsentä. Sen

sijaan sellainen episteeminen epätasapaino puhujan ja vastaanottajan välillä, jossa vastaanottaja on oleellisesti puhujaa tietävämpi, on aiemmassa tutkimuksessa nähty responsia vastaanottajalta houkuttelevaksi piirteeksi (Stivers & Rossano 2012), ja aineistoni kannanottoon sijoittuvat tietämättömyyden ilmaukset tukevat tätä väitettä: kirjoittaja laskee omaa episteemistä asennettaan samassa vuorossa kannanoton kanssa, mikä luo keskustelijoiden välille episteemisen epätasapainon. Stiversin ja Rossanon artikkelin esimerkeistä poiketen oman aineistoni tapauksissa episteeminen epätasapaino syntyy kuitenkin niin, että kannanottaja laskee omaa episteemistä asennettaan tiettyyn puheaiheeseen, eikä esimerkiksi hae vastaanottajalle tyypin 1 tietoja, joihin jollakulla keskustelijalla olisi ilmiselvästi muita parempi episteeminen pääsy. Kuitenkin keskustelija implikoi aina kannanotolla, että hänellä on jonkinlaista tietoa tietystä asiasta (Pomerantz 1984: 57). Omassa aineistossani tämä tieto voi olla varsin vahvaa, omasta kokemuksesta ammennuttua, mutta myös hyvin vähäistä, kuten esimerkissä 32. Heritage ja Raymond (2005: 16; Raymond & Heritage 2006: 684–685) ovat esittäneet, että vastakannanotoilla olisi tyypillistä implikoida, että vuoron jälkijäsenen kaltaisesta sekventiaalisesta asemasta, esitettyyn ensimmäisen position kannanottoon nähden helposti toissijaiseksi tulkittavasta roolista huolimatta vastakannanottajalla olisi yhtäläiset oikeudet ottaa asiaan kantaa.

Aineistoni esimerkeissä vastakannanottaja kuitenkin entisestään laskee episteemistä asennettaan, joka Heritagen ja Raymondin (2005) mielestä on ensimmäistä kannanottajaa alhaisempi jo sekventiaalisen asemansa vuoksi. Raymondin ja Heritagen (2006: 685) kokoamassa taulukossa ensimmäisen ja toisen position kannanottojen tyypillisistä tavoista nostaa ja laskea puhujan episteemistä asennetta on yksi tyhjä lokero: taulukossa ei ole mainittu ainuttakaan tapaa, jolla toisen position kannanottoja alennettaisiin. Tietämättömyyden ilmaus vaikuttaa kuitenkin olevan eräs tällainen tapa.

Jokaisessa aineistoni kannanottotapauksessa epävarmaksi muotoiltua kannanottoa seuraa responsi, jonka kirjoittaja asennoituu tietämättömyyden ilmausta käyttänyttä keskustelijaa tietävämmäksi. Kaikki neljä tietämättömyyden ilmauksen sisältävää vuoroa on muotoiltu pehmeästi erimielisiksi: niissä kyllä tuodaan keskusteluun uusi mielipide, uusi mahdollinen näkemys, mutta erimielisyys ilmaistaan kohteliaasti. Riitailanteita pyritään välttelemään ja kaikkien keskustelijoiden kasvoja suojelemaan. Asiallinen ja kohtelias moodi jatkuu yleensä myös tietämättömyyden ilmauksen jälkeen – mutta ei seuraavassa esimerkissä 31.

Pellervo on aiemmin tuonut keskusteluun linkin web-palveluja tarjoavan yrityksen sivuille, joita Pellervo ja Tapani pitävät epäedustavina. Sen sijaan Antero ilmaisee, että hänen mielestään sivut ovat ”ihan siistit”, ja aloittaa vastakannanottonsa tietämättömyyden ilmauksella, jolla hän alentaa episteemistä asemaansa kohti tietämättömyyden ilmauksella, jolla hän alentaa episteemistä asemaansa kohti tietämättömyyden ilmauksella, jolla hän alentaa episteemistä asemaansa kohti tietämättömyyden ilmauksella. Olen alleviivannut tietäväksi asennoituneen Tapanin peräti neljä varsin pitkää viestiä, joilla hän pyrkii tarjoamaan Anterolle tietoa ja siten tasoittamaan keskustelijoiden välillä ilmenneen episteemisen epätasapainon.

(31)

23:31 <@Tapani> Pellervo: tosi hyvää mainosta firmalle joka tuottaa web-palveluja ;)

23:31 <@Tapani> Pellervo: kun ei omiltakaan sivuilta löydy sisältöä

23:31 <@Tapani> eikä edes ole virhesivua määritelty itse vakioviestistä eroavaksi

23:32 <@Pellervo> :)

23:32 <@Pellervo> se nyt on ensimmäinen mikä tommosissa ohjelmoitavissa systeemeissä pitäisi tehdä

23:32 <@Pellervo> siis jos rakennetaan "engine"

23:32 <@Tapani> en ole vielä löytänyt sellasta firmaa joka tuottaa web-palveluja, jolla ei olisi sivuillaan jotakin minkä vuoksi jos itse olisin hankkimassa firmalleni yhteistyökumppania, en valitsisi kyseistä

23:32 <@Antero_> emmä tiä mut minusta noi sivut on ihan siistit

23:32 <@Pellervo> sua ei lasketa

23:32 <@Pellervo> ;)

23:32 <@Tapani> ei ole yhtä ainotta jolla joku juttu ei kuis niin että tulee mieleen "jos otan tuolta palvelut, kusee jokin omassakin palvelussa"

23:33 <@Antero_> ok =)

[poistettu 1 keskustelunaiheeseen kuulumaton pitkä viesti]

23:34 <@Tapani> kyllä pitäis esimerkki-case -sivujen edes löytyä jotta olis mielekästä ottaa palveluja...tai vastaavasti kuten esim eunetilla yhteydenottolomake ei toimi, vaan antaa saunalahden virhesivun -- en ottaisi yhteyttä muilla keinoin kun siihen virhesivuun päädyn

[poistettu 2 systeemiviestiä]

23:37 <@Antero_> jaa, emmä niin tarkkaan noita sivuja lukenu, layouttia vaan katoin

23:37 <@Tapani> Antero : layoutista ei saa mielikuvaa jos ei selaile niitä, se kun vaihtelee vähän

23:38 <@Tapani> Antero : kuten totesin siitä sivussa olevasta valikostakin, sen teksti muuttuu hävyttömän suuresta kohtuullisen kokoiseen

23:38 <@Antero_> justjust

23:40 <@Tapani> ja sit taas toisaalta välillä siellä on tekstejä, etenkin niitä mitkä on linkkejä, vähän huolimattoman näköisesti upotettuna...se voi olla hieman erilainen eri selaimilla ja fonttivaihtoehdoilla toki, vaan luulisi tuollaisen firman tekevän sivut jotka oikeasti toimii kaikilla suosituilla selainvaihtoehdoilla hyvin -- etenkin kun valitsee itsellekin erikseen netscape-optimoitua...

23:41 <@Tapani> hmm...

23:41 <@Tapani> itse asiassa, tuollahan on tekstit valikossa kuvia

Tapani ja Pellervo ovat esittäneet vahvat kannanottonsa sen puolesta, että puheena olevan firman sivut ovat huonot. Edes ensimmäistä asiaa, joka Pellervon mielestä ”tommosissa ohjelmoitavissa systeemeissä” pitäisi tehdä, ei kyseisellä sivustolla ole tehty. Antero kuitenkin uskaltautuu ilmoittautumaan vastarannankiiskeksi ja esittämään eriävän mielipiteen: hänen mielestään ko. sivut ovat ”ihan siistit”. Antero asennoituu episteemisesti Tapania ja Pellervoa tietämättömämmäksi: tietämättömyyden ilmauksen lisäksi hän korostaa *minusta*-sanalla kyseen olevan vain omasta mielipiteestään, ja

sivuston siisteyttä vielä määrittää Anteron viestissä adverbi *ihan*, jonka avulla Antero luonnehtii sivuja ennemmin kelvollisiksi kuin erityisen siisteiksi. Kuitenkin ainoa epävarmuutta vuorossa ilmaiseva elementti on tietämättömyyden ilmaus. Kontrastia luova konjunktio *mut* vetää rajan erimielisyyttä projisoivan aloittimen ja vuoron varsinaisen sisällön, erimielisen kannanoton välille.

Anteron kannanotto saa epäkohteliaan responssin: Pellervo ilmoittaa, että Anteroa ei lasketa henkilöksi, jonka mielipiteellä olisi tässä tapauksessa painoarvoa. Kaikilla kirjoittajilla on yhtäläinen episteeminen pääsy arvioimaan sivuston laatua, mutta Pellervo vahvistaa viestillään Anteron itsensä implikoiman näkemyksen siitä, että Anteron episteeminen auktoriteetti on muita keskustelijoita vähäisempi – jopa niin vähäinen, ettei hänen mielipidettään ole syytä ensinkään huomioida. Seuraavan vuoronsa silmää iskevällä tunneikonilla Pellervo kuitenkin hieman pehmentää sanomansa kasvoja uhkaavaa implikaatiota (Vauras 2006: 74). Pellervon tunneikonivuoron jälkeen Tapani jatkaa edellisen vuoronsa selvitystä web-palveluja tarjoavien sivustojen mielestään heikosta tasosta, ja tämän Antero hyväksyy *ok*-dialogipartikkelilla ja hymyilevällä tunneikonilla.

Seuraavan vuoron kirjoittaa Tapani, joka vastaa Anteron tietämättömyyden ilmauksen sisältäneeseen vuoroon perustelemalla, miksi kyseiset sivut eivät hänestä ole ”ihan siistit”. Tapani siis hyväksyy Anteron episteemisen asennoitumisen tietämättömäksi ja itselleen asetetun tietävän roolin. Hän tulkitsee Anteron vastakannanoton tietoa hakevaksi etujäseneksi ja pyrkii täyttämään velvollisuutensa tietävänä osapuolena. Antero hyväksyy perustelun sivuston huonoudesta vetoamalla siihen, ettei ole tutkinut sivustoa riittävän tarkasti huomatakseen sen ”epäsiisteyttä”: *jaa, emmä niin tarkkaan noita sivuja lukuun, layouttia vaan katoin*. Tapani jatkaa perustelua vielä kahden pitkäköön viestin verran, ja Antero hyväksyy nämäkin selitykset uutta tietoa vastaanottavalla kahdentuneella dialogipartikkelilla (*justjust*). Sen voi tässä tulkita topiikin lopettamiseen tähtääväksi keinoksi, jolla Antero merkitsee tiedollisen kokonaisuuden päättyneeksi (Kunnari 2011: 56) ja episteemisen epätasapainon tasoitetuksi, mutta Tapanin pyrkimys tasoittamiseen jatkuu vielä sen jälkeenkin, myös näytteen jo loputtua. Pellervo ei sen sijaan palaa keskusteluun ennen kuin kello 23:46, jolloin keskustelu on jo siirtynyt käsittelemään web-sivustojen koodaamista yleisemmällä tasolla.

Tässä tapauksessa tietämättömyyden ilmauksen sisältänyt vastakannanotto saa siis kaksi erilaista responssia: ensiksi yhteistyöhaluttoman ja vastakannanottajan epis-

teemistä auktoriteettia entisestään laskevan, ja toiseksi yhteistyöhaluisen, jossa Tapani katsoo itsensä velvolliseksi perustelemaan, miksi sivut eivät ole siistit. Antero on siis alentanut oman episteemisen asenteensa, ja Pellervon mielestä Anterolla ei olekaan episteemistä auktoriteettia ottaa kantaa asiaan, mutta Tapanista poiketen Pellervo ei katso itseään velvolliseksi perustelemaan, miksi Anteron mielipide on väärä. Yhteistä kahdelle erilaiselle responsille on, että niissä molemmissa kirjoittaja kohtelee tietämättömyyden ilmausta käyttäneen kirjoittajan episteemistä asemaa alhaisena: toinen (Pellervo) sanoo suoraan, että Anteron mielipiteellä ei ole merkitystä, ja toinen (Tapani) luennoi opettajamaisesti ja osoittaa sanavalinnoillaan, että sivustolla eivät ole kunnossa edes alkeellisimmat asiat (*kyllä pitäis esimerkki-case -sivujen edes löytyä* – –). Kun Antero ei huomaa edes sivuston Tapanin mielestä perustavanlaatuisia ongelmia, on ilmeistä, ettei Tapani pidä Anteron episteemistä asemaa tai auktoriteettia kovin korkeana.

Tietämättömyyden ilmauksen tehtävää tässä näytteessä ei ole helppoa spesifioida. Sitä voi luonnehtia ensinnäkin pragmaattiseksi: kasvojen suojeluun pyrkiväksi ja erimielisyyden implikaatiota vaimentavaksi. Jos Antero olisi ilmaissut mielipiteensä esimerkiksi muodossa *ihan siistit noi sivut on*, vuoro olisi ollut vahvasti erimielisyyttä luova ja suoraan väittänyt Pellervon ja Tapanin olevan väärässä. Toiseksi tietämättömyyden ilmauksella on kuitenkin myös episteeminen, kirjaimellinen funktio: se laskee kirjoittajansa episteemistä auktoriteettia, osoittaa hänen tarjoamansa tiedon muiden keskustelijoiden mielipiteitä vähempiarvoiseksi, ja sekä Antero itse että kanssakeskustelijat Pellervo ja Tapani todella asennoituvat tietämättömyyden ilmauksen jälkeen Anteroon Pellervoa ja Tapania tietämättömämpänä. Huomion arvoista on, että Anteron tietämättömyyden ilmausta voi luonnehtia skemaattiseksi – sille on hyvin hankalaa määritellä spesifiä komplementtia, tietämättömyyden objektia (ks. Niemi 2013).

Seuraavassa esimerkissä ei ole eksplisiittisesti esitetty kannanottoa, mutta Kasperin on ensimmäisessä lihavoidussa viestissään kertonut kommelluksistaan valmistettuaan karjalanpaistia, eivätkä muut keskustelijat ole suoraan kyseenalaistaneet metodia – sen sijaan Onni[^] ilmaisee suoraan, että kyseinen ruoanlaittometodi kuulostaa hänestä oudolta. Edellisestä esimerkistä poiketen vastakannanotto on muotoiltu epävarmaksi muillakin keinoilla kuin tietämättömyyden ilmauksella.

Olen alleviivannut sekvenssin, joka muodostuu Kasperin kaksi viestiä käsittävästä kertomuksesta, Onnin niin ikään kaksi viestiä käsittävästä kannanotosta ja vielä Kasperin yksiviestisestä responsista Onnin kannanottoon. Onnin tietämättömyyden

ilmauksen sisältävän viestin olen lisäksi lihavoanut. Kursivoanut olen puolestaan näytteen loppuun sijoittuvan kaksi viestiä käsittävän sekvenssin, jossa keskustelevat tietäviksi asennoituvat Petteri ja Kasper; Petteri esittää kannanoton, johon Kasper vastaa samanmielisesti.

(32)

01:08 <@Kasper> jaaha, melkein tuli taas failattua painekeitin kanssa

01:08 <@Onni^> kuulostaa lupaavalta

01:08 <@Kasper> regulaattori jumissa ruuantöhnästä ja varoventtiili laukes :)

01:09 <@Iiro> hyvä että oli hipoventtiili

01:10 <@Kasper> mittavin failaus oli tolla kun tein jotain karjalanpaistin kaltaista ja lopuksi menin typeränä avaamaan sen regulaattorin täydestä paineesta höyrynpäästöasentoon

01:10 <@Kasper> oli karjalanpaistit kirjaimellisesti katossa

01:10 <@Jami2> heh

01:10 <@Jami2> painekattiloista en olekaan kuullu aikoihin

01:11 <@Jami2> ts mun mummo käytti mokomaa ku olin jotain 7v

01:11 <@Onni^> emt kuulostaa oudolta tehdä karjalanpaistia painekeitinillä mutta mitäpä minä tiän... :p

01:11 <@Kasper> ne on hiton kätsyjä joihinkin juttuihin

01:11 -!- Jami has joined #elektroniikka

01:11 <@Onni^> en edes tiennyt että kukaan niitä käyttää muun kuin perunoiden tjs keittämiseen

01:11 <@Kasper> Onni^, no oli nälkä eikä jaksanut alkaa hauduttaa tuntikausia padassa uunissa :-)

01:11 <@Petteri> onhan semmonen varsin tehokas keittoväline

01:12 <@Jami2> minkäsmoinen paine siellä on

01:12 <@Onni^> ainii voi lols näitä ku lukee jotain väärin

01:12 <@Kasper> joo, jotain lihakeittoa kun tekee niin saa keittoaikaa lyhennettyä merkittävästi ja lihasta tulee mureeta

01:12 <@Onni^> piti tänään hörähtää ääneen kaupassa kun luin lehtien otsikot

Kasper on aloittanut kertomisen sattumuksistaan painekeitin kanssa, ja ensimmäisellä alleviivaamalla viestillä hän kertoo karjalanpaistia laittaessaan tekemästään pienestä virheestä. Jami ei omien sanojensa mukaan ole aikoihin kuullutkaan painekattiloista, kun taas Jami aiemmin topiikkiin osallistuneet Onni ja Iiro eivät ole omissa vuoroissaan oudoksuneet painekattilaa. Sen sijaan karjalanpaistin laittaminen painekattilalla herättää Onnissa oudoksuntaa, ja hän kommentoi keskustelua tietämättömyyden ilmauksen sisältävällä vuorollaan. Hän kyseenalaistaa Kasperin implisiittisen kannanoton siitä, että karjalanpaistia voi ylipäätään valmistaa painekattilalla. Alun perin Kasper on tosin kertonut kokanneensa ”jotain karjalanpaistin kaltaista”, ei välttämättä ”aitoa” karjalanpaistia, jonka laittoon painekattila ei kenties soveltuisi, mutta myöhemmissä vuoroissa hänen laittamaansa ruokalajia tunnutaan kuitenkin käsittelevän aitona karjalanpaistina ennemmin kuin jonkinlaisena korvikkeena. Edellisen esimerkin tapaan tietämättömyyden ilmaukselle on työlästä yrittää hahmottaa komplementtia – tilanteessa on jälleen kyse tietämättömyyden ilmauksen pitkälle kieliopillistuneesta, skemaattisesta

käytöstä epävarmuuden merkitsimenä.

Tässä tapauksessa oma vähäinen episteeminen auktoriteetti tuodaan tietämättömyyden ilmauksen sisältävässä vuorossa ilmi vielä toiseenkin kertaan: Onnin vuoro päättyy sanoihin *mutta mitäpä minä tiän... :p*. Jälleen lihavoitua, tietämättömyyden ilmauksen sisältävää vuoroa voi kuvailla kohteliaaksi, erimielisyyden pehmeästi ilmaisevaksi ja keskustelijoiden kasvoja suojelevaksi – sekä tietoa hakevaksi keskustelijoilta, joita Onni pitää aiheesta itseään tietävämpinä. Toisella alleviivaamalla Onnin viestillä *en edes tiennyt että kukaan niitä käyttää muun kuin perunoiden tjs keittämiseen* Onni korostaa omaa asemaansa tietämättömänä ja siten keskustelijoiden välillä vallitsevaa episteemistä epätasapainoa, minkä voi edelleen tulkita responssia esiin houkuttelevaksi (ks. Stivers & Rossano 2012: 71–75). Näytteen viimeisessä alleviivatussa viestissä Kasperin vastaus Onnin kannanottoon ja tekee sen kohteliaalla, selittelevälläkin sävyllä. Kasperin ei kohtele Onnia tietämättömänä – hän vaikuttaa implisiittisesti hyväksyvän Onnin kannanoton, jonka mukaan karjalanpaistia ei pitäisi valmistaa painekattilalla, ja selittää tehneensä niin, koska halusi ruoan valmistuvan nopeasti. Vuoro päättyy iloiseen tunneikoniin, joka vahvistaa sen myönteistä affektia tavoittelevaa sävyä (ks. Vauras 2006: 68–71).

Keskustelu painekattiloiden käytöstä ruoanlaitosta jatkuu edelleen, mutta enää Onni ei ota kantaa siihen edes dialogipartikkelilla, kuten Antero teki edellisessä esimerkissä, vaan aloittaa uuden topiikin väärin lukemastaan lehtiotsikosta. Tämän voi tulkita merkiksi siitä, että Onni näkisi mielellään painekattilakeskustelun jo päättyvän, mikä puolestaan saattaisi implikoida hänen kokeneen kasvonsa uhatuiksi. Kasperin on perustellut painekattilan käytön karjalanpaistin valmistuksessa niin hyvin, ettei ainakaan Onni enää kommentoi asiaa. Kursivoidun sekvenssin ensimmäisessä vuorossa myös Petteri asennoituu tietäväksi ja luonnehtii painekattilaa ”varsin tehokkaaksi keittovälineeksi”, ja toisessa kursivoidussa vuorossa myös Kasperin omaksuu tietävän aseman. Näin Onni on jäänyt mielipiteensä kanssa hieman yksin, vaikka hänen kohteliaaseen vuoroonsa onkin vastattu kohteliaasti.

Kaikissa neljässä kannanoton ja tietämättömyyden ilmauksen sisältävässä viestissä tietämättömyyden ilmaus toimii siis erimielisen kannanoton pehmentimenä. Viesteissä tuodaan esiin keskustelussa aiemmin esiintyneistä poikkeava kokemus tai mielipide. Kahdessa tapauksessa epävarmuuden ilmaiseminen on relevanttia, koska kirjoittaja on aiemmin osallistunut keskusteluun, jossa on ilmennyt selvää erimielisyyttä, ja kirjoit-

taja pehmentää omaa mielipidettään ja siten kasvoja uhkaavaa selvää erimielisyyttä epävarmentavalla tietämättömyyden ilmauksella. Kahdessa tapauksessa (esimerkit 31 ja 32) kirjoittajaan ei kohdistu velvollisuutta ottaa kantaa, vaan kannanoton relevanttius muodostuu ainakin osaksi vuorojen tietoa hakevasta funktiosta: esimerkissä 31 Antero etsi perusteluja puheena olleen sivuston huonoudelle ja esimerkissä 32 Onni halusi lisätä tietämystään painekattiloista ja saada tietoonsa, miksi Kasperin on päätyttyä valmistamaan karjalanpaistia painekattilalla.

Kannanottotapaukset ovat hyviä esimerkkejä siitä, kuinka pitkälle tietämättömyyden ilmaus on voinut siirtyä alkuperäisestä merkityksestään, tiedon puutteesta johonkin spesifiin asiaan. Anteron vuoro esimerkissä 31 ilmaisee hänen mielipiteensä sivuston ulkonäöstä, eikä vuoro sisällä tiedon puutetta mistään spesifistä asiasta; ennemmin se laskee kirjoittajansa episteemistä asennetta kokonaisesta aihealueesta. Samalla tavalla esimerkin 32 Onnin vuoro ilmaisee Onnin vähäisen episteemisen auktoriteetin eräällä aihealueella. Onnin mielestä karjalanpaistin valmistus painekattilalla vain ”kuulostaa oudolta”; hän ei suoraan väitä sen olevan outoa, vaan vain ilmaisee olevansa jokseenkin tietämätön karjalanpaistin valmistusta ja painekattilan käyttöä koskevalla aihealueella. Sekä Antero että Onni merkitsevät mielipiteensä hyvin epävarmaksi: Antero korostaa sanalla *minusta*, että kyse on vain hänen mielipiteestään, ei järkähtämättömästä faktasta, ja Onnin käyttämä *mutta mitäpä minä tiän* viestii vielä Anteron käyttämää ilmaustakin vahvemmin kannanoton epävarmuutta.

Kannanotoissa tietämättömyyden ilmaus toimii siis aineistossani kasvoja suojelevana erimielisyyden pehmentimenä – Ihalainen (2014: 75) teki samanlaisen havainnon puhutun suomen aineistostaan. IRC-keskustelussa vastakannanottoon sisältyvä tietämättömyyden ilmaus näyttäisi kuitenkin toimivan lisäksi epävarmentimena ja samalla episteemistä epätasapainoa keskustelijoiden välille luovana elementtinä, jolla kirjoittajat (onnistuneesti) houkuttelevat kanssakeskustelijoiltaan tietoa asiasta, jonka suhteen ovat asennoituneet tietämättömiksi. Tsui (1991: 615) huomioi englanninkielisestä aineistostaan, että tietämättömyyden ilmauksella vältetään eksplisiittistä erimielisyyden ilmaisemista, mutta omassa aineistossani tällaista käyttöä ei ole: tietämättömyyden ilmauksen lisäksi kannanottovuoroon sisältyy myös erimielisyyden eksplikointi.

5 Lopuksi

Tämän päätösluvun aluksi vedän vielä lyhykäisesti yhteen tutkimustulokseni ja nostan esiin niistä huomionarvoisimpia; hieman tarkemmin havaintoja on eritelty kunkin luvun ja alaluvun lopuksi. Yhteenvedon jälkeen esitän kokoavasti kolmen tutkimani tietämättömyyden ilmauksen variantin keskinäisiä eroja. Sitten teen kokoavia päätelmiä eräistä tietämättömyyden ilmauksen kanssa usein samassa vuorossa esiintyneistä elementeistä: *mutta*-sanasta ja tunneikoneista. Työn päätteeksi esitän joitakin ehdotuksia jatkotutkimukselle.

Jaoin vastauksena esiintyvät tietämättömyyden ilmaukset kahteen ryhmään: tyyppin 1 ja tyyppin 2 tietämättömyyden ilmauksiksi. Näistä tyyppissä 1 oli varsin usein kyse (ainakin enimmäkseen) jostakin muusta kuin kirjaimellisesta tiedon puutteesta ja tietämättömyyden ilmauksen funktio oli ensisijaisesti pragmaattinen. Kysymykseen sisältynyt virheellinen oletus koski tällöin jotakin muuta kysymyksen vastattavuuteen liittyvää ongelmaa kuin tiedon puuttumista (ks. esim. 4 ja 5).

Tietämättömyyden ilmaus saa tyyppissä 2 laajennuksen useammin kuin tyyppissä 1, mikä johtunee siitä, että tyyppin 1 tietämättömyydessä on useammin kyse enemmän haluttomuudesta kuin kyvyttömyydestä tarjota vastaus, ja siksi sen selittäminen olisi kasvoja uhkaava puheteko (ks. esim. 6–8). Laajennukset ovat tyyppissä 1 useammin luonteeltaan selityksiä, tyyppissä 2 taas kysymyksen kanssa erilinjaista lisäinformaatiota. Kaikkiaan kysymyksen vastaukseksi tarjotuista tietämättömyyden ilmauksista laajennetaan noin kahta kolmasosaa. Koska tiedonhaun jatkaminen olisi tietämättömän responsin jälkeen helposti kasvoja uhkaava puheteko, tiedonhakua jatkettiin tyyppin 1 tapauksissa tyyppillisesti korkeintaan implisiittisesti esimerkiksi leikillisessä moodissa.

Huomion arvoista on, että vahvasti disaffiliatiivinen, laajentumaton tietämätön vastaus oli aineistossani kuitenkin jokseenkin yleinen, etenkin responsina tyyppin 1 kysymyksiin. Tällainen ”tylyys” lienee synkroniselle verkkokeskustelulle luonteenomainen piirre: vaikuttaa siltä, että hyvin töksähtävät keskustelunlopetukset ovat ainakin IRC-keskustelussa paljon puhuttua arkikeskustelua yleisempiä. Siinä missä keskusteluanalyyseissä on perinteisesti ajateltu, että preferoimattomia vuoroja yleensä selitellään ja ne muodostuvat rakenteeltaan monimutkaisiksi (ks. esim. Tainio 1998: 96–104), saatetaan arkaluontoisia tilanteita verkkokeskustelussa vältellä päinvastaisella strategial-

la: minimaalisella vuorolla tai täydellä hiljaisuudella. Hypoteesi, että erilaiset vahvasti preferoimattomat ja sosiaalista solidaarisuutta uhkaavat puheteot ovat sekä synkronisessa että asynkronisessa verkkokeskustelussa verrattain yleisiä, tuntuu oman aineistoni perusteella uskottavalta – tässä olisi eräs hyvin mielenkiintoinen jatkotutkimuksen kohde.

Tyypin 2 tietämättömyyden ilmauksissa taas on yleensä kyse todellisesta tiedonpuutteesta. Tyypin 2 kysymyksiin tietämätön responssi on vähemmän ongelmallinen kuin tyypin 1, sillä se viestii tyypillisesti enemmän kyvyttömyyttä kuin haluttomuutta tarjota vastaus. Laajennuksia esiintyy tyypissä 2 hitusen enemmän, mikä kertoo responssien tyyppiin 1 verrattuna toisaalta yhteistyöhaluisemmasta, toisaalta kasvojen uhaamisen kannalta vaarattomammasta luonteesta. Tietämättömyyden ilmauksella laajennuksen sisältämä tieto kehystetään kysymyksen kanssa tiedollisesti erilinjaiseksi: jälkijäsen ei tarkkaan ottaen vastaa kysymykseen, mutta puhuja tarjoaa jotakin asiaan liittyvää, kysyjälle relevantiksi arvioimaansa tietoa. Laajentumaton tyypin 2 tietämättömyyden ilmaus taas viestii yleensä implisiittistä neuvottelua siitä, kenellä tilanteessa on episteeminen auktoriteetti: kysyjän mielestä vastaanottajalla, vastaanottajan mielestä kysyjällä.

Jos vastaanottaja ei tyypin 2 tilanteessa osaa vastata kysymykseen, hän kuitenkin yleensä auttaa kysyjää tarjoamalla jotakin tietoa, ja yhteistyöhaluttomimmillaankin (eli vastatessaan laajentamattomalla tietämättömyyden ilmauksella) vastaanottaja lähes poikkeuksetta reagoi jossain määrin yhteistyöorientoituneesti kysyjän tuottamaan kolmannen position tietoa hakevaan vuoroon (jollainen aineistossani tuotetaan tyypin 2 tilanteissa aina; luovuttamista jo toisen position tietämättömyyden ilmaukseen ei esiinny). Vastaavasti tyypissä 1 ”jonkinlaisen tiedon tarjoamisesta” puhuminen ei tietenkään ole samalla tavalla relevanttia kuin tyypissä 2, sillä tyypillisesti – kuten todettua – laajentumattomassa tietämättömyyden ilmauksessa ei tyypin 1 tapauksissa ole kyse niinkään kyvyttömyydestä kuin haluttomuudesta tarjota haettu tieto.

Aineistoni episteemiset epävarmennukset jaoin kahtia sen mukaan, onko tietämättömyyden ilmaus kysymyksen vai jonkin muun puheteon aloittaman vierusparin jälkijäsenessä. Kysymyksen ohella muita episteemisen epävarmennuksen etujäseninä toimivia puhetekoja olivat selvästi tietoa hakevat väitelauseet (esim. 19) sekä epävarmentajan itsensä kirjoittamat väitteet (esim. 20). Merkittävä ero aiempaan tutkimukseen nähden on, että aineistossani episteeminen epävarmennus esiintyy lähes ainoastaan

epävarmennettavan tiedon jäljessä, ei sen edessä – tämä voi hyvinkin olla nimenomaan kirjoitetulle keskustelulle tyypillinen piirre. Episteemisille epävarmuuksille oli aineistossani tyypillistä, että niiden kanssa samassa vuorossa oli myös muuta epävarmuutta ilmaisevaa ainesta, mikä puolestaan saattaa johtua juuri epävarmennusten sijainnista vastausehdokkaan jäljessä. Tulevien tutkimusten pohdittavaksi jää, millaisia merkitys-eroja on vastausehdokkaan eteen ja jälkeen sijoittuvilla episteemisillä epävarmuuksilla.

Siinä missä kysymysten jälkijäsenessä tietämättömyyden ilmausta käyttänyt keskustelija ilmaisee, että hänen episteeminen asemansa on alhaisempi kuin kysyjä on otaksunut, on myös mahdollista, että tietämättömyyden ilmauksen käyttäjä alentaa itse episteemistä asennettaan siitä, millaiseksi on sen aiemmilla vuoroillaan implikoinut. Parissa tällaisessa aineistoni tapauksessa kyse on sovittelevista vuoroista väittelysekvensseissä, ja tietämättömyyden ilmausta voi kuvata funktioltaan ennen kaikkea topiikin lopetukseen tähtääväksi. Tapauksia on omassa aineistossani kuitenkin niin vähän, että tämän tietämättömyyden ilmauksen pragmaattisen funktion tarkempi tutkiskelu jää erääksi mielenkiintoiseksi porkkanaksi jatkotutkimukselle.

Tietämättömyyden ilmausten pragmaattisista funktioista voi todeta kokoavasti, että sellaiset ovat hyvin yleisiä kirjaimellisen merkityksen ohessa. Joskus kirjaimellinen merkitys jää selvästikin taka-alalle, mutta ainoastaan humoristisen kysymyksen jälkijäsenessä sen voi tulkita kadonneen kokonaan (ks. esim. 9). Yleinen pragmaattinen funktio on puheenaiheen vähättely tai välttely: tyypillistä on minimaalisen, usein pelkän tietämättömyyden ilmauksen sisältävän vuoron tarjoaminen jälkijäseneksi kysymykselle. Tällaisiin tapauksiin liittyy usein myös kasvojen suojeleminen tehtävä: jonkun tai joidenkin keskustelijoiden kasvoja uhkaavan, vahvasti preferoimattoman jälkijäsenen sijaan tuotetaan topiikin lopetukseen tähtäävä tietämättömyyden ilmaus. Kyse on erittäin yhteistyöhaluttomista vuoroista, joilla ei pyritä tarjoamaan kysyjälle tämän hakemaa tietoa vaan päinvastoin vältellään vastaamista. Runsaammassa puheenaihetta vähättelevisissä tai välttelevissä, tietämättömyyden ilmauksen sisältävissä vuoroissa kasvojen suojeleminen ei ole yhtä lailla oleellista, vaan kysymyksen hakema tieto merkitään tavalla tai toisella epätärkeäksi ja vuoro jatkuu kirjoittajansa käsityksen mukaan oleellisemmille raiteille.

Tietämättömyyden ilmaus saa vahvasti pragmaattisen luonteen myös vastakannanotoissa. Tietämättömyyden ilmauksen avulla vastakannanotto muotoillaan pehmeästi

erimieliseksi ja sen disaffiliatiivinen ulottuvuus minimoidaan. Tällainen toisen position kannanotto saa yleensä niin ikään kohteliaan responsin, jossa kirjoittaja kuitenkin kohtelee tietämättömyyden ilmausta käyttänyttä keskustelijaa itseään tietämättömämpänä; vaikuttaa siltä, että tietämättömyyden ilmaus on myös laskenut kirjoittajansa episteemistä asennetta. Raymond ja Heritage (2006) eivät tutkimuksessaan löytäneet ainuttakaan tapaa, jolla toisen position kannanotoilla alennettaisiin puhujan episteemistä asennetta, mutta tietämättömyyden ilmaus vaikuttaa siis olevan sellainen. Kannanotoista puhuttaessa on mainittava sekin merkittävä yksityiskohta, ettei aineistoni sisällä ainuttakaan tapausta, jossa tietämättömyyden ilmaus sisältyisi ensimmäisen position kannanottoon. Vastakannanottojen lisäksi erimielisyyttä vaimentava pragmaattinen funktio on myös jo mainitulla väittelysekvenssin loppupuolelle sijoittuvalla tietämättömyyden ilmauksella, jonka avulla kirjoittaja ikään kuin epävarmentaa aiemmin väittelyssä esittämiään näkemyksiä ja välttelee yhtä aikaa erimielisyyttä ja samanmielisyyttä.

Eräs merkittävä havainto aineistostani on, että siinä missä Lauryn ja Helasvuon tutkimuksessa (2016) lähes kolme neljäsosaa kieltoverbiaalkuisista tietämättömyyden ilmauksista oli vuoronalkuisia, oman aineistoni 90 tapauksesta vuoronalkuisia on vain 44; näissä 44:ssä tietämättömyyden ilmauksen eteen sijoittuu korkeintaan vastaanottajan puhuttelu. Usein muulloinkin, tarkalleen ottaen 11 tapauksessa, tietämättömyyden ilmaus on kuitenkin lähellä vuoron alkua ja sen eteen sijoittuu (mahdollisen puhuttelun lisäksi) ainoastaan *joo*, *tai*, *mut*, *nii(n)* tai *no* tai kaksi niistä yhdessä. Erittäin merkittävä selittävä tekijä aiempaan tutkimukseen nähden yllättävän vähäiseen vuoronalkuisuuteen on jo tässä luvussa käsitelty jälkikäteisten, usein vuoron loppuun tai ainakin lähelle vuoron loppua sijoittuvien episteemisten epävarmennusten suuri määrä. Lisäksi on nostettava esiin, että varsin usein tietämättömyyden ilmaus sijoittuu myös sellaisen viestin alkuun, joka ei ole vuoron ensimmäinen (ks. esimerkit 17, 19, 20, 23, 24 ja 29). Tällöin kyse on yleensä – mutta ei aina (ks. esim. 17) – vuoron viimeisestä viestistä.

Tutkimieni kolmen variantin käyttötarkoituksilla näyttää olevan keskenään jonkin verran eroja, joskaan erot eivät ole yhtä suuria kuin englanninkielisten tietämättömyyden ilmausten erojen on eräissä tutkimuksissa esitetty olevan. Variantteja *emt*, *emmä tiitä* ja *en tiitä* esiintyi (lähes) täsmälleen yhtä monta niin tyyppin 1 kuin tyyppin 2 tietämättömyyden ilmauksina että episteemisinä epävarmennuksinakin. Tässä on mielenkiintoinen ero aiempaan tutkimukseen: sekä Scheibman (2000) että Pichler (2007) ovat omissa tut-

kimuksissaan huomioineet redusoituneiden tietämättömyyden ilmausten (kuten *I dunno*) käyttötarkoitusten olevan selvästi erilaisten kuin redusoitumattomien (*I don't know*): he ovat huomanneet redusoitumattoman variantin esiintyvän ennen kaikkea ilmaisemassa kirjaimellista tietämättömyyttä. Esimerkiksi Pichlerin (2007) tutkimuksessa kirjaimellista (*referential*) merkitystä viestivä tietämättömyyden ilmaus oli 45 prosentissa tapauksista *I don't know*, kun taas pragmaattisessa käytössä yleisin variantti oli *I dunno* (58 %) ja *I don't know* -variantin osuus vain 11 prosenttia (mas. 182).

Myös omassa aineistossani tietämättömyyden ilmauksen varianteilla on kuitenkin keskinäisiä eroja. *En tiää* esiintyy paljon muita variantteja useammin initiatiivisissa vuoroissa – tapauksissa, joissa puhujan tietämistä minkään asian suhteen ei ole oletettu. Tämä on intuition mukaista, sillä *en tiää* on tutkimistani varianteista ainoa, jossa ei ole ilmisubjektia (edes lyhenteenä). Ilmisubjektillinen tietämättömyyden ilmaus on vastaavasti usein responssi vuoroon, jossa tietämättömyyden ilmaisijan on oletettu tietävän tietyn asian; ilmisubjektillinen tietämättömyyden ilmaus korostaa usein sitä, että juuri puhuja itse ei tiedä. *En tiää* -tapauksissa puhuja pitää tietämättömyyttään jonkin asian suhteen mainitsemisen arvoisena, ja yleensä niissä onkin kyse kirjaimellisesta tiedon puutteesta: *en tiää* ei esiinny juuri lainkaan ei-kirjaimellisessa, toisin sanoen pragmaattisessa käytössä.

Siinä missä responssiiviset tietämättömyyden ilmaukset sijoittuvat hyvin usein vuoron alkuun ja ilmoittavat, ettei kirjoittajalla ole tietoa, joka hänellä on oletettu olevan, initiatiivinen tietämättömyyden ilmaus – jona käytetään lähes aina varianttia *en tiää* – ilmaisee tietämättömyyden asiasta, joka ei ole vielä tullut keskustelussa puheeksi. Tyypillisesti tällaisissa tapauksissa vuoro on alkanut responssiivisellä viestillä ja jatkuu usean viestin ajan; *en tiää* aloittaa usein jonkin moniviestisen vuoron ensimmäistä seuraavista viesteistä (ks. esim. 24). Kirjoittaja siis pitää tietämättömyyttään tietystä asiasta keskustelulle relevanttina muusta kuin siitä tyypillisestä syystä, että häneltä on pyydetty tietoa. Koska *en tiää* -vuoro tuo usein keskusteluun uuden topiikin ja puhujan on eksplikoitava, mitä hän ei tiedä, ovat *en tiää* -vuorot yleensä varsin pitkiä verrattuna *emt-* ja *emmä tiää* -vuoroihin. *En tiää* esiintyy responssiivisena kysymyksen jälkijäsenenä yhtä usein kuin muutkin variantit, mutta vastauksen episteemisenä epävarmuuksena se toimii aineistossani vain kerran. Sen sijaan itse aiemmin samassa vuorossa tarjotun tiedon episteemisenä epävarmuutena se toimii varsin usein.

Variantti *emmä tiää* sen sijaan esiintyy yleensä responssiivisena hyvin lyhyissä

vuoroissa, jotka *emmä tiitä* yleensä aloittaa. Oleellista näissäkin tapauksissa on juuri se, että nimenomaan puhuja itse ei tiedä. *Emmä tiitä* sisältää *en tiään* tavoin yleensä lähinnä kirjaimellista tiedon puutetta, mutta jonkin verran enemmän se tuntuu kantavan myös pragmaattisia merkityksiä (ks. esim. 6 ja 31).

Emt-variantti esiintyy myös tietämättömyyden ilmauksen kirjaimellisessa merkityksessä kysymyksen jälkijäsenenä ja episteemisenä epävarmentimena muiden tutkijieni varianttien lailla, mutta se vaikuttaa erikoistuneen eri tavoin hankaliin vuorovaikutustilanteisiin. Tämä on linjassa eräiden englannin kielestä tehtyjen tutkimusten kanssa, joissa redusoituneiden tietämättömyyden ilmausten on huomattu täyttävän erityisesti pragmaattisia, kasvojen suojeluun tähtääviä funktioita (Scheibman 2000; Pichler 2007).

Siinä missä *emt*:n tapaan tiukasti responsiivinen *emmä tiitä* on usein osana hyvin lyhyttä viestiä ja vuoroa, on *emt* tyypillisesti osana pitkää vuoroa. *Emt*:n sisältävä vuoro implikoi usein, että keskustelussa on jokin ongelma: tietämättömyyden ilmaisijan mielestä kysymys voi olla väärin muotoiltu (esim. 4), hän saattaa suhtautua esitettyyn ehdotukseen hyvin varauksellisesti (esim. 7), vähätellä kysymyksen tärkeyttä (esim. 8, 9 ja 15), vältellä puheenaihetta (esim. 16) tai pehmentää erimielisyyttä (esim. 30). Nämä kaikki ovat funktioita, joissa *en tiitä* ei esiinny aineistossani koskaan ja *emmä tiitä* vain hyvin harvoin (ks. esim. 31). Scheibmanin (2000: 119–120) huomioimassa pitkän vuoron lopettavassa ja vuoronvaihtoa projisoivassa funktiossa *emt* – kuten muutkaan aineistoni variantit – ei kuitenkaan näytä ainakaan ensisijaisesti toimivan, joskin parissa aineistoni tapauksessa tällaisenkin funktion olemassaoloa voi pohtia (ks. esim. 20). On toki syytä myös nostaa esiin IRC-keskustelun ja arkikeskustelun vuoronvaihdon ja yleisemmin vuorottelun valtavasti toisistaan poikkeavat käytännöt: mainitun tietämättömyyden ilmauksen funktion poissaolon aineistossani voi tulkita merkiksi siitä, että IRC-keskustelussa ei yksinkertaisesti ole tarvetta merkitä vuoron lopetusta tietämättömyyden ilmauksella.

Yhteenvedona tutkijieni varianttien eroista voi todeta, että ainakin IRC-keskustelussa ja kenties kirjoitetussa keskustelussa laajemminkin *emt* vaikuttaa siis kieliopillistuneen tietämättömyyden ilmaukseksi, jota käytetään ongelmallisissa, puhujien kasvoja uhkaavissa vuorovaikutustilanteissa. *En tiitä* taas esiintyy lähes aina kirjaimellisessa merkityksessään ja muistuttaa siis käyttötarkoituksiltaan englannin kielen redusoitumaton tietämättömyyden ilmausta. *Emmä tiitä* sijoittuu näiden kahden variantin väli- maastoon, mutta *en tiitä* on sitä kuitenkin paljon lähempänä kuin *emt*; *emmä tiitä* toimii

pragmaattisessa funktiossa verrattain harvoin.

Eräs hyvin usein – yhteensä 19 kertaa – tietämättömyyden ilmauksen kanssa samassa vuorossa esiintyvä sana on kontrastia luova *mutta*. Yhtä tapausta (*jos jonkun pari juttua halua leikellä nii sit **mutta emt** vois olla mukavampiakin softia*) lukuun ottamatta *mutta* esiintyy aina tietämättömyyden ilmauksen jälkeen. Jäljelle jääneistä 18:sta *mutta* on heti tietämättömyyden ilmauksen perässä neljä kertaa. Tietämättömyyden ilmaus sijaitsee kaikissa 18 tapauksessa vuoron alussa, joskin kerran sitä edeltää dialogipartikkeli *no* ja kerran vastaanottajan puhuttelu. Kahdesti *mutta* on vasta seuraavassa viestissä, joka kuitenkin hahmottuu osaksi tietämättömyyden ilmauksen sisältävää vuoroa.

Mutta-vuoro on seitsemästi responssi kysymykseen, ja kuudessa tapauksessa kyse on tyyppin 2 tietoa hakeneesta kysymyksestä (ks. esimerkit 11–12). Näissä tapauksissa *mutta* aloittaa laajennuksen, jolla tarjotaan kysyjää auttavaa lisäinformaatiota sen jälkeen, kun puhuja on kertonut, ettei voi tarjota vastausta. Episteemisen epävarmuuden kanssa *mutta* sen sijaan esiintyy samassa vuorossa vain kertaalleen. Muussa sekventiaalisessa asemassa kuin kysymyksen jälkijäsenenä tietämättömyyden ilmaus aloittaa usein responsiivisen rakenneyksikön, ja *mutta* aloittaa tavalla tai toisella oleellisemmän, informaatorikkaamman rakenneyksikön (esim. 15). *Mutan* eräs funktio on rajan vetäminen episteemisesti alaspäin asennoituvan aloittimen ja vuoron varsinaisen sisällön välille (esim. 31), ja tällöin kyse saattaa olla myös initiatiivisesta vuorosta, jossa aloitin alentaa episteemisen asenteen sijaan varsinaisen sisällön kerrottavuutta (esim. 28). Varsinainen sisältö saattaa myös alkaa episteemistä asennetta alentavalla tietämättömyyden ilmauksella, jolloin *mutta* puolestaan aloittaa jo toisen saman vuoron sisällä puhujan tietämystä alentavan rakenneyksikön (esim. 32).

Tietämättömyyden ilmaus kysymyksen jälkijäsenenä saa jälkeensä iloisen tunneikonin aineistossani yhteensä kolmessa tapauksessa; hämmästelevä tunneikoni *:o* taas esiintyy näissä tapauksissa kolmesti ja surullinen tunneikoni *:(* kerran. 35 tapauksesta seitsemän siis sisältää tunneikonin. Aineistoni muissa 55 tapauksessa tietämättömyyden ilmauksen sisältävä vuoro sisältää tunneikonin vain neljä kertaa. Otokset ovat pieniä, mutta on mahdollista, että tietämättömyyden ilmaus responssina kysymykseen saa jälkeensä tunneikonin useammin kuin muissa tapauksissa. Iloinen tunneikoni luo vaikutelmaa kohteliaisuudesta ja viestii tietämättömyydestä huolimatta yhteistyöhalukkuudesta, hämmästelevä implikoi joko itse kysymyksen tai vastaajan tietämättömyyden epä-

odotuksenmukaiseksi ja kertaalleen esiintyvä surullinen tunneikoni (esim. 6) merkitsee vastauksen kysyjän kannalta harmillisen informaatioköyhäksi. Kaikki tunneikonit tietämättömyyden ilmauksen sisältävissä vuoroissa siis viestivät siitä, että kirjoittaja on havainnut vuorovaikutuksessa ilmeneen ongelman. Ongelmakohtien lieventäminen on myös aiemmissa tutkimuksissa nähty erääksi tunneikonien tehtävistä (Kukko 2002: 79–85; Vauras 2006: 74–75).

Suomen kielen tietämättömyyden ilmaukset ovat olleet viime vuosina useammankin tutkimuksen kohteena (Ihalainen 2014; Laury & Helasvuo 2016). Oman tutkimukseni kohteena on ollut uudenlainen, vähänlaisesti keskustelunanalyttisessä tutkimuksessa tutkittu inhimillisen vuorovaikutuksen muoto, synkroninen verkkokeskustelu. Kokonainen jatkotutkimuksen alue liittyy ”epäkohteliaisiin”, vahvasti preferoimattomiin ja sosiaalista solidaarisuutta uhkaaviin puhetekoihin – esiintyykö sellaisia verkkokeskustelussa enemmän kuin puhutussa arkikeskustelussa, kuten tämän tutkimuksen perusteella voisi aavistella?

Paljon tutkittavaa riittää myös monenlaisissa uusissa kirjoitetun keskustelun muodoissa. Tämä tutkimus on käsitellyt IRC-keskustelua, nykyään varsin pienten piirien suosiota nauttivaa synkronisen verkkokeskustelun muotoa. Kirjoittamalla keskusteleminen esimerkiksi Facebookin Messenger-toiminnolla tai älypuhelimien WhatsApp-aplikaatiolla on kuitenkin mitä suosituinta valtavirtaa, johon uudet sukupolvet tottuvat jo pienestä pitäen. Myös keskustelunanalyttisellä metodilla on otettava selvää tästä nykyisin erittäin merkittävästä vuorovaikutuksen alueesta. Millaisia eroja on keskustelun rakenteessa tällaisissa uusissa vuorovaikutuksen muodoissa verrattuna keskustelunanalyysin perinteisesti tutkimaan puhuttuun keskusteluun? Kysymys on mykistävän laaja ja sen tutkimus vasta alkutekijöissään.

Tämä tutkimus on käsitellyt eksplisiittisiä tietämättömyyden ilmauksia, joissa esiintyy kieltoverbi yhdessä *tietää*-verbin kanssa. Tutkimatta on jäänyt kysymys siitä, millaisilla muilla tavoilla tietämättömyyttä voi ilmaista. Lisäksi suomen kielen tietämättömyyden ilmauksia on toistaiseksi tutkittu lähes pelkästään arkisessa vuorovaikutuksessa; mielenkiintoista tutkittavaa riittäisi siinä, millaisia merkityksiä tietämättömyyden ilmaukset kantavat esimerkiksi oikeudenkäynnissä (vrt. Drew 1992), terapiavastaanotolla (vrt. Hutchby 2002), luokkahuoneessa tai television vaalikeskustelussa.

Lähteet

BARON, NAOMI S. 2013: Instant messaging. Teoksessa Herring, Susan – Dieter Stein – Tuija Virtanen (toim.): *Pragmatics of Computer-Mediated Communication* s. 135–162. Berliini: De Gruyten Mouton.

BEACH, WAYNE – TERRI R. METZGER 1997: Claiming insufficient knowledge. *Human Communication Research* 23(4) s. 562–588.

BLYTH, STACY 2010: Murteelliset piirteet ja murteen käytön funktiot IRC-keskustelussa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

BROWN, PENELOPE – STEPHEN LEVINSON 1987 [1978]: *Politeness. Some universals of language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.

DREW, PAUL 1992: Contested evidence in courtroom cross-examination: the case of a trial for rape. Teoksessa Paul Drew & John Heritage (toim.): *Talk at work. Interaction in institutional settings* s. 470–520. Cambridge: Cambridge University Press.

——— 2012: What drives sequences?. – *Research on Language & Social Interaction* 45(1) s. 61–68.

HAKULINEN, AULI 1997: Johdanto. Teoksessa Liisa Tainio (toim.): *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 13–17. Tampere: Vastapaino.

——— 2012: Näkökulmia suomen kieltolauseen sanajärjestyksen määräytymiseen. Teoksessa R. Argus, A. Hussar, ja T. Rүүtmaa (toim.) *Pühendusteos emeritprofessor Mati Hindi 75. sünnipäevaks: Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituudi toimetised 14* s. 20–43. Tallinn: Tallinn University Press.

HALONEN, MIA 1996: Yhteisen tiedon rekonstruoinnista keskustelussa. Teoksessa Auli Hakulinen (toim.): *Suomalaisen keskustelun keinoja II*. *Kieli* 10 s. 173–205. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

HARLE, JENNI 2011: Itsekorjaus huumorin keinona verkkokeskustelussa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

HERITAGE, JOHN 1996 [1984]: *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. [*Garfinkel and ethnomethodology*.] Suomentaneet Ilkka Arminen, Outi Paloposki, Anssi Peräkylä, Sanna Vehviläinen ja Soije Veijola. Gaudeamus: Helsinki.

——— 2002: The limits of questioning. Negative interrogatives and hostile question content. – *Journal of Pragmatics* 34 s. 1427–1446.

—— 2012a: Epistemics in action: Action formation and territories of knowledge. – *Research on Language & Social Interaction* 45(1) s. 1–29.

—— 2012b: The epistemic engine: Sequence organization and territories of knowledge. – *Research on Language & Social Interaction* 45(1) s. 30–52.

HERITAGE, JOHN – GEOFFREY RAYMOND 2005: The terms of agreement: Indexing epistemic authority and subordination in assessment sequences. – *Social Psychology Quarterly* 68 s. 15–38.

HUTCHBY, IAN 2002: Resisting the incitement to talk in child counseling: Aspects of the utterance “I don’t know”. – *Discourse studies* 4(2) s. 147–168.

IHALAINEN, LAURA 2014: Tietämättömyyden ilmaiseminen keskustelussa. Tarkastelussa toisen position en tiedä -lausumat. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

ISK = HAKULINEN, AULI – MARIA VILKUNA – RIITTA KORHONEN – VESA KOIVISTO – TARJA-RIITTA HEINONEN – IRJA ALHO 2004: *Iso suomen kielioppi*. SKST 950. Helsinki: SKS.

JACOBS, JENNIFER BAKER – ANGELA CORA GARCIA 2013: Repair in chat room interaction. Teoksessa Herring, Susan – Dieter Stein – Tuija Virtanen (toim.): *Pragmatics of Computer-Mediated Communication* s. 565–588. Berliini: De Gruyten Mouton.

JONES, RODNEY 2013: Rhythm and timing in chat room interaction. Teoksessa Herring, Susan – Dieter Stein – Tuija Virtanen (toim.): *Pragmatics of Computer-Mediated Communication* s. 489–514. Berliini: De Gruyten Mouton.

JUNG, VERNA 2003: Kielellisen huumorin keinoja IRC-keskusteluissa. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.

KEEVALLIK, LEELO 2006: From discourse pattern to epistemic marker: Estonian (*ei*) *tea* 'don't know'. – *Nordic journal of linguistics* 29(2) s. 173–200.

—— 2011: The terms of not knowing. Teoksessa Stivers, Tanya – Lorenza Mondada – Jakob Steensig (toim.): *The Morality of Knowledge in Conversation* s. 184–206. Cambridge: Cambridge University Press.

KORKEA-AHO, JOHANNA 2013: Savon sonni ja vikaville. Minän representointi talous- ja hoitoalan verkkokeskustelupalstojen nimimerkeissä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.

KOTILAINEN, LARI 2007: *Kiellon lumo. Kieltoverbitön kieltokonstruktio ja sen*

kiteytyminen. Helsinki: SKS.

KUKKO, MIRJAMI 2002: Tekstiviesti keskusteluna. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen kirjallisuuksien laitos.

KULKULA, OUTI 2003: Korjausjäsenitys IRC-keskustelussa. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos.

KUNNARI, MIIA 2011: Kahdentuntunut dialogipartikkeli *joojoo* keskustelussa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

LABOV, WILLIAM – DAVID FANSHEL 1977: *Therapeutic discourse. Psychotherapy as conversation*. New York: Academic Press.

LAIHANEN, KAISA 1999: Suomenkielisten IRC-keskustelujen piirteitä. Kirjoittamalla välitettyä puhetta. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.

LAPPALAINEN, HANNA 2006: Pronominisubjektin käytöstä ja poisjätöstä Kelan asiointikeskusteluissa. Teoksessa Taru Nordlund, Tiina Onikki-Rantajääskö ja Toni Suutari (toim.) *Kohtauspaikkana kieli* s. 37–64.

LAURY, RITVA & MARJA-LIISA HELASVUO 2016: Disclaiming epistemic access with ‘know’ and ‘remember’ in Finnish. – *Journal of Pragmatics* 106 s. 80–96.

LEVINSON, STEPHEN 1983: *Pragmatics*. London: Cambridge University Press.

——— 2013: Action formation and ascription. Teoksessa Jack Sidnell ja Tanya Stivers (toim.) *Handbook of conversation analysis* s. 103–130. Chichester: Wiley-Blackwell.

LINDSTRÖM, ANNA – MARJA-LEENA SORJONEN 2013: Affiliation in conversation. Teoksessa Jack Sidnell ja Tanya Stivers (toim.) *Handbook of conversation analysis* s. 350–369. Chichester: Wiley-Blackwell.

LÄHTEVÄNOJA, HANNA 2002: Vuorottelu verkossa: chat-keskustelun aloitusvuorojen analyysiä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.

MARKMAN, KRIS M. 2013: Conversational coherence in small group chat. Teoksessa Herring, Susan – Dieter Stein – Tuija Virtanen (toim.): *Pragmatics of Computer-Mediated Communication* s. 539–564. Berliini: De Gruyten Mouton.

NIEMI, JARKKO 2013: Tiedon rajat ja vuorovaikutus. Toteamukseen tai vaihtoehtokysymykseen vastaavat VOI OLLA -rakenteet. – *Virittäjä* 2/2013 s. 201–241.

NURMIKARI, HELENA 2014: Avoimet korjausaloitteet irc-keskustelussa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

OLIN, KATRI 1996: Kysymysten rakenteesta heijastuva kuulijaan suuntautuminen. Teoksessa Auli Hakulinen (toim.) *Suomalaisen keskustelun keinoja II*. Kieli 10 s. 47–79. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

PAOLILLO, JOHN C. – ASTA ZELENKAUSKAITE 2013: Real-time Chat. Teoksessa Herring, Susan – Dieter Stein – Tuija Virtanen (toim.): *Pragmatics of Computer-Mediated Communication* s. 109–134. Berliini: De Gruyten Mouton.

PICHLER, HEIKE 2007: Form-function relations in discourse: The case of I DON'T KNOW. *Newcastle Working Papers in Linguistics* 13, s. 174–187.

POMERANTZ, ANITA 1980: Telling my side: “Limited access” as a “fishing” device. – *Sociological Inquiry* 50 s. 186–198.

— 1984: Agreeing and disagreeing with assessments: Some features of preferred/dispreferred turn shapes. Teoksessa J. Maxwell Atkinson ja John Heritage (toim.), *Structures of social action* s. 57–101. Cambridge: Cambridge University Press.

PRINCE, ELLEN – JOEL FRADER – CHARLES BOSK 1982: On hedging in physician-physician discourse. Teoksessa Robert J. di Pietro (toim.) *Linguistics and the professions. Advances in discourse processes* 8 s. 83–97. Norwood: Ablex.

RAEVAARA, LIISA 1989: *No* – vuoronalkuinen partikkeli. Teoksessa Auli Hakulinen (toim.): *Suomalaisen keskustelun keinoja I*. Kieli 4 s. 147–161. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

— 1993: Kysyminen toimintana: Kysymys–vastaus -vieruspareista arkikeskustelussa. *Lisensiaatintyö*. Suomen kieli. Helsingin yliopisto.

— 1997: Vierusparit – esimerkkinä kysymys ja vastaus. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 75–92. Tampere: Vastapaino.

RAYMOND, GEOFFREY – JOHN HERITAGE 2006: The epistemics of social relations: Owing grandchildren. – *Language in Society* 35 s. 677–705.

SACKS, HARVEY 1987: On the preferences for agreement and contiguity in sequences in conversations. Teoksessa G. Button ja J. R. E. Lee (toim.): *Talk and social organisation* s. 54–69. Oxford: Polity Press.

SAVIJÄRVI, ILKKA 2001 [1988]: Kieltoverbialkuiset lauseet itämerensuomalaisissa kielissä. Teoksessa Marjatta Palander (toim.) *Agricolasta Inkeriin. Juhlakirja Ilkka Savijärven 60-vuotispäiväksi*. *Studia Carelica Humanistica* 17 s. 79–111.

SCHEGLOFF, EMANUEL A. 2007: *Sequence organization in interaction: A primer in conversation analysis (Vol. 1)*. Cambridge: Cambridge University Press.

SCHEIBMAN, JOANNE 2000: *I dunno...* A usage-based account of the phonological reduction of *don't* in American English conversation. – *Journal of Pragmatics* 32(1) s. 105–124.

SORJONEN, MARJA-LEENA 1989: Vuoronalkuiset konnektorit: *mutta*. Teoksessa Auli Hakulinen (toim.) *Suomalaisen keskustelun keinoja I*. Kieli 4 s. 162–176. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

——— 1997: Korjausjäsenitys. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 111–137. Tampere: Vastapaino.

SORJONEN, MARJA-LEENA – MINNA LAAKSO 2005: Katko vai *eiku*? Itsekorjauksen aloitustavat ja vuorovaikutustehtävät. – *Virittäjä* 2/2005 s. 244–271.

STIVERS, TANYA – MAKOTO HAYASHI 2010: Transformative answers: One way to resist a question's constraints. – *Language in Society* 39(1) s. 1-25.

STIVERS, TANYA – LORENZA MONDADA – JAKOB STEENSIG 2011: Knowledge, morality and affiliation in social interaction. Teoksessa Stivers, Tanya – Lorenza Mondada – Jakob Steensig (toim.): *The Morality of Knowledge in Conversation* s. 3–24. Cambridge: Cambridge University Press.

STIVERS, TANYA – JEFFREY D. ROBINSON 2006: A preference for progressivity in interaction. – *Language in Society* 35 s. 367–392.

STIVERS, TANYA – FEDERICO ROSSANO 2012: Mobilising response in interaction: A compositional view of questions. Teoksessa Jan P. de Ruiter (toim.) *Questions. Formal, functional and interactional perspectives* s. 58–80. Cambridge: Cambridge University Press.

TAINIO, LIISA 1997: Preferenssijäsenitys. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 93–110. Tampere: Vastapaino.

TIENSUU, KATRI 2008: Välimerkkien käyttö IRC-kielessä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos.

TSUI, AMY B. M. 1991: The pragmatic functions of “I don't know”. – *Text* 11(4) s. 607–622.

TUPPURAINEN, HANNA 1991: Kieltojen merkitys ja käyttö keskustelussa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

VAURAS, ILMARI 2006: Kuvakirjoituksen jälleensyntymä – tunneikonit kirjoitetussa puhekielisessä keskustelussa ^__^. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.

WALKER, GARETH 2013: Phonetics and Prosody in Conversation. Teoksessa Jack Sidnell ja Tanya Stivers (toim.) *Handbook of conversation analysis* s. 455–474. Chichester: Wiley-Blackwell.

WEATHERALL, ANN 2011: I don't know as a Prepositioned Epistemic Hedge. *Research on Language and Social Interaction* 44(4) s. 317–337.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

IRC-Galleria 23.10.2015

<https://irc-galleria.net/channel/868-elektroniikka>

<https://irc-galleria.net/channel/17071-ohjelmointiputka>

Kielitoimiston sanakirja 4.4.2017

<http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?motportal=80>

Meemi.info 27.3.2017

https://meemi.info/w/Jonnet_ei_muista

Urbaani sanakirja 27.3.2017

<https://www.urbaanisanakirja.com/word/jonnet-ei-muista/>

Wikipedia 27.3.2017

<https://fi.wikipedia.org/wiki/IRC-botti>